

**T.C.
ZONGULDAK BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİMDALI**

Yüksek Lisans Tezi

II. MEŞRUTİYET'İN İLANINA KADAR SİPİKAN AŞİRETİ

Fuat OĞUL

Zonguldak 2018

**T.C.
ZONGULDAK BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİMDALI**

Yüksek Lisans Tezi

II. MEŞRUTİYET'İN İLANINA KADAR SİPİKAN AŞİRETİ

**Hazırlayan
Fuat OĞUL**

**Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Sinan YÜKSEL**

Zonguldak 2018

T.C.
ZONGULDAK BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüzün Tarih Anabilim Dalında 155282114002 numaralı Fuat Oğul'un hazırladığı "II. Meşrutiyet'in İlanına Kadar Sıpikan Aşireti" konulu YÜKSEK LİSANS tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 23/07/2018 Pazartesi günü saat 11:30'da yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda tezinin onayına OYBİRLİĞİYLE karar verilmiştir.

Başkan:

Doç. Dr. Serkan YAZICI

Üye:

Doç. Dr. Nurettin HATUNOĞLU

Üye:

Dr. Öğretim Üyesi Sinan YÜKSEL(Danışman)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

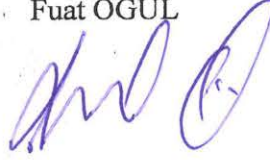
18/07/2018
Doç. Dr. Ertuğrul YILDIRIM
ENSTİTÜ MÜDÜRÜ

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Hazırladığım Yüksek Lisans Tezinin Sanatta Yeterlik çalışmasının bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, yazımda enstitü yazım kılavuzuna uygun davranıldığını taahhüt ederim.

18/09/2018

Fuat OĞUL

ÖZET

Kurum : ZBEÜN Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı
Konu Başlığı : II. Meşrutiyet'in İlanına Kadar Sıpikan Aşireti
Hazırlayan : Fuat Oğul
Danışman : Dr. Öğretim Üyesi Sinan Yüksel
Türü ve Yılı : Yüksek Lisans Tezi, 2018
Sayfa Adedi : 114

Sıpikan aşireti, birçok Kürt aşireti gibi hem Osmanlı Devleti hem de İran Devleti'nin sınır boylarında yaşamış mücadeleci ve savaşçı bir aşirettir. Sıpikanlılar, Kürt tarihinin en eski yazılı tarihi kaynağı olan Şerefnameye göre, Musul coğrafyasına ait bir halktır. Tarihi sürece bakıldığında Sıpikanlılar, Hz. Ömer döneminde İslamiyetle tanışmışlardır. O tarihten itibaren birçok İslam devletinde askeri olarak aktif rol almışlardır. Emeviler, Abbasiler, Eyyübler, Selçuklular ve Osmanlı Devleti içerisinde varlıklarını sürdürmüşlerdir.

Sıpikan aşireti, II. Selim dönemiyle birlikte Osmanlı Devletine aktif olarak varlığını göstermeye başlamıştır. Sultan II. Selim, hudut boyunu sağlamlaştırmak için Sıpikan Aşiretini, Osmanlı İran sınırına yerleştirmiştir. Böylelikle Osmanlı Devletinin doğu sınırı güvenceye alınmış oluyordu. Aşiret, Kasrı Şirin Antlaşmasıyla ayrılan Osmanlı İran sınırı arasında ki bitmez sorunların bir parçası olmuştur. Sıpikan aşireti, bölgenin diğer güçlü aşiretleri olan Haydaranlı, Celali ve Zılanlı aşireti ile de birçok kez problem yaşamış ve kendi aralarında çatışmışlardır. Hudut boylarında ikamet eden Sıpikanlılar, tebaası oldukları devletle sorunlar yaşadıklarında diğer devlete iltica etmekteydiler. Bu durum Osmanlı Devleti ile İran arasında sorunlar çıkmasına neden olmuştur. Hudut boylarında Sıpikanlıların yaşadığı diğer sorunlar ise, yaylak-kışlak meselesi, arazilerin işgali, sorunlu yerler meselesi ve isyanlardı. Ayrıca aşiret, Van'a muhafız olarak atanan Derviş Paşa tarafından konumunu güçlendirmek için kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sıpikan Aşireti, Sebki, Osmanlı, İran, Hamidiye Alayları

ABSTRACT

Institution : ZBEÜ Institute of Social Sciences, Department of History
Title : Sipikan Tribe Until The II Declaration Of Legitimacy
Author : Fuat Oğul
Adviser : Asst. Prof. Dr. Sinan YÜKSEL
Type of Thesis, Year : MSc. Thesis, 2018
Total number of pages : 114

Sipikan tribe, like many Kurdish tribes, is a militant and warrior tribe that lived borderline both in the Ottoman Empire and in the state of Iranian. Sipikan tribe is a public that is from Mosul geography according to Serefname which is the oldest written source of Kurdish history. Sipikan tribe had met with Islam in the time of Hazrat Umar. Since then, they had been actively involved in military affairs in many Islamic states. Sipikan tribe had come under the rule of Umayyads, Abbasids, Ayyubids, Seljuks and Ottoman Empire.

Sipikan tribe had started to take an active role in the Ottoman Empire in the time of Selim II. Sultan II. Selim had placed Sipikan tribe to consolidate the border line on the Ottoman Iranian border. Thus, the eastern border had been secured. It had become part of the endless problems after the Ottoman Iranian border had been determined by the Kasrı Sirin Treaty. Dervis Pasha who was appointed to Van as a safeguard had used the tribe for his self interest. Sipikan tribe had had many problems with the other strong tribes of the region like the Haydaran, the Jalali and the Zilan tribe and they had interfered among themselves. Sipikans that lived in border line had taken refuge in other state when they had had problems with the state they were subjected to. The other problems of Sipikans that lived in border line were issue of summer pasture-winter quarters, invasion of the land, issue of problematic places, rebellions.

Key words: Sipikan Tribe, Sebki, Ottoman Empire, States of Iranian, Hamidiye Alaylari

ÖNSÖZ

Sıpikanlılar halk arasında Sipika, Sebki, Sebeka, Sebeklü, Sıpikan olarak adlandırılan, Kürt aşiretleri arasında muharip ve mücadeleci olarak nam salmış bir aşirettir. Başbakanlık Osmanlı Arşivi Belgelerinde aşiret ismi; Sipika, Sebki, Sebeka, Sebeklü, Sıpikan şeklinde geçmektedir. Biz ise bu çalışmamızda aşireti, halk arasında en fazla kullanılan isim olan Sıpikan aşireti olarak isimlendireceğiz. Sıpikanlılar diğer Kürt aşiretleri gibi tarih boyunca çeşitli devletlerin egemenliği altında aşiret yapılarını muhafaza ederek yaşamlarını idame ettirmişlerdir. Sıpikanlılar arasında farklı inançlara mensup olanlar olmasına karşın Sıpikanlıların çoğu İslam inancına mensuptur. Tüm Kürt aşiretlerinde olduğu gibi Sıpikan aşiretinde de din ve aşiret yapısı onların yaşamını şekillendiren iki önemli unsurdur. Sıpikanlıların yaşattığı sosyal ve kültürel değerler hem Osmanlı hemde İran medeniyetine yakınlık göstermektedir. Asırlardır örf, adet, gelenek ve göreneklerini koruyup günümüze aktarmışlardır.

Sıpikanlılarla ilgili Osmanlı ve İran arşivlerinde birçok belge vardır. Bu belgeler, özellikle Sıpikanlıların İran topraklarına girip yağma ve talan yapmalarından ötürü İran Devletinin Osmanlı'ya yaptıkları şikâyetler ve bundan dolayı yapılan görüşmelerdir. Ayrıca Sıpikanların iskân edilmeleri ile Erzurum Antlaşmaları ve Hamidiye alaylarında gösterdikleri yararlılıklar hakkında belgeler vardır. Biz de çalışmamızda bu belgelerden yararlanarak, aşiret hakkında bilgiler vermeye çalıştık.

Osmanlı Devleti batıda sınırları güçlendirdikten sonra yönünü doğuya çevirmiş Bağdat, Tebriz ve Revan gibi önemli noktalara hakim olmaya çalışmıştır. Bu durum İran Devletinin işine gelmemiştir. 16. yüzyıldan itibaren Osmanlı ve İran'ın Safevi, Afşar, Zend ve Kaçar hanedanları arasında sorun olan bu bölgede, zamanla Rusya ve İngiltere gibi devletler de etkili olmaya başlamışlardır. Osmanlı ve İran arasındaki toprak ve tebaa kazanım mücadelesi, Osmanlı-Rus-İran hudut boylarında ve hududun içeri taraflarında yaşayan aşiretleri önemli kılmıştır. Bu halklardan biri de Sıpikanlılardı. Kasr-ı Şirin Antlaşmasıyla Osmanlı-İran arasında ki sınır belirlenmiş olsada, gerek Osmanlı Devleti gerek İran Devleti birçok zaman Sıpikan aşiretini kullanarak hudut boyunda çeşitli mücadelelerde bulunmuşlardır. Bazende Sıpikan aşireti bu iki devletinde bilgisi dışında hudut

boyunda saldırılar yapmış, bölge insanlarına zarar vermiştir. Tüm bu sebeplerden dolayı Sıpikan aşireti Osmanlı- İran sınırında sürekli gündemde olan aşiretlerden biri olmuştur.

Çalışmamız, giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında konu bütünlüğü açısından Kürtlerden bahsedildi. Kürtler'in menşei, yaşadıkları bölgeler ve tarihleri konu edinildi. Birinci bölümde, Sıpikan aşireti hakkında genel bilgiler verildi. Aşiretin adı, yaşadıkları coğrafya, sosyal yaşamları, aşiret yapısı, dini yaşayışları gibi konular ele alındı. İkinci bölümde; Sıpikan aşiretinin Osmanlı egemenliğine girmesi, siyasi faaliyetleri, Van Muhafızı Derviş Paşa ile olan ilişkileri, Osmanlı-İran arasında ki sorunlarda aşiretin rolü, Erzurum Antlaşmaları, Tanzimat öncesi ve sonrası aşiretin durumuna değinildi. Üçüncü bölümde ise, Sultan Abdülhamid dönemi, bu dönemde baş gösteren doğu sorunu (şark meselesi); Hamidiye Alaylarının kuruluşu, alaylarda Sıpikan aşiretinin konumu ve sonrasında aşiretin siyasi faaliyetleri ele alındı.

Lisansta ve Yüksek Lisansta bana her türlü desteği sağlayan değerli hocalarım, Ebubekir Sofuoğlu, Turgut Subaşı, Enis Şahin, Fikrettin Yavuz, Mehmet Alpargu, Arif Bilgin, Haşim Şahin, Serkan Yazıcı, Ahmet Efiloğlu, Yücel Namal ve Nurettin Hatunoğlu'na sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Tez sürecinde alaka ve desteğini esirgemeyen hocam ve tez danışmanım Sinan Yüksel'e teşekkürü borç bilirim. Bu süreçte bana her zaman destek olan ve maddi ve manevi yardımlarını esirgemeyen ailem ve arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Fuat OĞUL

Eylül 2018, ZONGULDAK

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET	iv
ABSTRACT.....	vi
ÖNSÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER	ix
KISALTMALAR	xi
GİRİŞ	1
1. SİPİKAN AŞİRETİ.....	5
1.1. Sıpikan Aşiretinin Yaşadığı Coğrafya	13
1.2. Sıpikan Aşiretinin Sosyal Yapısı	15
1.2.1. Sıpikanlılarda Aile Yapısı	17
1.2.2. Sıpikanlılarda Aşiret İçi İlişkiler ve Hiyerarşi.....	19
1.2.3. İnançlar, Gelenek, Görenek ve Törelere	20
1.2.3.1. Ölüm ve Yas Ananeleri.....	22
1.2.3.2. Oyunlar, Önemli Günler ve Bayramlar.....	22
1.2.3.3. Düğün ve Evlilik Merasimi.....	23
1.2.3.4. Sünnet, Kirvelik.....	23
2. OSMANLI EGEMENLİĞİ'NDE SİPİKAN AŞİRETİ	26
2.1. İran, Selim Paşa Ve Derviş Paşa Arasında Sıpikan Aşireti	30
2.2. Derviş Paşa Yönetiminin Bitmesi ve Sıpikanlıların Yerleştirilmeleri.....	35
2.3. 1821-1823 Erzurum Antlaşması ve Sonrasında Yaşanan Sorunlar	41
2.4. 1848 II. Erzurum Antlaşması ve Sonrasında Sıpikan Aşireti	50
3. SULTAN II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİ SİPİKAN AŞİRETİ	58
3.1. II. Abdülhamid Dönemi , Sıpikan Aşireti ve Hamidiye Alaylarının Kurulması	58
3.2. Sıpikan Aşiretinin Diğer Aşiretlere Olan Saldırıları.....	62
3.2.1. Sıpikan Aşiretinin Eşkîyalık Faaliyetlerine Karşı Alınan Önlemler	65
3.2.2. Sıpikanlı Aşiretinin Rus Hududuna Saldırıları.....	67
3.2.3. Sıpikanlı Aşireti ve Ermenilerin Birbirlerine Saldırıları	68
3.2.4. Osmanlı Devleti Tebası Olan Sıpikanlıların İran Topraklarına Yaptıkları Saldırıları	69
SONUÇ.....	79
KAYNAKÇA	81

EKLER.....	88
ÖZGEÇMİŞ.....	114

KISALTMALAR

BOA. BEO.	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Bab-ı Ali Evrak Odası
BOA. DH. MKT.	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dâhiliye Nezareti Mektubi Kalemi
BOA. DH. TMIK. M.	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dâhiliye Nezareti
BOA. HR. SYS.	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Hariciye Nezareti Siyasi Kısım
BOA. İ.DH.	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İrade-i Dâhiliye
BOA. İ.HR.	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İrade-i Hariciye
BOA. İ.HUS.	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İrade-i Hususi
BOA. İ.MMS.	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İrade-i Meclis-i Mahsus
BOA. MV.	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Meclis-i Vükela Mazbataları
BOA. Y.A.HUS.	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Yıldız Sarayı Arşivi Sadaret Hususi Maruzat Evrakı
BOA. Y.EE.	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Yıldız Esası Evrakı
BOA. Y.MTV.	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Yıldız Tasnifi Perakende Evrakı Mütenevvi Maruzat Evrakı
BOA. Y.PRK. ASK.	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Yıldız Tasnifi Perakende Evrakı Askeri Maruzat
BOA. Y.PRK. BŞK.	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Yıldız Tasnifi Perakende Evrakı Baş kitabeti
BOA. Y.PRK. ESA.	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Yıldız Tasnifi Perakende Evrakı Elçilik ve Şehbenderlik Tahrirâtı
BOA. Y.PRK. DH.	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Yıldız Tasnifi Perakende Evrakı Dâhiliye Nezareti Maruzatı
BOA. Y.PRK. UM.	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Yıldız Tasnifi Perakende Evrakı Umum Vilayetler Tahrirâtı
B. C. Arşivi	: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
Bkz.	: Bakınız
Çev.	: Çeviren
Haz.	: Hazırlayan
TTK.	: Türk Tarih Kurumu
vol.	: Volume

GİRİŞ

1. KONU

Çalışmamızın konusu Sıpikan¹ aşiretidir. Sıpikan aşireti, Musul'un Sebekan bölgesine mensup bir halktır. Bitlis emiri Şeref Han'ın eseri olan Şerefname'de Sıpikanlar Musul'un Sebekan bölgesinden Şengal'e uzanan geniş coğrafyada yaşadıkları belirtilmiştir. Yine Şerefname'ye göre aşiretin bazı kolları Hz. Ömer döneminde Müslümanlığı kabul etmiş, Musul'a yerleşmiştir. Bazı kolları ise Yezidilik inancına bağlı kalmışlardır. Müslümanlığı seçenler Birimi, Heyderi, İsedizi, Rojki, Şemski ve Redki kollarıdır. Kaşağa, Beli, Çili, Karayi, Miğayla, Pivazi ve Sturki kolları Yezidilik² inancına mensup olmuşlardır. Bu dini görüş farklılığı aşiret içerisinde önemli bir kırılma noktası olmuş ve akrabalık bağlarını dahi koparmıştır. Sıpikan aşireti Kürt aşiretleri arasında muharip ve mücadeleci olarak nam salmış bir aşirettir. Müslüman Sıpikanlar, Yezidi olanları akraba saymamışlar ve onlara da herhangi bir gayrimüslim muamelesi yapmışlar. Günümüzde Ermenistan'da yaşayanlar hariç, bütün Sıpikanlar Müslüman'dır. En ünlü âlimleri Mellé Resulé Sipkî olup 1827 yılında vefat etmiştir. Kabri Muş Aladdin Bey Camii'nin son cemaat kısmındadır (Kurşun, 2000: 108-109).

¹ Aşiretin ismi ile ilgili olarak Şanizade tarihini Latin harflere aktaran yazarlar orijinal metin de kelimenin Sebki olarak geçtiğini ifade etmektedir. Tarih-i Cevdet, C. XII, s. 8'de Sıpikan, BOA.,Düveli Ecnebiye Defteri Nr.43-1 s. 4'te, Sibiki; Muahedat Mecmuası, C. III, s. 3'te Sıpiki diye geçmektedir. Arşiv tarafından yayınlanan eserde de Sebki ve Sebikli olarak geçmektedir. Bkz. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Aşiretler, Camiler, Türbeler, Tekkeler, Zaviyeler, Gemi İsimleri, İstanbul 2001, s. 16.

² Yezidi ismi konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Ahmet Taşğın'a göre, grup mensuplarının İran'ın Yezd Şehri sakinlerinden olması nedeniyle bu isimle anıldığı, Yeni Farsça'da "melek, tanrı" manasında *ized*, Avesta dilinde "saygı ve ibadete lâayık" anlamında *yezata*, Pehlevîce'de ve modern Farsça'da "tanrı" mânasındaki *Yezdan* kelimeleri yanında "tanrıya kulluk eden kimseler" anlamında *ezidi*, *izidi*, *izdi* kelimelerinden geldiği de söylenmiş olduğunu bilmekle beraber diğer bir anlayışa göre ise fırka mensuplarına, Emevi Halifesi I. Yezid'e bağlılıkları ve onu beşer üstü bir varlık kabul etmelerinden dolayı bu ismin verilmiş olduğu ifade edilmektedir. Son zamanlarda yapılan araştırmalar Yezidiyye isminin I. Yezid'le yakın ilgisinin bulunduğunu ortaya koymaktadır. Kesin olarak bilinen şu ki, Yezidiliğin Kürtler arasında mevcut olması ve Yezidilerin Kürtçenin Kurmanci lehçesini konuşmasıdır. Kürt Yezidiler 1830 ve 1840'larda Müslüman Sünnî Kürtler tarafından baskı gördüklerinden dolayı Şeyhan bölgesini terk etmişlerdi. Bu baskılar neticesinde birçok Yezidi, Rus topraklarına göç etmişti. Günümüzde Şeyhan, Sincar, Kafkasya, Tur Abdin dağları ve Batman'da Yezidi yerleşimlerini görmek mümkündür. Bkz, Ahmet Taşğın, "Yeziddiye", *TDVİA*, C.16, Ankara 2013, s.525-527; Metin Bozan, "Şeyh Adî'siz Yezidilik: Yezidilerin Adî b. Musâfir Algısında Yaşanan Farklılaşmalar", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 53:2, 2012, s. 23-41.

Şerefname'nin Eyyübiler maddesine göre Müslüman Sıpikanlar, Eyyubi Devleti içinde önemli görevlere getirilmiş, birçok savaşta asker olarak yer almışlardır. Gerek Haçlı gerekse Şii akınlarına karşı çok büyük mücadele vermişlerdir (Şeref Han, 2000: 177-179). Sıpikan aşireti Eyyubiler Devleti'nde önemli bir askeri varlık göstermişlerdir. Genel olarak Suriye'de yaşayan Sıpikanlılar, Eyyubi Devleti döneminde buraya yerleşmişlerdir (Şeref Han, 2000: 179).

Şeref Han, Sıpikanlılar'ın savaşçı, mücadelecı ve muharip bir yapıya sahip olduğunu ve bu yüzden bölgede bulunan egemen devletlerin bu aşireti himayesine almak istediğini bildirmiştir. Şerefname'de ki başka bilgiye göre de, Sıpikan aşireti genel itibarı ile Sünni Müslüman olan devletlere daha fazla yakınlık göstermiştir (Şeref Han, 2000: 180).

Osmanlı Devleti ve İran arasında yapılan Kasr-ı Şirin Antlaşmasıyla Sıpikanlılar Osmanlı tebası olarak bırakılmışlardır. Ancak burada Sıpikanlar, Haydaranlılarla³ birleşip bölgede kargaşa çıkarıp İran topraklarına saldırmışlardır. Buralarda bulunan köyleri ve mezraları talan edip yağmalamışlardır. Bu yaşananlar neticesinde İran şahı Fettah Ali ile Osmanlı Devleti'nin Sultanı II. Mahmut, antlaşmayı tekrar inceleyerek tedbiren bazı ek maddeler eklemişlerdir. Anlaşma maddesine göre eğer münazaralı aşiretlerin mevcut durumları tekrar ederse sert yaptırımların uygulanacağını ve sorumluların en sert şekilde cezaya tabi tutulacağı hüküm altına almışlardır. Tüm bunlara rağmen bu aşiretler 1829, 1854 ve 1877 yıllarında Osmanlı ile Ruslar arasında çıkan savaşlara katılmış ve o dönemlerde Ruslardan yana saf tutan bütün Ermeni, Rum ve Acem köylerini Osmanlı lehine talan etmişlerdir (Eser, 1988: 84).

Çalışmada Osmanlı-Rusya-İran hudut boylarında yaşayan Sıpikan aşiretinin bölgesel ilişkilere etkisi incelendi, fakat konunun ve bölgenin genişliğinden dolayı bilhassa Osmanlı ve İran'da bulunan Sıpikan aşireti ve diğer Kürt aşiretleri ile ilişkileri üzerinde duruldu. Bölge olarak, Rusya topraklarından Kars ve Revan'daki Sıpikanlılar, İran topraklarından Maku, Hoy, Tebriz, Urmiye, bölgelerindeki Sıpikanlılar ve Osmanlı topraklarından Erzurum, Beyazıt, Van,

³ Haydaranlı Aşireti, Van ve çevresinde yaşayan, özellikle Osmanlı- İran sınırında etkili olan bir aşirettir. Şerefname'ye göre Sıpikanlı aşiretinin bir koludur. Bkz. Şerefname s.57.

Hakkari, Bağdat, Musul ve Hakkari bölgelerinde yaşayan Sıpikanlı aşireti ve onlarla mücadele eden diğer Kürt aşiretleri üzerinde durulmuştur. Aynı zamanda aşiretin Hamidiye alaylarına katılıp gösterdiği faaliyetler üzerinde duruldu. Aşiretin Sultan II. Abdülhamid'e karşı tutumu, Osmanlı Devleti'ne olan bağlılığı gibi konular ele alındı. Çalışmanın ele aldığı zaman dilimi ise Şerefnameye dayalı olarak 15.yy dan II. Meşrutiyet'in ilanına kadar ki dönemdir.

2. AMAÇ VE YÖNTEM

Sıpikan aşireti, kendi aileminde mensubu olduğu Doğu Anadolu Bölgesi'nde yaşayan bir topluluktur. Aşiret yapısı bir arada yaşayan büyük bir kabileyi tarif eder. Aşiret sisteminde ben duygusunun olmadığı ve biz kelimesinin ön planda olduğu görülmektedir. Yaşamlarını birliktelik ve akrabalık bağlarına göre kuran bireyler bu sisteme ihtiyaç duymuşlardır. Sıpikan aşiretinin bireyleride diğer Kürt aşiretleri gibi bu kurallara itaat etmişlerdir. Bu çalışmayı tercih etmemin temel nedeni kendi ailemin ve aşiretimizin tarihini incelemek ve yaptıkları siyasi faaliyetleri gün ışığına çıkarmaktır. Aşiretlerle ilgili daha önce birçok çalışma yapılmıştır. Yüksek lisans, doktora tezlerinin yanı sıra, akademik incelemeler, makaleler ve çeşitli kitaplar kaleme alınmıştır. Sıpikan aşiretini direk olarak konu alan herhangi bir çalışma yoktur. Ancak aşiretleri konu alan araştırmacılar bazı konularda Sıpikan aşiretine değinmişlerdir. Bayram Kodaman, Yusuf Halaçoğlu, Alaaddin Eser, Fatih Gencer, Zekeriya Kurşun, Fehminaz Çabuk, Ziya Gökalp, Cevdet Ergül, Ahmet Özer, İsmail Beşikçi ve birçok yerli tarihçi bu konular üzerine çalışma yaptığı gibi, Minorsky, Reza Şabani, Celile Celil, J. Shiel, Sykes Mark, Martin Bruinessen, Abdülğafur Bahdadi, Ayervanov gibi oryantalist tarihçilerde bu konuya değinmiş ve incelemerde bulunmuşlardır.

Çalışmamızda genel itibari ile arşiv belgelerinden yararlanıldı. Aynı zamanda çalışmamızla alakalı birincil ve ikincil kaynaklarında kullanımına özen gösterildi. Çalışma konumuzun hassasiyetinden dolayı elde ettiğimiz kaynaklardaki bilgilerin geçerli ve güvenilir olup olmadıklarına dikkat edildi. Bu yüzden kaynaklardaki bilgiler kullanılmadan önce tenkit süzgecinden geçirildi. Birinci el kaynaklar ve diğer çalışmaların dışında eserimizde birçok arşiv belgesi kullandık. Ancak arşiv belgeleri sayıca çok olup eserin hacminin küçük olmasının sebebi, belgelerde çok az bilginin olmasıdır. Bazı belgelerde tek satırlık bir bilgi

bazılarında ise birkaç satırlık bilgi vardır. Mevcut bütün belgeler ve içeriğinde ki bilgiler çalışmaya yansıtılmıştır. Çalışmamızı hazırlarken, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan arşiv vesikalarından konumuzla ilgili olanları, geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle tanımlamayı amaçlayan araştırma yaklaşımı olan tarama modeli ile incelendi. Bu araştırma yapılırken, konumuzla ilgili olaylar kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılmıştır. Tarama modeliyle dijital ortamda tespit edilen farklı tasniflerde bulunan arşiv vesikaları, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde yaklaşık iki aylık bir süreçte birer birer incelenerek çalışmamıza katkı sağlayacak olan vesikalar temin edildi. Aynı zamanda bu süreçte çalışmanın ana başlıkları ve alt başlıkları da belirlendi. Vesikalar konu başlıklarına göre ele alınarak anlamlandırılmaya ve yorumlanmaya çalışıldı.

Kürt tarihinin ilk resmi kaynağı olarak kabul edilen Şerefname ise çalışmamızda yararlanılan en eski tarihli çalışmadır. Sıpikan aşiretiyle ilgili en eski yazılı resmi belge Şeref Han'ın eseri olan Şerefname'dir. Bunun yanında Ahmet Cevdet Paşa'nın Tarihi Cevdet ve Mehmet Hurşit Paşa'nın Seyahatname-i Hudut adlı eserleride en önemli birinci el kaynaklardır.

Sıpikan aşiretini konu almasa da dolaylı olarak bahseden birkaç çalışma olmasına rağmen, yazarlarının siyasi ve ideolojik olarak ayrılıkçı fikirlerinin olması sebebiyle bu eserlerden yararlanılmamıştır. Çalışmamızda Sıpikan aşiretinin kökenleri, aile yapısı, sosyal yaşantısı, gelenek, görenek, örf ve adetleri, kültürel faaliyetlerinin yanı sıra, aşiretin Osmanlı ve İran devletleri ile olan ilişkileri, hudut boylarındaki faaliyetleri, diğer Kürt aşiretleri ile olan mücedeleleri ve Hamidiye Alayları'na katılıp gösterdiği faaliyetler üzerine duruldu. Aşiretin Sultan II. Abdülhamid'e karşı olan tutumu, Osmanlı Devleti'ne olan bağlılığı gibi konular ele alındı.

1. SİPİKAN AŞİRETİ

Kürtler, bugün çoğunlukla Türkiye, Irak, İran, Suriye ve Ermenistan sınırları içerisinde yaşayan bir halktır. Bununla beraber Avrupa ve diğer dünya ülkelerinde de yaşamaktadırlar. Kürtler Fırat ve Dicle havzasını kendilerine yurt edinmiş bir topluluk olarak gösterilmektedir (Şerafeddin Han, 2009: 7-8). Dil olarak Hint-Avrupa dil ailesine mensupturlar. Kürtlerin kökeni ve Kürtlerin yurdu konusunda birbirini tamamlayan ortak bir noktada buluşan görüşler olduğu gibi tamamen birbirine aykırı görüşlerde mevcuttur. Kürtlerin menşei konusunda yazılmış eserler ve araştırmalar kesin bilgi verememektedir. Kürtlerin kökeni ile ilgili araştırmalar yapan Rus şarkiyatçısı ve diplomat Minorsky, Kürtlerin doğudan (Batı İran) batıya doğru yayılmış olduklarını ve Kürtlerin bu geldikleri bölgede daha önce *Kardu* adlı ulusun yaşamış olduğu ve bunların İranlı Kürtler ile karışmış olabilmeleri ihtimalini mümkün görmektedir. Minorsky Kardu tezinin dayanağı olarak Xenophon'un M.Ö 401-400'de kaleme aldığı *Onbinlerin Dönüşü* adlı eserde *Karduchoi* adında bir halktan ve bu halkın Botan bölgesinin doğusunda yaşadığına dair görüşleri temel almıştır (Minorsky, 2004: 41-48).

Kürtlerin menşei ve vatanları ilgili görüş bildiren başka bir araştırmacı olan N. J. Marr, Kürtlerin İranlı yani Hint-Avrupa kökenli olduğuna ve M.Ö. VII. yüzyılda Urmiye Gölü bölgesinden Botan'a doğru göç ettiklerine inanır Kürtlerin buranın yerlisi olduklarını, Khaldlar, Gürcüler, Ermeniler gibi Asyalı kavimlere akraba olup bir zamanlar bunların dilini konuşmaktayken sonradan İranlı bir dili benimsediklerini ileri sürer (N.J. Marr'ın görüşlerini aktaran Nikitine, 2010: 51).

Bazı Kürt yazar ve araştırmacıların Kürtlerin kökeni hususunda görüşleri ve İslam tarihçilerinin bu konuda ki görüş ve düşünceleri şöyledir: Bitlis Emiri Şerafeddin Han Bidlisi (Şerefhan) tarafından 1596 yılında Farsça kaleme alınan ve Kürt tarih yazıcılığın en önemli eseri kabul edilen “Şerefname” adlı eseri Kürtler üzerine yapılan birçok çalışmaya kaynaklık etmesi bakımından da son derece önemlidir. Şerefname kitabının giriş bölümünde şair Firdevsi'nin Şehname'sinde bulunan Kürtlerin kökeni hakkında bilgi veren bir efsane ele alınmıştır. Bu efsaneye göre; “Zalim Zohak'ın mutfaklarında her gece yılanları beslemek için soylulardan ya da halktan iki kişi kurban ediliyordu. Günün birinde vicdan sahibi Ermayil ve Fazıl Kermayil adlı iki İranlı, kurbanlardan hiç olmazsa

birini kurtarmayı denemek için anlaştılar. Kral mutfağında çalışmaya talip oldular. Kurban etme zamanı gelince sokağa koşup iki kişi yakalıyor birini isteksizce kurban edip onun beyni ile kestikleri bir koyunun beynini karıştırıyorlardı. Diğerinin canını bağışlıyor ve ona şöyle diyorlardı: Çık git şehirden! Saklan! Kimselere gözükmeyin! Dağlar ve çöller mekânın olsun! Böylece her ay 30 kişiyi kurtarmayı başardılar. Sonunda bunların yüzlercesi bir araya toplandı ve çoğala çoğala çölü kendilerine sığınak yapan silahlı bir çete oluşturdular. Kürt ulusu işte bunların soyundan gelir. Hiçbir kötülükten çekinmezler, baştan aşağıya keçe giyerler ve kalplerinde Tanrı korkusu yoktur (Şerafeddin Han, 2009: 11-12)”. Bu efsane farklı anlatımlarla İslam tarihi kitaplarında da yer almıştır. Müslüman müverrihlerden Ebu Hanife, “el-Ahbar et Tıval” isimli çalışmasında Kürtlerin soyunun Dahhak’a (Zohak) bağlamıştır. İlâveten yukarıda değindiğimiz Şehname’deki efsane ile benzerlik gösteren bir efsane anlatılmaktadır. Ancak Mutahhar b. Tahir el Makdisi’nin “el-Bed-i ve’t Tarih” isimli kitabındaki rivayet daha farklıdır. “Bazı Mecusiler İran Kisra’sı Feridun’un Hz. İbrahim olduğunu söylemiştir. Mecusiler arasında peygamber hikâyelerini inkâr edenler halk içinde yayıldı. İran kralı zalim Dahhak (Buyursef aşçı idi ve Ezmayil adıyla da bilinirdi) çocuk beyniyle besleniyordu. Her gün yemek için iki çocuk istiyordu. Onlar arasında Kürtler de vardı. Onlardan birini sağ bırakıyor ve diğerlerini çöle sürüyordu. Bu zulme karşı İsfahan’da adına Kava denilen bir adam ortaya çıktı. Oğlak ve aslan derisinden kendine bayrak yaptı. İnsanları Dahhak’la savaşmaya çağırdı. Dahhak korktu ve kaçtı. Sonra halk zalim Dahhak’ın yerine Feridun’u melik yapıp tahta oturttu. Feridun, Dahhak’ı yakalamak istedi onu ele geçirdi ve onu bağlayıp Dimavend dağlarında cezalandırdı. Kava’nın kazandığı bu zafer günü Farslar arasında mihrican (şölen) oldu. Farslar bugünü yüceltti ve zafer bayramı olarak ilan etti (Biçer, 2012: 58-59)”.

1920’li yıllarda Irak’ta iskân ve ulaştırma ile eğitim ve savunma bakanlığı yapmış olan Muhammed Emin Zeki Beg, Kürtler ile ilgili doğu ve batıda yapılan müstakil çalışmalardan yararlanarak “Kürtler ve Kürdistan Tarihi” adında bir eser yazmıştır. Muhammed Emin Zeki Beg’e göre, tarihin başlarından beri Zagros Dağları bölgelerinde yaşayan Lulu, Guti-cuti, Kasi Khaldi-Kaldi, Suari-Huri halkları vardı. Bunlar bugün ki Kürt halkının çok eski ataları sayılmaktadırlar. M.Ö 10. ve 9. yüzyıllarda Ari (Hind-Avrupa) ırkı önce Zagros Dağları’na

ardından doğusuna ve batısına doğru başlayan göçleri neticesinde bu bölgelerde yaşayan yerli halkı etkisi altına alarak onların Arileşmelerine yol açmıştır. Ari göçmen halklarının en büyüğü ve güçlüsü Medlerdi. Bunlar başlangıçta Urmiye Gölü'nün doğusuna yerleşmişlerdi. Ayrıca Zeki Beg, şarkiyatçı ve uzmanların, *Medlerin dili, bugünkü Kürtlerin dili ile aynı ya da en azından temelini teşkil ediyor*, hususundaki görüşlerine katılmakta, Med halkını Kürtlerin ikinci dereceden yakın dedesi olarak görmektedir (Çabuk, 2017: 18-21).

Bunlardan farklı başka bir kurama göre, Kürtler Orta Asya kökenli kabilelerden biridir. Bu nedenle Kürtler aslında Türk kökenlidir. Orhun Yazıtlarına başvuran çeşitli araştırmacılar, yazıtlarda “Kürt” diye okudukları bir kelimeye dayanarak Kürtlerin de eski bir Türk konfederasyonunun bir kabilesi olduğunu iddia etmektedirler (Özoğlu, 2009: 37).

Kürtlerin kökeni hakkında yukarda verdiğimiz, tarihçi, antropolog ve dilbilimcilerin araştırmaları neticesinde ileri sürdükleri kuramlar, efsane ve rivayetler sadece bunlardan birkaçıydı. Bu konuda yazılmış daha onlarca çalışma vardır, fakat kaleme alınan çalışmaların çoğu ideolojik, politik ve popülerlik kaygısıyla yazılmış olduklarından değerlendirilmeleri ayrı bir sorun teşkil etmektedir. Kürtlerin kökeni konusu oldukça tartışmalı bir sorun ve bu sorunun çözümünü zorlaştıran ise bilimsel verilerden uzak ideolojik kaygılarla konuya yaklaşılmasıdır. Kürtler, gerek coğrafya gerek siyasi açıdan İran tarihinin önemli bir parçası olduğu kadar Osmanlı tarihinin de önemli bir parçasıdır. Bugün dahi Kürt nüfusunun en yoğun olduğu ülke Türkiye'dir. Siyasi amaçlarla Rusya ve Avrupa devletlerinde kurulan Kürdoloji Enstitülerindeki Kürtlerin tarihiyle ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında aslında bu çalışmalarında ideolojik yaklaşımlardan nasibini aldığını görmekteyiz. Kürtlerin bir parçası oldukları devletlerin arşiv kaynaklarından istifade edilmeden taraflı bir şekilde yalan yanlış bilgilerle yazılmış eserler, bilgi kirliliğinden başka bir şey değildir. Hâlbuki Kürtlerin tarihiyle ilgili en kapsamlı bilimsel kaynaklar Osmanlı arşivlerinde mevcuttur. Türkiye'deki tarihçilerin bu konuyu bilimsel bir çerçevede ele alması, hem Osmanlı hem Türkiye hem de bölge tarihi için büyük öneme sahiptir (Çabuk, 2017: 20).

Kürtlerin kökeni kadar tartışmalı bir diğer konu ise, Kürtlerin yurdu ve *Kürdistan* tabiridir. İslam tarih ve coğrafya kitaplarında Kürdistan adı kullanılmadan önce Kürtlerin yaşadığı coğrafya için geçmişte Ermeniyye, el-Cezire, el-Cibal ismi kullanılmıştır. Kürdistan adı altında idari bir birlik söz konusu değildir (Biçer, 2012: 29-31). “ İslam tarihi ve coğrafi eserlerde Kürtlerin adı ve Kürtlerin yaşadığı yerler, Kürt memleketleri şeklinde mekân olarak veya Kürt ismiyle bilinen ırk ismi çokça kullanılmıştır. Kürtlerin yaşam ve yerleşim bölgeleri için *zum* adı kullanılmıştır. Zum kelimesi özellikle göçebe Kürtlerin yaylak kışlakları için kullanılmıştır. İslam tarihçileri tarafından Kürtlerin yaşadığı Coğrafya için “Bilad’ül Ekrad, Memalik’ül- Ekrad veya Menatik’ül Ekrad isimleri kullanılmıştır” (Biçer, 2012: 56)

Rus tarihçi Basil Nikitine’nin Kürdistan konusundaki görüşü, tarih kaynaklarındaki bilgileri destekler niteliktedir. Nikitine göre, “ Kürdistan, siyasal sınırlarla çevrilmiş ve bu sınırlar içinde tamamen açık olmasa bile, hiç değilse çoğunluğu aynı kökenden gelen bir halkın yaşadığı bağımsız bir devletin adı değildir. Bu ad ancak XII. yüzyılda Büyük Selçuklu Sultanı Sencer zamanında kullanılmıştır.” (Nikitine, 2010: 67).

Selçuklu Sultanı Sencer, 12. yüzyılda merkezi Hemedan bölgesinin kuzeybatısındaki Bahar Kalesi olarak geçen bölgeyi Kürdistan adı altında bir eyalet şeklinde böldü. Yeğeni Süleyman Şah’ı da buraya iki yıllığına vali yaptı. Kürdistan Eyaleti, Zagros sıradağlarının doğusunda Hemedan, Dinevar ve Kirmanşah bölgelerini, batısında ise Şehr-i Zor ve Sincar bölgelerini kapsıyordu (Sümer, 1992: 31). Kürdistan tabirini ilk defa Hamdullah Müstevi, “Nüzhet’ül-Kulüb” ve “Tarih-i Güzide” adlı iki eserinde kullanmış ve Kürdistan Eyaletinin sınırlarını ve eyalete bağlı bölgelerin isimlerini belirtmiştir (Biçer, 2012: 56-57).

Müstevi, Kürdistan’ın idari bir birim olarak 14. yüzyıldan önce de var olduğunu doğrulamaktadır. Bu kaynak Sultan Sencer’in ölümünden iki yüzyıl sonra yazılmış ve Kürdistan hakkındaki en eski referanstır.

Seyyah ve âlim Yakut el-Hamevi’nin (ö. 1229) Mu’cemü’l-buldan adlı eseri, önemli klasik İslam tarih ve coğrafya eserlerinden biridir. Yakut, eserinde Kürtler hakkında önemli bilgiler vermektedir. Eserde Kürtlerin yaşadığı

coğrafyaya değinilmiştir. Kürtlerin yaşadığı bölgeler; Erzen, Siirt, Hizan, Hani, Amid, Hısnkeyfa, Semanin, Tell Fafan, Ceziretü İbn Ömer, Zevzan, Nusaybin, Dara, Mardin, Duneysir, Ruha (Urfa); Musul, Akra, İmadiye, el-Hısnıye (Zaho); Dakuka, Sincar, Erbil, Hanekin, Şehrezur (Şehr-i Zor); Suhrever, Kırmısın, Siser, Cebel, Hulvan, Hemedan ve daha birçok bölge Kürtlerin yaşadıkları coğrafyanın sınırları dâhilinde yer alan kültür ve medeniyet merkezleriydi (Çetin, 2013: 20).

Osmanlı'nın büyük gezgini ve araştırmacısı Seyyah Evliya Çelebi, 17. yüzyılda kaleme aldığı Seyahatnamesinde Kürtlerin dili, kültürü ve coğrafyası hakkında detaylı bilgi vermiştir. Seyahatname'nin dördüncü cildinde Kürdistan'ı oldukça açık bir şekilde betimlemektedir. Evliya Çelebi Kürdistan'ın Kars, Beyazıt, Van, Ağrı, Hakkâri, Erzurum, Diyarbakır, Cezire, Süleymaniye, Musul, Şehr-i Zor ve Erdelan olmak üzere 9 vilayetten oluştuğunu belirtmiştir. Ancak Osmanlı-İran savaşlarından dolayı Kürdistan bölgesinin sınırları sürekli değişmiştir (Biçer, 2012: 56).

19. yüzyılda göçebe, yarı göçebe bir hayat süren çeşitli isimlerdeki Kürt aşiretleri⁴, Osmanlı serhat bölgeleri olarak kabul edilen kuzeyde Erzurum ve Van, güneyde ise Basra ve Bağdat vilayetlerine bağlı Kars, Beyazıt, Hakkâri, Musul⁵,

⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Celile Celil, *XIX. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'nda Kürtler*, Ankara 1992, s.19; Yusuf Halaçoğlu, "Aşiret", *TDVİA*, C.4, Ankara 1991, s.9; Ayrıca bkz. Fehminaz Çabuk, "II. Abdülhamit Dönemi Osmanlı-İran İlişkilerinde Kürt Aşiretleri Meselesi", (Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri 2013, s. 44-45; Martin Van Bruinessen, *Ağa, Şeyh, Devlet*, Çev.: Banu Yalkut, İstanbul 2011, s. 82; Ahmet Özer, *Doğu'da Aşiret Düzeni ve Brukanlar*, Ankara 2003, s.27; Lale Yalçın- Heckmann, *Kürtler, Tarih, Siyaset, Kültür*, İstanbul 2014; Lale Yalçın- Heckmann, *Kürtlerde Aşiret ve Akrabalık İlişkileri*, İstanbul 2002; V. Minorsky, TH Bois & D.N Mac Kenzie, s.138-140; Orhan Türkdogan, *Türk toplumunda Zazalar ve Kürtler*, İstanbul 2010, s. 57-64; A. Vahap Uluç, "Kürtlerde Sosyal ve Siyasal Örgütlenme: Aşiret", *Mukadime*, sayı: 2, 2010; Ziya Gökalp, *Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler*, İstanbul 2007; Biçer, Bekir, "Ortaçağda Kürtler ve Türkler", *The Journal Of Academic Social Science Studies*, Volume:6, Issue:6, s. 238-239; Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğunda Aşiretlerin İskânı*, İstanbul 1963, s. 13-14; Faruk Söylemez, *Osmanlı Devletinde Aşiret Yönetimi: Rişvan Aşireti Örneği*, İstanbul 2011, s. 17-18; Mehmet Emin Üner, *Aşiret, Eşkıya ve Devlet*, İstanbul 2009, s. 161-216.

⁵ Osmanlı Devleti idaresindeki Musul Vilayeti, doğuda İran, Kuzeyde Diyarbakır, güneyde Bağdat, batıda Şam, kuzeybatıda ise Halep vilayetleri ve Zor Sancağı ile çevrelenmişti. Tanzimat'ın ilanından sonra yapılan vilayet nizamnamelerine göre Musul, 1850'de eyaletten mutasarrıflığa dönüştürülerek Bağdat eyaletine bağlanmış, 1878'de yeniden vilayete çevrilmiştir. 1912 tarihli salnameye göre Musul Vilayeti, Musul, Kerkük, Süleymaniye sancaklarından oluşmaktaydı. Sancaklar ise 17 kaza, 43 nahiye ve 4392 köyden oluşmaktaydı. Musul Vilayeti'nin merkez sancağı olan Musul: Musul (Şeyhan ve Aşayir-i Seb'a olmak üzere iki nahiye ve 506 köy mevcut idi.), İmadiye, Akra, Sincar, Duhok ve Zaho kazalarından oluşmaktaydı. Ayrıntılı bilgi için bkz. *Musul-Kerkük ile İlgili Arşiv Belgeleri (1525-1919)*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1993, s. 27; Donald Edgar Pitcher, *Osmanlı İmparatorluğu'nun*

Süleymaniye, Kerkük gibi livalar ve bunlara bağlı kaza, nahiye ve köylerde ikamet etmekteydiler. İran Kürtleri ise İran'ın kuzeybatısındaki Urmiye,⁶ Kirmanşah ve Luristan bölgelerindeki, Makü,⁷ Kotur⁸ (1878'den sonra İran'a bırakıldı); Mahabad, Soğuk Bulak, Hemedan, Senendec, Bukan, Serdeşt, Sakız, Bane, Bicar, Merivan, Kasr-ı Şirin gibi kaza ve nahiyelerde yaşamaktaydılar. 19. Yüzyılda Rusya'nın Kafkaslarda yayılma politikası ile birlikte, Revan başta olmak üzere İran'ın eski kuzey toprakları ve bu bölgelerde yaşayan Kürtler Rus hâkimiyetine girmiştir. Osmanlı, İran ve Rusya arasındaki savaşlardan dolayı sürekli değişen hudut çizgilerine ve karşı devlete iltica-sığınma ve yaylak-kışlak meseleleri yüzünden sürekli yer değiştiren aşiretlere rağmen en büyük Kürt nüfusu Osmanlı hudutlarındaydı (Çabuk, 2017: 24).

Yapılan araştırmalara göre 19. asrın ortalarına kadar Kürt aşiretleri bir Kürt emiri veya beyi tarafından yönetilirdi. Kürtlerin sosyal yaşantıları, devletin bazı yerlerinde tamamen özerk bir yapı olarak sistemleştirilmiş yönetim birimlerinde geçmekteydi. Kürt aşiret ağaları ve beyleri, sultanın mührünü taşıyan, ferman ellerinde bulunduruyorlardı (Şeref Han, 2000: 19). Bu şekilde yönetilen Kürt bölgelerine, Kürt hükümetleride denilmekteydi. Hükümetler dışında kalan birimler ocaklık, yurtluk ya da Kürt beylikleri olarak ayrılmışlardır. Bu bölgeler, İstanbul'dan atanan sancak beylerinin yönetimindeydi. Kürt sancaklarının yönetimi de bir Kürt aşiretine verilirdi. Kürt aşiretleride diğer yönetim birimleri gibi sancakları tımar ve zeamete bölünmüşlerdi. Tımar sistemi Kürt aşiret ağasından

Tarihsel Coğrafiyası, (Çev.: Bahar Tırnakçı), YKY Yayınları, İstanbul 2013, s. 201-202; Tahir Sezen, *Osmanlı Yer Adları (Alfabetik Sırayla)*, TC. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Yayın Nu: 21. Ankara 2006, s.375.

⁶ İran'ın kuzeybatısında Türkiye sınırına 50 km. mesafede kendisiyle aynı adı taşıyan gölün batı kıyısında kurulmuş olan bu şehir, zengin su kaynakları ve verimli arazileriyle tarım ve hayvancılığa elverişlidir. Urmiye, 1906 yılında Osmanlı Devleti'nin ve 1911 yılında Rusya'nın eline geçti. I. Dünya savaşı sırasında Osmanlı ordusu ile Rus ordusu arasında pek çok defa el değiştirdi. 1918'de nihai şekilde İran'a bağlandı. Osman Gazi Özgüdenli, "Urmiye", *TDVİA*, Cilt:42, s.179.

⁷ İran'ın kuzeybatısında, Türkiye sınırına yaklaşık 22 km. mesafedeki bir kesimde ve Anadolu'dan doğan Zengimar (Sarısu) suyunun geçtiği dar bir boğazda kurulmuştur. İslam öncesi kaynaklarında Şavaşan adıyla da anılan şehrin bugünkü adının aslında Mah-kuh olduğu ve "Medler dağı" anlamına geldiği ileri sürölmektedir. Günümüzde Makü, İran'ın idari bölümlerinden Batı Azerbaycan'ı içinde yer alan ve kendi adını taşıyan bir şehrin merkezidir. Bkz. Rıza Kurtuluş, "Makü", *TDVİA*, Cilt: 27, s.458- 459.

⁸ Kotur (Vadi-i Beni Kotur, Vadi-i Kotur); 1568 senesinde Van Eyaletine tabi sancaktı. 1850 senesinde bir kaza olarak Hakkâri Eyaletine tabî oldu. 1876 senesinde yeniden Van Eyaletine tabî oldu. 1878 senesinde Berlin Antlaşması'yla Kotur, Hoy'a bağlı Azerbaycan Vilayeti bölgesinde İran Devleti'ne verildi. Tahir Sezen, *Osmanlı Yer Adları (Alfabetik Sırayla)*, TC. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Yayın Nu: 21. Ankara 2006, s. 322.

oğluna geçiyordu. Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesine göre, bu bölgelerin yöneticileri tam bir otoriteye sahiplerdi. Osmanlı Devleti, Kürtlerin bu özgür yönetim birimlerini kendi sistemi içinde tanıdı (Kızılyaprak, 2000: 14).

19. asrın ikinci yarısından sonra tarikat şeyhleri en etkili siyasi ve politik lider konumuna gelmeye başladılar. Avrupa baskısı altında Osmanlı Devleti, bir idari reform uygulayarak daha önceleri yarı otonom olan Kürt emirliklerini kaldırdı ve ilk kez bölgeyi doğrudan merkezi denetim altına almaya çalıştı. Kürt aşiretlerinin çoğu önceleri emirliklerin birer parçasıydı. Bu emirlerin ortadan kaldırılmasıyla, Kürt toplumu çatışan ve kavga eden aşiretlere bölündü. Otoriteleri aşiret sınırlarını aşan en büyük kişiler şeyhlerdi. Şeyhlerin etkisini artıran en önemli sebeplerden biri de Avrupalı misyonerlerle Hristiyan azınlıklar arasındaki yoğun faaliyetlerdir. Bu faaliyetler Avrupalıların bölgedeki gizli niyetlerine ilişkin kaygılar uyandırmış, Hristiyanlığa ve Avrupa'ya karşı duyulan tepki İslami duyguları uyarmış ve şeyhlerin konumunu güçlendirmiştir (Bruinessen, 1995:35-36).

Diğer taraftan İngiltere ve Rusya'nın bölgeye yönelik politikaları olmuştur. Ermeni milliyetçiliğine karşı bölgede bulunan en büyük Müslüman güç de bu Kürt aşiretlerdir. Bundan dolayı II. Abdülhamid'in merkeziyetçi, İslamcı, dengeci, reformcu devlet anlayışına göre, her yönden sıkıntılar içerisinde olan ve uluslar arası çıkarların çarpıştığı Kürdistan coğrafyasında, Ermeni devletinin kuruluşunu önlemek ve Kürdistan'ı devletin sınırları içinde tutma politikası izlemiştir (Avyarov, 1995: 130).

Bundan dolayı Osmanlı Devleti, buradaki aşiretlerin ıslahı yanında askeri güçlerinden de faydalanmak için birçok adımlar atmıştır. Bu faaliyetlerin en önemlisi, miladi 1891 yılında "Hamidiye Süvari Alayları"nın kurulması kararıdır.

Kürtleri bu süreçte üç farklı grupta değerlendirebiliriz: Hamidiye Alaylarının teşkilatına giren Sünni Kürt aşiretleri, Bayezit sancağının Hınıs kazasıyla, Erzurum sancağının Pasinler, Hasankale, kazalarında, Kiği kazasıyla Van ve Bitlis vilayetlerinin kuzey kısmında ikamet etmektedirler. Bu grubun Kürtleri, Van ve Diyarbakır vilayetlerinin doğu bölümlerinde az da olsa yaşarlar. Hamidiye süvarisinin teşkilatına iştirak etmeyen Sünni, Alevi ve göçebe Kürt

aşiretleri, Dersim, Kuzucan ve Yezidi Kürtleri, Musul ve Halep ile Diyarbakir vilayetinin büyük bir bölümünde, Bitlis vilayetinin bir kısmı ile Gence ve Muş bölgelerinde, Van vilayetinin güney ve güneydoğu bölümlerinin büyük bir kısmında Dersim ve Kuzucan bölgelerinde bulunurlar. Reaya Kürtler ise, genel kanunlara biat ederek Osmanlı Devleti'nin emirlerine itaat eden, vergi ve asker veren, devletin her türlü hizmetini gören, aşireti olmayan veya aşirete mensup olmayan Sünni ve Alevi Kürtleridir. Bunlar ise Kürdistan'ın geniş sahasına dağılmış ve her yerde toprak sahibi olmuş, sanat ve ticaretle uğraşan Kürdistan'ın gerçek sahibi kişilerdir (Bruinessen, 1995: 37-38).

Kürtler kendi aralarında aşiret şeklinde yaşamışlar ve birçok aşirete bölünmüşlerdir. Bu aşiretler içinde en savaştı aşiretlerden biride Sıpikan Aşiretidir. Bu aşiret Musul, Irak, Suriye ve Osmanlı İran sınırları arasında yaşamış olup, sınır boylarında etkili olmuştur. Sıpikanlılar, sünni müslüman olmaları sebebi ile Osmanlı Devletine daha yakın olmuşlardır. 16.yy'dan itibaren Osmanlı egemenliğine giren aşiret, gerek Osmanlı-İran savaşlarında, gerek Hamidiye Alaylarında ve gerekse Milli Mücadele döneminde aktif rol oynamıştır. Sıpikan aşireti ile ilgili mevcut olan bilgilerin bazıları şöyledir:

Mehmet Hurşid Paşanın Seyahatname-i Hudut eserine göre Sıpikan aşireti, büyük bölümü müslüman olup az bir kısmı Yezidiliğe mensuptur. Genel olarak Van, Erciş, Bayezıt, Kars, Erivan dolaylarında yaşamaktadırlar. Esamelerinde işaret olunduğu vechile müslüman ve Yezidi milletinden karışık olup, halbuki aşiret ismi hanedan ve familya manasında olduğuna nazaran cümlesi bir ırktan olmak iktiza ettiğinden bunların kankısı asıl ve kankısı fer olduğu her ne kadar maalinde sual olunmuş ise de ademe rast gelinemediğinden hakikatı anlaşılamamıştır. Ancak bunların aslında cümlesi Yezidi iken muhaharan içlerinden bazıları şerifi islamla müşşeref olmuş olmaları ağılebirdir. Merkezde 250 hane varken, yaz ve kış mevsimlerinde Beyazıt sancağında ikamet edip, Eleşgirt kazasına tabi Ayıntab nahiyesinde 300 hane mevcuttur. Bir kısımda Rusya tarafında bulunup Revan bölgesinde yaşamaktadırlar. Elegez yaylarında meskundurlar. Bir çok hanesi ise İran tarafına geçip Makü dolaylarında yaşamışlardır. Zılanlı ve Haydaranlı aşireti ile sürekli kavga ve çatışmalar söz konusu olmuştur. Aşiretin bir kısmı Rusyada, bir kısmı İran da diğer bir kısmı da

Devleti Aliyede ikamet etmektedir. Genel olarak savaşçı olduklarından sınır boylarında yaşamışlardır. Aşiretin kolları şunlardır:

Birimi taifesi, Mikatili taifesi, İsa dezanlu taifesi, Botiyanlu taifesi, Şemsiki taifesi, Killeyri taifesi, Çilani taifesi, Manikanlu taifesi, Mamazeydi taifesi, Piyrehal taifesi, Dereceki taifesi, Hasiyni taifesi, Halhasiyni taifesi, Miranki Taifesi, Sitorki taifesi, Buhalu taifesi, Piyrebad taifesi, Mala atey taifesinden oluşmaktadır (Mehmed Hurşid Paşa, 1997: 263-264).

Sıpikan aşireti ile ilgili bir başka bilgi de J. Shiel'in aktardığı şu bilgidir. Van bölgesi, özellikle 19. yüzyılda yabancı seyyahların uğrak bir noktası olmuştur. Bu seyyahlar aşiretler arasında vakit geçirmiş ve bunların kayıt altına almışlardır. 1836 yılında bu bölgeyi gezen tarihçi ve araştırmacı J. Shiel, Van sınırında Yahya han egemenliğinde Hakkâri aşiretinin bir kolu olup çeri olarak adlandırılan küçük bir aşiretin olduğunu belirtir. Shiel'in karşılaştığı diğer aşiretler ise Haydaranlı (1500 çadır); Sıpikan (1000 çadır); Şevili (200 çadır); Hasenanlı (50 çadır) ve Hamza bey(200 çadır) şeklindedir (J. Shiel, 1838: 54-101).

Mark Sykes ise, Kürt aşiretlerini farklı bir şekilde incelemektedir. "D" kategorisi olarak isimlendirdiği yerde Hesenan, Hamdikan (Hemdikan); Şeyh Bizini, Sıpikan, Zilan, Haydaran ve Edeman aşiretleri yaşamaktadırlar. Bu aşiretlerden Hesenan, Sıpikan, Zilan, Haydaran ve Edeman gibi aşiretlerin Osmanlı-İran serhadında yaşadıkları görülmektedir (Sykes, 1908: 475-480). Mehmed Hurşit Paşa, seyahatnamesinde Beyazıd Sancağın da ikamet edip, daha sonra İran ve Rusya tarafına geçen Sıpikan aşiret mensuplarının sayısını bildirmektedir (Mehmed Hurşid Paşa, 1997: 263).

1.1. Sıpikan Aşiretinin Yaşadığı Coğrafya

Genel kabule ve Osmanlı kayıtlarına göre Sipkî Aşireti Şengal⁹ bölgesinden Ağrı, Kars, Van ve Iğdır çevresine göç ettiklerine dair birçok kayıt mevcuttur. Günümüzde Türkiye'de Kars, Digor, Erzurum, Diyadin, Patnos, Muş, Van, Erciş,

⁹ Bugün Musul ilinin sınırları içerisinde olan, geniş düzlüklerin olduğu ve Şengal Dağının da içinde bulunduğu bölgedir. Daha önce Ninnova olarak adlandırılan bölgenin sağlam kalesi olarak bilinir.

Tekman, Tutak, Ağrı, Eleşkirt ve Beyazıt'ta ikamet etmektedirler. İran'da Mahabad, Tebriz, Şiraz, Hoy, Makü, Luristan ve İsfahan, Irak'ta ise özellikle Musul, Erbil, Şengal ve Selahattin dolaylarında yaşamaktadırlar. Suriye'de ise Halep, İdlib, Şam ve Efrin civarlarında yaşamaktadırlar (Eser, 1988: 78).

Aşiretin genel çoğunluğu Doğu Anadolu'nun kuzeydoğusunda yaşamaktadır. Sıpikan aşiretinin birçok kolu bulundukları şehirlerden komşu kentlere göç etmişlerdir. Bu göçlerin bir kısmı devlet eliyle bir kısmı da aşiretlerin ihtiyaçları doğrultusunda gerçekleşmiştir. Kars civarına göç edenler genellikle aşiretin Birimi kolu olmuştur. Liderleri Ömer Ağa (Emer Ağa) olup devlete bağlı bir zattır. Iğdır ve Digor dolaylarına göç edenlerin lideri Polat Bey, Ali Ağa ve Agit Ağa'dır. Erivan'a göç eden Sıpikanların ağası ise Rıza Ağa'dır. Erivan'a göç eden Miridxane ve Pirani ocağından alan Sıpikanlıların Beyazıt, Kars, Digor, Pazarcık, Sürmeli ve Van bölgelerinde yerleşkeleri şöyleydi: Ekarak, Yemençayır, Elem, Ermenköy, Engug, Enikey, Aslaniye, Yaylasinco, Esmer, Baceli, Pazarcık, Bendemurat, Badilli, Digor, Diyadin, Derik, Dimsiz, Düzgeçit, Tutak, Mexso, Hacıkışlak, Hasancano, Kumdo, Kızıldız, Kızılkule, Kıznefer, Kubuk, Karakale, Kulp, Kızılçık, Tendürek, Taşnik, Taşnika Kurda, Remenkuli, Siçan, Sorukli, Şaturoğlu, Şirinköy gibi köylerdir (Eser, 1988 :78).

Kars'a göç edenler ise Bızırhane, Babhan, Osmanbey, Tutak, Söğütlü, Ulukent, Sarıbeyli, Zerifhane bölgelerinden gitmişlerdir. Sıpikanlıların bir kısmı 1920 yılında Ermenistan ve Gürcistan'a yerleşmişlerdir. Bunlar özel bir anlaşma ile Gürcistan'ın Batum, Rustavil, Kutayis, Telavi, Gardabani ve Kobuleti bölgelerine yerleşmişlerdir (Kaya, 2017: 2601).

Kürt halkının ve özellikle Sıpikan aşiretinin yaşam tarzı arazi yapısı ile doğrudan ilgilidir. Kürt aşiretlerindeki hareketlilik yaşanan arazinin konumuyla bağlantılıdır (Şeref Han, 2000: 174). Doğu Anadolu'da ki aşiretlerin yaşadığı bölgeler genelde dağlık, engebeli, sert bir coğrafyadan oluşur. Bundan dolayı hayvancılık yörenin geçim kaynağı olmuştur. Aşiretleri göçebe ve bu yaşam tarzının varyasyonlarına sevk eden sebep de budur (Ergül, 1997: 9). Tarıma yönelik yapılanmada toprak ve mevsimler önemli yer tutmakta olup, bağcılık, bostancılık ve tarım ürünlerini XIX. yy. başlarında özellikle Cumhuriyet döneminde yerleşik hayatın tezahürleri olarak görebilmemiz mümkündür.

1.2. Sıpikan Aşiretinin Sosyal Yapısı

Aşiret, kan bağları ile birbirine bağlanmış, bir bölgede kendilerine özgü bir yaşam tarzı oluşturan ve hayvancılıkla geçimini sağlayan göçebe topluluktur. İlerleyen zamanlarda bazı aşiretlerin kısmen yerleşik hayata geçmesi, yukarıdaki tanımlama içine yarı göçebe ve tarıma bağlı toplulukları da oluşturmuştur (Ergül, 1997: 21).

Aşiret sistemini oluşturan üyeler arasında ileri düzeyde kan bağları vardır. Sıpikanlılarda kan bağı, anne tarafından daha çok baba tarafının kan bağı dikkate alınır. Bundan dolayı, aileye yeni katılan bir gelin köken olarak içinden geldiği aşiretin kızı olduğu halde, baba ocağından ayrıldıktan sonra, gelin geldiği aşiretin üyesi sayılmaktadır. Bağları, aşiretin genişlik ve büyüklüğüne göre çok gerilere, örneğin 25-30 babaya kadar dayandırmak mümkündür (Şeref Han, 2000: 176). Doğuda yaşayan göçebe aşiretler her ne kadar geniş alanlarda çabuk hareket edebilme kabiliyetine sahiplerse de, bu hareket alanı doğudaki aşiretlerde aynı kalmakta ve belli zaman dilimlerinde bu dolaşım tekrarlanmaktadır. Yani her ne kadar sürekli göç ediyor göçseler bile hep aynı coğrafyada kalmışlardır (Gökalp, 1992: 65).

Sıpikanlılarda ve diğer aşiretlerdeki hareketlilik yaşanan bölgenin konumuna sıkı sıkıya bağlıdır. Doğu Anadolu'da ki aşiretlerin ikamet ettiği coğrafya dağlık, engebeli ve sert bir coğrafyaya sahiptir. Bundan dolayı hayvancılık bir geçim kaynağı olarak gündeme gelmiştir. Bir aşirete göçebelik karakterini kazandırıp ve sert bir yaşama sevk eden özellik budur. Böylece hayvanları doyurabilecek otlakların aranması, aşiretleri yazın serin, kışın sıcak bölgeler arasında konup göçen topluluklar haline getirir. Ekonomik olarak bu kendi içine dönük göçebe yaşamı, kapalı bir ekonomik yapı ile içine kapalı aşiret toplumu yaratmaktadır. Aşiret sisteminde bireyler yaşamını sürdürmek için, hem doğa koşullarına hem de diğer aşiretlere karşı savaşmak, gücünü ortaya koyup kendini ispatlamak durumundadır. Bu yaşam biçimi, kendi içinde doğal, kendine özgü gelenek, görenek ve töreler oluşturmaktadır. Bu sistem tamamiyle ilk etapta aşiretçi karakteri göstermektedir. Sıpikan aşiretinde, özel hukuk ve kamu hukuku kavramları yoktur. Bu nun sebebi aşiretin toplumsal güvenlik anlayışından kaynaklanmaktadır. bir suç işlendiğinde bu suça karşı, yalnız suçu işleyen kişi

değil, tüm aşiret suçlanmaktadır; aynı biçimde yalnız kişi değil, tüm aşiret suçlanır. Bu sert sistem göçebeliliğin azalmasıyla ve yerleşik hayatın artmasıyla yumuşamaya başlamıştır. Eski gelenekler çözülür, yerine yenileri gelip yerleşir (Gökalp, 1992: 65).

Sıpikan aşiretinin sistemi kendine özgü bir toplumsal sistemi göstermektedir. Bu sistem tarihi süreç içerisinde basitten karmaşığa, homojen yapıdan heterojen yapıya doğru bir gidiş izlemektedir. Bu sistematik yapı aşireti oluşturan birimler arasında da mevcuttur. Aşiret, hanedan aile, çadır, zom, oba, tayfa ve kabile gibi bir sıra düzeninden oluşur. Aşiretin çekirdeğini hanedan aile oluşturur. Büyük aşiret ağaları da özellikle bu tür ailelerden çıkmaktadırlar. Hanedan, yönetme özelliğinin yanı sıra, büyük aile olma, zengin olma, çevre aşiretlerle ilişkilerde etkili rol oynama ve en önemlisi iç ve dış ilişkileri sağlama ve her an buna hazır olma gibi özelliklere sahiptir (Şeref Han, 2000: 177).

Birden fazla ailenin bir araya gelmesi zomu oluşturur. Zom, çevre şartlarına uymada, düşman topluluklardan gelecek saldırılara karşı koymak ve birlikte hareket etmek için en etkili yoldur. Birkaç zomun bir araya gelmesi obayı oluşturmaktadır. Oba, zoma göre daha güçlü bir topluluktur. Obaların birleşmesi kabileyi, kabilelerin birleşmesi aşireti oluşturmaktadır. Aşiret, ekonomik ve sosyal bağların dışında ekolojik ve kan bağlarının meydana getirdiği siyasi birlik haline gelmiş yapıdır. Aşiretler bu siyasal gücünü diğer aşiretlere karşı kullandığı gibi aşiretin kendi içerisinde de kullanılmaktadırlar (Beşikçi, 1992: 19). Kürt aşiretlerinde her kabilenin bir reisi vardır. Ancak sonuç olarak bu reislerin tümü bütün birliğin reisi olan aşiret ağalığına bağlıdır. Herkes aşiretin ağasına koşulsuz itaat etmekle yükümlüdür. Aşiretin ağası birçok yapısıyla kurumsallaşarak aşiret ağalığı müessesesini kurmuştur. (Ergül, 1997: 21).

Sıpikan Aşiretinde diğer Kürt topluluklarının ekserisi gibi göçebe veya yerleşmiş durumda olup, memleketin iklimine göre 5-8 ay köylerde oturur ve yazın, hasatdan sonra, dağa çıkarlar. Orada tamamen muayyen yerler işgal ederler. Bazılarının konaklama yerleri kati olarak bellidir. Bazıları da kendi köylerine yakın dağlara çıkarlar (Beşikçi, 1992: 20). Yerleşik hayata sahip Sıpikanlılar genelde çiftçilikle uğraşmakta olup, aşiretin umumi temayülü yerleşik hayata yöneliktir. Şimali el-Cezire’de Kürtler ziraat hususunda oldukça maharet

göstermişler ve bu itibarla bedevi Arap unsurlarına üstün görünmekte olup 1842 yılından sonra, nüfusu sırf Kürtlerden meydana gelen köyler oluşmuştur (Minorsky, 2004: 1108).

Kürtler yaşadıkları coğrafya itibariyle birleşik bir halk değildir. Güçlü kabile duygusu, oymak ve cemaat sistemi daima Kürt toplumuna egemen olmuştur. Bir oymak diğerine karşı muntazaman kendini destekleyen dış gücün o anki çıkarlarına göre tavır almıştır. Kürtler tarihinde ortak bir gaye uğruna birleşemedikleri gibi bir devletteki milli ayaklanmada bile bu kabileler, emri altında bulundukları devletin yanında bir diğerine karşı acımasızca savaşmış, buna dayalı olarak kabilevi veya dini liderlerin kontrolü yüzyıllarca topluluklar üzerinde sürükleyici etkisini her alanda göstermiştir (Minorsky, 2004: 1109).

1.2.1. Sıpikanlılarda Aile Yapısı

Sıpikan aşiretinde mevcut aile yapısı gelenekselleşmiş ataerkil aile tipidir. Ailenin bireyleri birbirlerine kuvvetli duygusal bağlarla bağlıdırlar. Kanbağı ön planda olmakla birlikte, sürekli gündemde tutulması, diğer aile ve aşiretlere karşı ailenin güçlü bir birlik olma olmak istemesinden kaynaklanır. Ailelerde reis, genellikle ailenin büyüğü, yöneticisi ve otoritesi olan babadır. Ailede belirlenmiş bazı ilişkilerle birlikte hiyerarşik bir düzen söz konusudur. Bu hiyerarşi ana,baba, kız ve erkek çocukların yer ve statülerini, ilişki ve evlenme biçimlerini belirlemektedir. Bununla birlikte evlilikte sıra gütme hâlâ Sıpikan aşireti arasında mevcut bir anlayıştır. Aileler, kız ve erkek çocuklarını evlendirirken büyükten küçüğe doğru giderler. Genelde büyük olan erkek çocuk evlenmeden küçükler evlendirilmez. Aynı şekilde ablası evlenmeyen bir kız çocuğu evlenemez. Sıraya önemvermeyen aile, aşiret halkı arasında ayıplanır. Sıra ise sadece hemcinsler arasında söz konusudur. Karşı cinsler için geçerli değildir. Yani bir kız çocuğu abisi evlenmeden evlenebileceği gibi erkek çocuk da ablası evlenmeden evlenebilmektedir (Bois, 1991: 68).

Sıpikanlılarda ki bir diğer önemli adet ise erkek çocuklar evlendikten sonra, maldan ve mülkten hisselerini alarak ayrılır yeni bir aile kurarlar. En küçük erkek çocuk ise genelde baba ile birlikte kalmaktadır. Baba öldükten sonra ailenin

başına büyük evlat geçip idare eder. Bu idare etme fonksiyonu, çoğunlukla ailenin kendi içindedir. Ani ve olağanüstü bir durumda eğer baba yoksa, aile büyüğü olarak en büyük evladın aile otoritesini ele aldığı görülür.¹⁰ Karşılıklı itaat, saygı, fedakarlık ve feragat ve biz duygusu aile içi ilişkilerine hakim olan gelenekçi toplumun değerleridir. Sıpikanlılarda temel konulardan biri de, erkek evlat mirastan pay alma hakkına sahip oldukları halde, kız evlatlarının böyle bir hakka ve talebe sahip olmamasıdır (Minorsky, 2004: 1109). Cinse göre yapılan bu ayrımın erkek evlada ailede, giderek aşiret içinde bir ayrıcalık bir üstünlük sağlamaktadır. Bu durum aile yapısının pederşahi olma özelliği ile ilgili olup aşiretin oluşumunun temelde erkek çocuk üzerine inşa edildiğini vurgulamaktadır (Özer, 1990: 24-25).

Sıpikanlılarda babanın görevleri, üretim sonunda elde edilen ürünlerin satılması, ekin ve otlakların sulanmaları, bakımları ve biçiminin, yanısıra taşıma ve harmanlama işlerini yürütmek; hayvanların alım, satım, beslenme ve barınma işlerini yapmak veya yaptırmak ve göç zamanı göçü yönlendirmek ve gerekli tedbirleri almak babanın temel görevidir. Bunun yanında çocukların sevk ve idaresi, okutmaları, sünnet ve düğünlerinin yapılması, askerdeyken para gönderilmesi, oğlunun ailesine bakılması da babanın görevleri arasındadır.¹¹ Erkek çocuklar babalarından ayrıldıktan sonra kendi ailesinin reisi olup aynı görevleri kendileri yürütmektedir. Babalar ailede hayati önemi olan ve sosyal yaşam için zorunlu olan işlerin yürütülmesinden sorumlu olan kişilerdir. Bu da onun ailedeki yerini ve otoritesini tartışılmaz kılmaktadır. Böylece erkek bir evin hem reisi olduğu gibi hemde mülkün de sahibi unvanına kavuşur (Özer, 1990: 31).

Sıpikan aşiretinde kadınlar ne kadar babadan sonra, ikinci planda gelirse de, evin düzenini, çocukların yemesi, içmesi, beslenmesi, okuması ve yönlendirilmeleri açısından önemli yere sahiptir. Bazen, ailede ön saflara geçmiş aile divanında belli bir yeri ve otoritesi olan kadınlara da rastlarız. Bunlar bilgi, beceri ve zekaları sayesinde yaptıkları işlerle kendilerini ailesine ve içinde yaşadığı topluma kabul ettirdiğinden, serbest davranışlarından dolayı,

¹⁰ Bu da yasa, yani büyüğe olan saygıyı göstermektedir Kürt aşiretlerinin çoğunluğunda mevcut bir kuraldır.

¹¹ Aşiret içindeki inanışa göre babanın kendisi üzerinde ödenmeyecek kadar çokça hakkı bulunan erkek çocuğunun da baba üzerinde üç temel hakkı fardır: Bunlar sırasıyla oğluna toplumda horlanmayan bir isim bırakmak vermek, sünnet ettirmek, evlendirmektir.

yadırganmazlar. Az rastlanılan bu örneğe, aşiret içinde hakimi kadın ya da hanım ağa denilir. Diğer taraftan çocuklara bakmak, ekmek pişirmek, yemek yapmak, yün eğirmek, kilim, halı, çorap, kazak, eldiven dokumak, evin temizliğini yapmak, koyun sağmak, çocuklara ve hizmetçilere görev vermek, düğün veya ölüm ziyafetlerinde kocasına refakat etmek ve göçü yönetmeye katkıda bulunmak da kadının başlıca diğer görevleri arasındadır. Maddi durumu düşük olan ve fakir ailelerde kadınlar çift, çubuk, harman ve tarla işlerine de yardımcı olmaktadır. Zengin aileler ise kadınlarına bu tür işleri pek yaptırmazlar. Bu da aileler arasındaki sınıfsal statü farklılığını vurgular, zengin kadınlarına diğerlerine nazaran toplum içinde daha çok saygınlık kazandırır (Özer, 1990: 31).

Sıpikan aşiretinde çocukların faaliyetleri arasında erkek ve kızların önemi büyüktür. Bu nedenle çocuk olmalarına rağmen erkek ve kız çocuğuna verilecek görevler ayrıdır. Hayvan otlatmak, koyunları gütmek, harman yapmak, tarla ve otlakta çalışan amelelerin yemeklerini götürme gibi faaliyetler erkek çocuğun görevleri arasındadır. Sıpikan aşiretinde çocuklar çok küçük yaşlarda ata bindirilir, göç zamanlarında kendisine bir görev verilip sorumluluk altına alınır. Böylece küçük yaşlarda pişip olgunlaşması sağlanır. Kız çocuklar ise evde annesine yardım etmek, küçük kardeşlerine bakmak, anne yokken evi gözetmek, evi yürütmek, eve su taşımak, yünü eğirmek, evi düzenlemek, harmanda döven sürmek gibi görevleri yapmaktadır (Özer, 1990: 33). Erkek ve kız çocuğun görevleri her ne kadar yukarıdaki gibi ayrılmışsa da, her zaman katı bir biçimde sürmemektedir. Birçok zaman görevlerin birleştiği ortaklaşa iş yapıldığı da görülmektedir. Çocuklar büyüyüp, delikanlılık ve genç kızlık çağına ulaştıkça görevlerdeki ayrılıklar da belirginleşip katılaşmaktadır.

1.2.2. Sıpikanlılarda Aşiret İçi İlişkiler ve Hiyerarşi

Sıpikan aşiretinde töre olgusu oldukça etkindir. Sıpikanlılarda, evlenme bir sıra düzeniyle gitmektedir. Bu düzenler bazı kurallarla yönlendirilmektedir. Büyük çocuklar evlendirilmeden küçük çocuklar evlendirilmez. Genelde görücü usulü ile gerçekleşen bu evliliklerde evlenen kişilerin istek ve iradeleri çok önemli değildir. Önemli olan aile ve aşiretin yarar ve prestij kazanmasıdır (Şeref Han, 2000: 192).

Evlilikte, evlenen kişilerin iradeleri dışında aile ve aşiretin iradesinin hakim kılınması, bu sebebe dayanmaktadır. Bu türden evlenmelerle meydana gelen aşiret yapısının başlıca kademeleri: Zom oba tayfa kabile olup zom, oba ve tayfaları kendi başlarına ayrı birer toplumsal yapılar oluşturduklarından toplumsal ilişkileri kabile ve aşirete bağlı olarak onların çevreleri içinde varolup gerçekleşmektedir. Bundan dolayı akrabalık ve soy ilişkileri bakımından kabile ve aşiret ön plana çıkıp önem kazanmaktadır. Şerefname'de verilen bilgilere göre, birer toplumsal mekanizma olan bu hiyerarşik organizasyonun dayandığı soy sop ve kan bağı ilişkileri ise şöyledir: Aşiret evlenme yoluyla meydana gelen akrabalıkların bütünüdür. Bu bütünün temeli ise kabilelerdir (Minorsky, 2004: 1111). Kabilelerde tayfalara, tayfalar obalara, obalarda zomalara dayanmaktadır. Son üç birim daha çok aşiret içindeki yerleşme biçimini gösterdiği halde aşiret ve kabile siyasi bir birlik gösterirler. Ancak kabile de bir üst birlik olan aşirete bağlıdır. Aşiretin büyüklüğüne göre kabile sayısı artmakta ya da azalmaktadır. Kabile reisi de sonuçta aşiret ağasına kan ve siyasi bağlarla bağlı olmak zorundadır (Şeref Han, 2000: 205-206).

Tüm Kürt aşiretlerinde olduğu gibi Sıpikanlılarda da aşiretin ağası aşiretin yönetiminden, öteki aşiretlere karşı üstünlüğün korunmasından aşiretin kabileleri arasında ahenkli ilişkilerin sürdürülmesinden sorumlu olmuştur. Ağanın siyasi sayılabilecek bu görevlerinin yanında, otlak kiralamak, yayla seçmek, kuraklık ve kıtlık dönemlerinde tedbirler alma gibi görevleri mevcuttur. Kürt aşiretleri içinde ağalar, bazen birkaç aşiretin arasındaki husumeti çözüp diğer aşiretlere karşı bir birlik sağladığı da görülmektedir. Bu birliği sağlayan kişi ya da aşiret ağası da birliğin başına geçmektedir. Ağa olan kişi bu özelliği ile büyük ağa unvanına kavuşurdu (Şeref Han, 2000: 205).

1.2.3. İnançlar, Gelenek, Görenek ve Töreler

Sıpikan aşiretinde, en büyük ve kutsal değerler namus, şan, şeref, dostluk ve şöhrat gibi unsurlar olmuştur. Biz duygusu oldukça etkin olmuştur. Kan bağları, soy ve akrabalık ilişkileri aşiret içinde ve aşiretler arası ilişkilerde önemsenen değerlerin başında gelmektedir. Önemli değer yargıları ise bu değerlere bakışta ortaya çıkmış ve yıkılmaz birer tabu haline gelmiştir. Gelenekler aşiret içinde giderek kanunların ve nizamların ötesinde bir işlerliğe sahiptir. Bu değer yargıları

zamanla, aşireti yönlendiren sosyal birer norm olmuştur. Daha sonra nesilden nesile aktararak gelenek haline gelmiştir. Bunlar sert bir töreye döntürülmüştür. Törelere göre, geleneklere uygun bir biçimde yaşamak gerekmektedir. Aşiret yapısında büyüklere saygılı olmak, otoriteye bağlı kalmak, mutlak itaat, doğuştan gelen statü gibi geleneksel toplumların temel özelliklerine sahiptir (Özer, 1990: 34).

Bu gelenekçi ve töresel yapı içinde bazı olaylar, ölmeye ve öldürmeye sebeptir. Örnek vermek gerekirse; aşiret yaşamında "Erkeğin bıyığına, kadının saçına, atın kuyruğuna dokunulmaz". Bu üç esas kutsal sayılmıştır ve bunlara dokunanlar açıkça düşmanlık ilan etmiş demektir. Yani bunlardan birine dokunmak ölmek veya öldürmek için yeterli bir sebep olmuştur (Minorsky, 2004: 1112). Bu durumda silahlar konuşur insanlar ölür, yeni kan davaları başlar. Diğer taraftan "at, avrat, silah" şan, şeref ve şöhret vesilesi oldukları gibi kötü olaylara ve prestij kaybına da neden olabilmektedirler. Aşiret deyişiyle bu üç etken, kişiyi vezirde eder, rezilde (Şeref Han, 2000: 206).

Sıpikanlılarda bu töre ve tabular bir çok yerde etkisini gösterse dahi artık eski şeklini kaybetmiştir denilebilir. Ama geleneksel değerler hakim oldukça, bu töreler ve tabular da olacak ve koşulların elverdiği oranda hüküm sürecektir. Diğer taraftan bu koşulları ortadan kaldırmaya yönelik olan sanayileşme hamleleri, bu değerler yerini sanayileşmiş toplumun değer ve yargılarına bırakmaya mahkumdur (Minorsky, 2004: 1112).

Dini inanç olarak Kürtlerin çoğu Sünni İslamın Şafii koluna mensup olup birçok aşirette Hanifi Maliki ve Hanbeli mezhebine mensuptur. Bunun yanında Şii İslam inancı, Hristiyanlık ve Yezidilikte mevcuttur. İslamiyet onların hayatında büyük oranda etkilidir. Sıpikan aşireti, diğer Kürt aşiretlerinden farklı olarak çoğunlukla Hanefi mezhebine mensuptur. Kürtler tarihsel süreçte islama çok büyük alimler ve din adamı kazandırmışlardır. Kürt şeyhleri, halk üzerinde müthiş bir etkiye sahip olmuşlardır. Kürtler İslam halifelerine hep bağlı kalmış ve onların sözüyle hareket etmişlerdir. Tarihte mevcut Kürt isyanlarının büyük çoğunluğu dini kaynaklıdır diyebiliriz (Şeref Han, 2000: 210).

1.2.3.1. Ölüm ve Yas Ananeleri

Sıpikan aşiretinin diğer Kürt aşiretlerinden ayıran özelliklerden biri, ölülerine çok değer vermeleri ve uzun süreli yas tutmalarıdır. Ölüm münasebetiyle ölü yemeği verilir. Diğer aşiretlerde düğünlerde toplanılan misafirler, ölüm olayında da komsular tarafından paylaşılırken, Sıpikanlılarda misafirler ölünün evinde ağırlanır. Kişinin ölümden bir süreye kadar, ölen kişinin akrabaları ve yakınları saç sakal tıraşı olmazlar, kadınları ise karalar giyerler, siyah pusular bağlarlar (Şeref Han, 2000: 212). Ayrıca saçlarının kesilmesi veya dağınık bırakılması bu yas eylemi arasındadır. Bir süre sonra reşrakirin adı verilen ve yakınlardan birinin traşları yaparak, yas içinde olanların eskisi gibi normal elbiselerinin giyilmesi gerçekleşir. Ölünün yaşı ve varlığı müsaitse (çocuk değilse) iskati okutulur; dini bir ibadet borcu varsa paraya çevrilerek fakir fukaraya dağıtılır. Bununla birlikte bayramlarda ölenin mezarına gidilip üzüm, şeker gibi şeyleri onun hayrı olarak dağıtılır ve mevlit okutulur (Özer, 1990: 109-110).

Sıpikanlılarda cenazeye ilişkin olarak "Aşiret rüesasından veya ileri gelenlerden birisi vefat ederse cenazeye mensup kadınlar saçlarını keserler. Ölünün meziyetlerinden bahisle beyitler okur, feryat ve figan ederler. Bu durum en fazla yedi gün sürmektedir. Cenaze, kişi vefat ettiği gün bekletilmeksizin usulen defnedilir. Kırk gün boyunca taziye için gelen misafirlere yemek çıkartılıp fakirlere yemek dağıtılır (Gökalp, 1992: 61).

1.2.3.2. Oyunlar, Önemli Günler ve Bayramlar

Oyun aşiretin yasama biçiminden kaynaklanan veya değişik kavimlerle iletişim sonucu ortaya çıkan bir kültür çeşididir. Tek basma'kadınların veya erkeklerin oynadığı oyunlar olduğu gibi karma oyunlar da vardır. Bu tür karma oyunun adı "çergübez" olarak adlandırılır. Sıpikan aşiretinin oynadığı oyunlar su şekilde sıralanabilir; Ağır oyunlar: üçayak, iki ayak, tek ayak, kılıç cesitü tarzlarında oynanır. Hareketli Oyunlar: Koçeri, Harzanı, Başo, Temurağa, Lorke. Türklerde çok eskiden beri bilinen "cirit" Sıpikanlılarda da oldukça sevilen bir spordur. Ergenekon/ Nevruz bayramının birinci günü yapılan en önemli spor karşılaşmalarından birisidir (Ergül, 1997: 17). Büyük Çile, Küçük Çile, Hızır Nebi, Hızır Elyas, Koç Katımı, Köse, Saya Bayramı, Cemreler ve Nevruz olarak

bilinmektedir. Anadolu'da güncelliğini koruyan "Nevruz", Sıpikanlılarda "Bahar Bayramı" niteliğinde gelenekselleşmiştir (Ergül, 1997: 17).

1.2.3.3. Düğün ve Evlilik Merasimi

Sıpikanlılarda kız istemede en önemli olay "hazgini" adı verilen bir heyetin veya sözü sayılan kişinin kızı istemeye gitmesidir. Eğer kabul görürse "söz kesme" gereği olarak erkek tarafının kızın boynuna taktıkları bir takı ile kız nişanlanmış olur. Sıpikanlıların en önemli geleneklerden olan "Başlık" ise halen devam eden bir gelenektir. Başlık; nisan töreninde miktarı belirlenen para veya maldır. Gökalp şöyle demektedir; "Muvafakat hasıl olunca, derhal kız evinde şerbet içilir, başlık tesbit-i defter olunur. Kurban kesilir, kıza ve dayılarına münasip hilat verilir. Çeyiz dahi tesbit-i defter olunur. Fakat intibah (başlık) beyanı kızın babasına aittir." Son zamanlarda başlık "süt hakkı" seklini almıştır. "Rovi" ise, düğün gününe iki üç gün kala erkek evinden kız evine gönderilen haberci şahıstır (Gökalp, 1992: 61). Düğün alayı ile ilgili bilgi veren Nikitin "Düğün yaygın olarak kışlakta yapılır. Düğünde zurna çalınır. Aşiret mensupları" "arkalık" ve "oyma" adlı elbiseleriyle görünürler, atlar gelir, cirit oynanır. Atlar, zurna sesi ile, "kaide-i süvariye" ile yürürler, bundan sonra da, "koçeri oyunu oynanır" şeklinde geniş bilgi vermektedir (Ergül, 1997: 13).

Sıpikan aşiretinde de berdel sistemi yaygındır. Genelde başlık kurumunun ağırlığını gideren en etkili mekanizma "Berdel" tipi aile kuruluşudur. Berdel, birbirleriyle, aşağı yukarı aynı yasta hem kızı hem de oğlu olan iki ailenin, karşılık olarak, hem kız hem de oğullarını birlikte evlendirmeleridir. Halk arasında kızların değiş-tokuşu olarak bilinen bu usulde iki aile aynı anda kurulmuş olur. Burada belirtmek gerekir ki, Berdel ailesinde, evlenecek olan eslerin birbirleriyle aynı yaşta olmaları pek önemli değildir, önemli olan alınan bir kıza karşı bir kız vermek veya verilen bir kıza karşı bir kız almaktır (Beşikçi, 1992: 12).

1.2.3.4. Sünnet, Kirvelik

Sünnet olgusu dinsel bir özelliğe sahip olmasına rağmen yöresel olarak bazı farklılıklar göstermektedir. Sıpikan aşireti içinde genelde 10-13 yaşına kadar sünnet işlemi bitirilir. Kişiler aşiret sisteminde evlenmeden önce sünnet olmak

zorunda olduğundan, çocukken bu iş halledilir ve aradan çıkartılır. Yaygın olan sünnet yaşı isegenelde yedi yaşa kadar olan guruptur (Beşikçi, 1992: 13).

Sıpikanlılarda sünnet edilecek çocuk veya çocukların ailesi kendine uygun düşen bir zaman belirledikten sonra misafirlerine haber gönderir. Köylerdeki aşiret mensupları çağırma işlemini elçiler kişilerce gerçekleştirirken şehirde yaşayanlar bugün bu işlemi artık matbu davetiyeler aracılığıyla gerçekleştirmektedir. Çocuklar, varsa kirvesi yoksa bir yakının kucağına oturtulur. Kesme işlemi sırasında çocuğu oyalayıcı sözler söylenir. Kesilme sırasında da "Allahu Ekber" denilerek tekbir getirilir. Sünnet işlemi esnasında hem gizliliği sağlamak hem de nazardan saklamak için çocuk ve kirvesinin üstüne peştamal örtülür (Ergül, 1997: 19).

Sıpikan aşiretinde hediyeleşmek önemli bir adettir. Sünnetten sonra çocuğa ve ailesine, davetliler ve kirvesi tarafından hediyeler verilir. Çocuğun ailesi tarafındanda kirveye armağan verilir. Bu armağanlar koç, bir takım elbiselik, gömlek, ayakkabı gibi şeylerdir. Çocuk için getirilen armağanlar arasında üstünde Maşallah yazılı elbise, ayakkabı, oyuncak, şeker ve lokum yaygındır (Gökalp, 1992: 64).

Sünnet süresince davul zuma çaldırılır, şenlikler yapılmaktadır, oyunlar oynanılmaktadır. Sünnet de bir nevi düğün kimliği kazanır. Aşiret içinde oğlan çocuğun erkekleşmesinin ilk evresi sünnet olayıdır. Bu, askerlikle sürer, düğünle pekişir. Bu nedenle bu üç geçiş pratiği yapılırken önemsendir ve güzel yapılmaya çalışılır.

Kürtlerde bir de "kirve" tabiri ile nitelenen bir şahıs vardır ki, bu şahıs sünnet edilen bir çocuğu kucağında tutmakla bu namı kazanır. Nikitin de konuyla ilgili olarak "Potlaç adeti, Doğu ve Güneydoğu Anadolu da kirvenin, sünnet esnasında çocuğu kucağına alan ve üç gün yanından ayrılmayıp masraflarını karşılayan kişi olduğundan bahsetmektedir (Ergül, 1997: 18). Sıpikan aşiretinde kirveliliğin yaygın kirvelik anlayışından farkı, kirve olan kişi kendisi yalnız değil tüm ailesi ile kirvesi olduğu aşiretin veya ailenin yakın bir akrabası gibi görülür, ilişkilerde buna göre düzenlenir. Onun içindir ki aşiretler arası koordinasyon ve birlik sağlanmak istendiğinde veya kan davası sona erdikten sonra tamamen

unutturulmak istendiğinde başvuru en etkili yollardan biri de kirvelik kurumdur. Çünkü yukarıda da belirttiğimiz gibi kirvelik kurumu var olan ilişkileri pekiştirdiği gibi, aileler arasında yeni sosyal ilişkiler ağını meydana getirir ve bu ilişkileri genişletir.

2. OSMANLI EGEMENLİĞİ'NDE SİPİKAN AŞİRETİ

Osmanlı kayıtlarına göre aşiret, Sultan II. Selim tarafından Sebekan bölgesinden çıkarılarak Osmanlı Devleti'nin Rusya ve İran'a yakın olan sınırlara yerleştirilmiştir. Sebebi ise Sultan Selim'in sınırda güçlü ve savaşçı bir aşiret bulundurmak istemesiydi. Böylece Sıpikan aşireti doğu sınırına yerleştirilmiş Acem sınırındaki tehlikeler bertaraf edilmiştir. Son derece mücadeleci ve savaşçı bir aşiret olarak tanınan Sıpikanlar Osmanlı sınırının güvencesi olmuşlardır (Şeref Han, 2000: 179). Sultan IV. Murad'ın Revan seferi sırasında sultana yardım etmiş ve savaşın Osmanlı lehine sonuçlanmasında pay sahibidirler. Aşiretin bazı kabileleri Osmanlı sınırlarında yaşarken birçok kabilesi de İran tarafında Makû ve Hoy bölgelerinde yaşamaktaydılar (Şeref Han, 2000: 181).

1639 yılında Osmanlı ile İran arasında yapılan Kasrı-ı Şirin antlaşması ile Sıpikanlar tamamen Osmanlı yönetimine bırakılmışlardır.

Ayrıca Bingöl belediyesinin yapmış olduğu Bingöl Kolokyumu adlı çalışmada Sıpikanlı aşireti hakkında şunlar yazılmıştır: Bingöl civarında bulunan aşiretlerden olup esas yerleşim merkezleri Erzurum ve civarı ile Van, Erciş ve Adilcevaz bölgeleridir. Belgelerden diğer aşiretlerle sıklıkla mücadelelere girdikleri anlaşılmaktadır. Özellikle kendi bölgelerine yakın olan ve güçlü aşiretler olarak ön plana çıkan Haydaranlı ve Hasenanlı Aşiretleriyle mücadeleleri hakkında geniş malumat veren arşiv belgeleri mevcuttur (BOA, Y.PRK.ASK. 103/112, Y.MTV. 81/76). Sadaret Mektubi Kalemi fonu içerisinde bulunan 11 Haziran 1856 (H: 07.L.1272) tarihli Erzurum Müşir-i Eyalet Mehmed Vehbi tarafından Sadaret'e gönderilen tahriratta, Erzurum ve civarında hayme-nişin olan ekrağ aşairin hayme-nişin suretinde kaldıkça kontrol altına alınamayacaklarından Anadolu Ordu-yı Hümayun Müşiri ile müzakere edilerek 700 kadar hane olan Sıpikanlı Aşireti'ni iskâna kabule talip oldukları ve Malazgird ve Bulanıklar kazasında 26 harab karye olup bunların bazılarının buralarda iskân edilebilecekleri hususu belirtilmiştir (BOA. A. MKT. UM. 239/26). Buradan da 1856 tarihinde konar-göçer Sıpikan Aşireti'nin yaklaşık olarak 3500 nüfusa sahip büyük bir aşiret olduğu sonucu çıkarılabilir. Cumhuriyet Arşivi'nde bulunan, 24.11.1916 tarihli belgede Aşiret Reisi Abdullah Bey olarak geçmekte ve Diyarbakır'da iskân olunmalarını talep ettikleri ve muvakkaten iskân edildikleri

belirtilmektedir (C. Arşivi 12 ve 272.00.00-12-36-14-11). 31. Temmuz 1918 tarihli ikinci belgede ise Erzurumlu Sıpikanlı Aşiret Reisi Mehmed Paşa-zade Mir Seyyaf tarafından mukaddes cihada iştirak ettiğinden dolayı tarafına muhacirin tahsisatından maaş bağlanmasını talep etmesi üzerine kendisi ve aşireti hakkında malumat yazılması istenilmektedir (Öğmen, 2009: 98-99);(C. Arşivi 11 ve 272.00.00-12-37-21 -2).

Sıpikanlı Aşireti ile ilgili belgelerin çoğunda; hudut boyunda yapılan saldırılar, yağma, gasp ve talanlarla ilgili bilgiler vardır. Aşiret, hem diğer Kürt aşiretleriyle hem de Osmanlı, İran ve Rusya arasında ki sınır mücadelelerine katılmıştır. Sıpikan aşireti ile ilgili en eski tarihli belgelerden birinde: Sıpikan Aşireti'nden Hüseyin Ağa, Mirza Ağa, Mehmed Çelebi ve diğer Mehmed nam kimseler sair Kürt eşkıyaları ile Estori nahiyesinde Şeyh Yunani Aşireti'nden Seyyid Ali bin Seyyid Behlül'ün evini basıp mallarını yağmaladıkları hakkında Erzurum kadısı Ahmed imzasıyla yazılan arz mevcuttur (BOA, İE.ŞKRT, 5/247).

Osmanlı Devleti ve Sefaviler arsında Kasr-ı Şirin Kasabası yakınlarında bulunan Zohab Ovası'nda Osmanlı temsilcisi Kara Mustafa Paşa ve Safevi Temsilcisi Saru Han arasında bugünkü Türkiye-İran sınırının belirlenmesinde temel olmuş, İran'la uzun süreli bir barış dönemini başlatmış, Kasr-ı Şirin Antlaşması ile 17 Mayıs 1639'da imzalanmıştır. Osmanlı İran hududun da gelen hareketlilik sonucu bazı aşiretler bulundukları alanları terk ederek başka yerlere göç etmişlerdir, bunlardan biri de İran'da yaşayan Sıpikanlı aşiretidir (Şabani, 1365: 125). Osmanlı Devleti, 1781 yılında İran topraklarında kalan aşiret ağalarından Sıpikanlı Abdal, Haydaranlı Hüseyin, Retkili Şemdin, Manikili Hamza ve sair ağaların tekrar vatan-ı asliyeleri olan Bayezid Sancağın da iskân edilmeleri talep edilmiştir (BOA, C. DH, 305/15208). 1800 yılına ait başka bir arşiv belgesinde de İran'dan firar edip Osmanlı topraklarına gelenlerin himaye edilmeyip, İran'a teslim edileceği belirtilmiştir. Bundan dolayı iki devletin de sınır anlaşmalarına uymaları istenmiştir (BOA, C.HR, 159/7937.).

Diğer Kürt aşiretleri gibi, Sıpikanlı aşireti de Osmanlı Devleti ve İran hudut boyunda etkin bir rol almıştır. Özellikle Hakkâri, Van, Erzurum, Kars ve Beyazıt şehirleri için önemli bir nüfus potansiyeline sahip olmuştur. Arşiv belgelerine göre Van ve çevresindeki Sıpikanların bulundukları yerler Van, Erciş, Beyazıt,

Muş, Malazgirt, Adilcevaz, Hınıs, Tekman bölgeleridir (J. Shiel, 1838:54-101). 1836 yılında bölgeyi gezen J. Shiel, Van sınırında yaşayan Sıpikanların bin çadırdan daha fazla olduğunu kaydeder. Oldukça büyük ve nüfuslu olan Sıpikan aşiretinin, hem İran hem de Osmanlı Devleti elinin altında bulundurarak aşiretin askeri gücünden yararlanmak istiyorlardı (Kurşun, 2000: 114).

Kürt aşiretleri gerek diğer devletlere karşı gerekse Osmanlı'daki diğer gayrimüslim tebaaya karşı önemli bir güçtü. Kürt aşiretleri Osmanlı Devleti ile diğer devletlerin egemenliklerini sağlamlaştırma veya nüfuz alanlarını genişletme politikasında etkili bir rol oynamıştır. Göç ve sığınma yoluyla gidip-gelen aşiretler, her iki devlete göre, iki devlet için problem kaynağı olarak görülüyordu. Her iki taraf için de, Kürt aşiretleri önemli bir askeri ve ekonomik kaynaktı. Bundan dolayı her iki devlet de aşiretleri kendi müttefikleri yapmaya çalışmıştır. 1844'te İran Osmanlılardan Haydaranlı, Sıpikan, Celali, Zilan, Cunêki, Cêmadinlu, Têkuri, Çemêki, Milan, Çêkifti, Mukri aşiretlerin iadesini istemiştir (Abdulla, 2010: 210).

Bölgedeki aşiretlerin birbirleriyle rekabet halinde olmaları aşiretin bulunduğu bölgenin nüfusu üzerinde de etkili olmuştur. Bu dönemde İran'dan Osmanlı Devletine birçok Kürt aşireti göç etmiştir. Bunların çoğunluğunu Sünni Müslüman olan Sıpikan aşireti mensupları oluşturuyordu. İran'dan gelen muhacirlere iyi davranılması ve gönüllerinin hoş tutulması ve bunların padişaha karşı sadakatten ayrılmamaları konusunda Erzurum valisi uyarılmıştır (BOA, İ. HR. 61/2959.).

Osmanlı Devleti merkezîyetçi karakterini 17. yüzyılda meydana gelen savaşlar ve iç isyanlar sonucunda kaybetmişti (Akdağ, 1975: 51). Bu yüzyıldan sonra toprak, devletin denetiminden çıkarak fiilen beylerin ve yerli güçlü ailelerin malikâneleri haline gelmişti. Devlet bunlarla baş edememiş ve zamanla bunları yönetici olarak kabullenmek zorunda kalmıştı. Bu durum Osmanlı Devlet düzenini sarsmış ve Osmanlı coğrafyasında bir nevi derebeylik olarak adlandırılabilen yeni bir düzenin ortaya çıkmasına sebep olmuştu (Gencer, 2010: 198). Bu yeni düzenin Van bölgesindeki örneği de 19. yüzyılın başında Van Eyaleti'ni zorla ele geçiren Derviş Paşa idi. Van Muhafızı Derviş Paşa'nın ortaya

çıkışı Osmanlı Devleti'nin doğusunda görev yapan mülki amirlerin aralarındaki çıkar çatışması sonucunda olmuştu.

Derviş Paşa bu dönemde İran aşiretlerinden Sıpikan aşiretini sahiplenmiş ve bu durum Muş Mutasarrıfı ile aralarında düşmanlığın çıkmasına sebep olmuştu. Bu düşmanlık öyle bir hal almıştı ki Hınıs ve Muş tarafından Van'a, Van tarafından da Muş ve Hınıs'a ahalinin gidip gelmesi imkânsız bir hal almıştı. Yol güvenliğinin olmaması bölgedeki ticari faaliyetlerin ve seyahatleri de durma noktasına getirmişti. Osmanlı Hükümeti Derviş Paşa'nın durumunu tahkik için bölgeye Seyda Efendi'yi göndermişti. Ancak Derviş Paşa'nın kurmuş olduğu istibdat rejimi halkı o derece sindirmişti ki Seyda Efendi'nin Van'da yirmi beş gün kalmış olmasına rağmen bu süre içerisinde hiç kimse gelip kendisiyle konuşmaya cesaret edememişti. Seyda Efendi'nin hazırladığı rapora göre ahali yalnız Derviş Paşa'dan çekmemekteydi. Derviş Paşa'nın uyumsuz kişiliği ve mantıksız politikaları yüzünden Muş Mutasarrıfı Selim Paşa, Hoy Hanı, Revan Serdarı ve bölgedeki aşiretlerle de arasında düşmanlık vardı. Bu nedenle bunlar sürekli Van'a saldırmakta ve her saldırıda Van'ın kaza ve köylerini yağmalamaktaydılar (Gencer, 2010: 201). Ayrıca Derviş Paşa sahip çıktığı Sıpikan Aşireti'ne Arnıs ile Bargiri kazası ve Canık karyesi tarafında bulunmalarına müsaade etmiş, bunlar kışladıkları bu bölgelerde halkın mal ve mülküne el koymuş ve evlerini yağmalamışlardı. Van eyaletinin kuzeyinde yani Ahlat, Adilceviz, Erciş ve Bayezid civarlarında Celali, Haydaranlı ve Sıpikan aşiretleri yol üzerinde kışladıklarından eyaletin kuzey kısmında da yol, can ve mal emniyeti yoktu. Buradaki ahali de bunların elinde esir gibi olduklarını belirten Seyda Efendi, ahalinin malları ve ziraatlarıyla alakaları kalmadığını bizzat müşahade etmişti. Tüm bunlar göz önüne alındığında bölge halkına önce Derviş Paşa, sonra onun bölgedeki düşmanları ve daha sonra da aşiretler ayrı ayrı zulmedip mal ve mülklerini yağmaladıkları ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla bu durum bölge halkının yaşantısını çekilmez bir çile haline getirmişti (Gencer, 2010: 199).

Sıpikan aşiretinin münazaralı aşiretler arasında yer almasından dolayı Osmanlı Devleti ile İran Devletleri arasında sürekli problemlere neden olmuştur. Bu aşiretin bazı taifeleri İran'dan Osmanlı tarafına ilk geldiğinde Beyazıt'a

yerleştirilmiş, daha sonra dört beş sene boyunca Muş civarında ikamet ettirilmiştir. Aşiret halkının kuvvetli ve askerliğe elverişli olduğu görüşü üzerine kendilerinden yararlanmak amacıyla Van muhafızı Derviş Paşa Erzurum valisine de danışarak aşiretin Van topraklarında ikamet etmesini sağlamıştır (Gencer, 2010: 199).

Derviş Paşa, Van'da bulunan zenginleri de birer birer öldürerek tüm mallarına el konduğu haber verilmişti. Hakkâri Beyi Mustafa Bey'in İran'a tabi olmasında Derviş Paşa'nın neden olduğu söylenmekteydi. Bu söylentiler merkezi endişelendirmiş ve yetkililer bu durumun soruşturulmasını istemişti. Yapılan tahkikatta ahalinin göçü ile ilgili haberlerin doğru olmadığı anlaşılmıştı. Derviş Paşa Sıpikan ve Haydaranlı aşiretlerinden birçok kişiyi yanına alıp İranlılara ait bir bölgeye girmiş, İranlılar da karşılık olarak Satmanis Kalesi'ne yaptıkları bir hücum esnasında civarda bulunan ahaliyi İran'a götördükleri ortaya çıkmıştı. Hakkâri Beyi Mustafa Bey ile ilgili tahkikatta Mustafa Bey'in İran'a sığınmasının sebebinin Derviş Paşa olduğu ortaya çıkmıştı (BOA, HAT, 452/22393). Paşa'nın zulmü o dereceye varmıştır ki Van'ı ele geçirmesine yardımcı olan Van'ın ileri gelenlerinden Haydaranlı Camuşoğlu ailesi bile onun zulmünden şikâyetçi olmuştu (BOA, HAT, 1227/47923). Derviş Paşa ile ilgili şikâyetlerin ardı arkası kesilmemiş ve Paşanın azledilmesi ahali tarafından hep istenmişti. Derviş Paşa'nın zulmü Erzurum ve Maraş Valilerinden dahi sorulmuş onlar da verdikleri yanıtlarda Derviş Paşa'nın dilediği gibi hareket edip ahaliye zulmettiğini teyit etmişlerdi. Ancak Paşanın zulmünün defalarca ispatlanmasına rağmen merkezi hükümetin Paşayı değiştirecek gücü yoktu. Derviş Paşa, Sıpikanlı ve Haydaranlı aşiretleri sayesinde otuz kırk bin askere sahip devletin kuvvetli güçlerinden biri haline gelmişti (BOA, HAT, 782/36609). Bölge Rusya ve İran sınırı olup uzakta olduğu ve iktidar sahibi bir veziri tayin etmek hemen mümkün olmadığından bu işin aceleye getirilmemesi yönündeki kararlar muhtemelen alışılmış sıradan bir durum olmuştu (Gencer, 2010: 201).

2.1. İran, Selim Paşa Ve Derviş Paşa Arasında Sıpikan Aşireti

Osmanlı-İran Sınır boylarındaki aşiretler Osmanlı Devleti ile İran Devleti arasında daima problemlere neden olmuştu. Bu aşiretlerin başında ise Sıpikan ve Haydaranlı aşiretleri gelmekteydi. Belli belirsiz de olsa bir sınırın olması birçok

aşireti İran veya Osmanlı Devleti'ne bağlanmaya mecbur etmişti. Bu dönemde İran Devleti'nin nüfuzu sınıra yakın bölgelerde yaşayan aşiretler üzerinde Osmanlı Devleti'nden daha etkindi. Hatta bu nüfuz sınırları bile aşıyordu. Sınırın Osmanlı tarafında ise otorite boşluğu nedeniyle aşiretlerin daha rahat hareket ettikleri görülmekteydi. Bundan dolayı 19. yüzyılın ilk yarısı boyunca İran sınırlarından dâhilinden Osmanlı Devleti sınırlarına aşiretlerin akını olduğu görülmektedir (P. Averyanof , 1926:4). Bu aşiretlerden biri olan Sıpikan aşireti, Osmanlılar ile İranlılar arasında küçük çaplı da olsa çok sayıda çatışmaya neden olmuştu. Sınırı aşır Osmanlı toprağına geçen bu aşiret ilk önce Bayezid'de iskân edilmiş, birkaç sene Van ve daha sonra da dört beş sene Muş'ta ikamet ettirilmişti. Muş Mutasarrıfı Selim Paşa'nın ifadesine göre sancaklarında kışlatıp sahip çıktığı Sıpikan Aşireti, çevrede bulunan kaza ve köylere zarar vermiş, ahalinin mal ve hayvanlarını gasp etmişti. İranlıların defalarca bu aşiretin İran'a ait olduğunu iddia ederek istemesi ve Selim Paşa'nın bunlara sahip çıktığı takdirde iki devlet arasında savaş hali doğma ihtimalini görmesi bunları Muş Sancağı sınırlarından çıkarmasına neden olmuştu (BOA, HAT, 1227/47923-B; BOA, H.H, 1227/47921). Sıpikan Aşireti Muş'tan çıkarılınca Van'a gitmiş ve Van Muhafızı bunların güçlü işe yarar aşiret olduğu gerekçesiyle kabul etmişti. Derviş Paşa durumu Erzurum Valisi Celalettin Paşa'ya bildirmiş, gelen cevapta bunların sahiplenilmesi uygun bulunmuştu (BOA, HAT, 807/37185). Bu durum Selim Paşa ve İranlıların Van muhafızına düşman olmalarına sebep olmuştu. Derviş Paşa Sıpikan Aşireti'ni sahiplendikten sonra bu aşirete, Van eyaletinden bazılarını ve İran'a tabi aşiretlerden birkaç tanesini de ekleyerek Muş Mutasarrıfı Selim Paşa'nın idaresinde bulunan köyleri yağmalattırmıştı (BOA, HAT, 807/37185).

Van muhafızı olarak atanan Derviş Paşa bir takım karışıklıklara sebep olmuştur. İran'dan Osmanlı tarafına geçen ve İran şahının tüm çağrılarına rağmen sahiplenerek Erciş bölgelerine yerleştirdiği Sıpikan aşireti yüzünden iki devlet krizin eşiğine gelmiş Van bölgesinde sıcak çatışmalar yaşanmıştır. Sıpikan aşiretinin meselesi İranlıların Erciş, Mahmudi gibi bölgelerde istila hareketine girişmelerine neden olmuştur. Bu süreçte Muş mutasarrıfı Selim Paşa ile Derviş Paşa arasında sorunlara yol açmıştır. Muş Mutasarrıfı Selim Paşa 28 Haziran 1818 tarihli yazısında bu aşireti Muş toprağından çıkarma gerekçelerini bir bir sıraladıktan sonra Derviş Paşa'nın bu aşireti tahrik edip Van eyaletinden bazı

kişilerle beraber Bulanık nahiyesinin köy ve mezralarını yağmalattığını anlatmıştı. Bunların yol açtığı zararlar tespit edildikten sonra ziyanla ilgili bilgileri göndereceğini ifade eden paşa, intikam almaya muktedir olduğunu bununla birlikte padişahın rızası olmayan hareketler de yapmak istemediğini de belirtmişti. Ancak bunlar buralarda kalmaya devam ederse intikama mecbur olacağını da yazısına eklemişti (Gencer, 2010: 202). Maraş Valisi Celalettin Paşa, Van Muhafızı ile ilgili gönderdiği raporda, Derviş Paşa'nın İran ile arasındaki sorunlara dikkat çekmiş ve bu problemlerin temel nedenlerinin Hakkâri ve Ekrad meselesi olduğunu ifade etmişti. Buna ek olarak Derviş Paşa'nın Selim Paşa ve Behlül Paşa gibi diğer sancak mutasarrıflarıyla da aralarının iyi olmadığını bu nedenle bunlar birbirleri hakkında ithamlarda bulunup ahalinin perişan olmasına sebep oldukları belirtmişti. Bu durumun ise adım adım hudut bölgesinin harap olmasına ve İran ile savaş halinin doğmasına sebep olacağını ifade etmişti. Sıpikan Aşireti, Van bölgesine geçtikten sonra Revan Hanı'nın kardeşi Hasan Han aşiretin İran'a ait olduğunu ifade ederek, Derviş Paşa'dan bunların iade edilmesini istemişti (BOA, HAT, 824 /37401).

Sıpikan aşireti, İran tarafından gelen ve Osmanlı yetkililerinin de itiraf ettiği on iki bin kadar koyunu sürüp Van'a getirmişlerdi. İran'dan yine elçiler gönderilmiş Sıpikan aşireti ve gasp ettiği mallar tekrar istenmişti. Derviş Paşa bu isteği reddedince İranlılar bu aşiretin düşmanı olan İran aşiretlerinden Zilan Aşireti Beyi Hüseyin'i çok sayıda askerle Van toprağına sürmüştü (BOA, HAT, 452/22392). Ayrıca İran şehzadesi Abbas Mirza, Hakkâri Beyi Mustafa Bey ile ittifak ederek Rahmetullah Han komutasında on iki bin kadar asker ile Mahmudi Kalesi'ne saldırmış üç gün boyunca kuşatmış ancak başarısız olmuştu. Yirmi üç tane köyün zahiresini ve mallarını yağmalayarak yakıp yıktıktan sonra Van'a üç saat mesafede Havasor Nahiyesi' ne varmışlar, bunun üzerine Derviş Paşa bu bölgeye kısa sürede on iki bin askeri ve Sıpikanlılardan bir taifeyi sevk ederek bunları hezimete uğratmıştır (BOA, HAT, 807/37185). İranlılar bir koldan da Revan Serdarı Hasan Han komutasında on bin kadar askerle Sıpikan aşiretinin Retki taifesinin sığındığı Erciş Kalesi'ni kuşatmışlardı. Bu kaleyi de ele geçiremeyen İranlılar, Sıpikan Aşireti'nin ve Erciş ahalisinin yüz binden fazla hayvanını ve mallarını alıp götürmüşlerdi (BOA, HAT, 782/36609; BOA, HAT, 827/37457-B; BOA, HAT, 824/37401-D; BOA, HAT, 824/37401). Baskınlar

karşısında zorlanan Derviş Paşa İranlıların iki koldan Van arazisine girip köy ve nahiyelere zarar verdiklerini haber vererek yardım istemişti (BOA, HAT, 807/37185-D; BOA, HAT, 807/37185; BOA, HAT, 824/37401). Hükümet Derviş Paşa'ya cephane göndermenin uygun olmadığını düşünüyordu ancak bir Osmanlı paşasının İranlılara kırdırılmaması gerekiyordu (BOA, HAT, 782/36609).

Hükümetin emriyle, Erzurum Valisi Bilal Paşa'nın 12 Temmuz 1817 tarihli yazısında Derviş Paşa'nın yardım isteğine duyarsız kalamayarak Van'a bir miktar cephane gönderildiği belirtmişti. Ancak daha sonra cephane yardımı kesilmişti (BOA, HAT, 452/22393). Çatışmaların yoğunlaşması sonucunda bu durumun soruşturulmasına karar verilmiş ve bu iş için Erzurum valisi görevlendirilmişti. Ayrıca eğer bu çatışmaların sebebi Sıpikan Aşireti ise anlaşmalar gereği İran'ın bu aşireti istemeye hakkı olduğundan, askerin geri çekilmesi ve gerekenin yapılacağına dair Revan Serdarı'na mektup yazılması talimatı verilmişti (BOA, HAT, 452/22392). Bu talimat üzerine Revan Serdarı'na mektup yazılmış, ancak serdar orada olmadığından kardeşi Hasan Han mektuba cevap vererek bu duruma Sıpikan Aşireti'nin sebep olduğunu ifade etmişti (BOA, HAT, 824/37401). Daha sonra Revan Serdar'ının 28 Ekim 1817'de ulaşan yazısında serdar iki devlet arasında iyi ilişkilerin sürdürülmesine gayret ettiğini ve Hasan Han'ın yaptığı harekete rızası olmadığını belirtmişti (BOA, HAT, 452/22395).

Derviş Paşa, Sıpikan aşiretini sahiplendikten sonra bu aşirete Van eyaletinden bazılarını ve İran'a tabi aşiretlerden birkaç tanesini de ekleyerek Muş mutasarrıfı Selim Paşa'nın idaresinde bulunan bazı köyleri yağmalattırmıştır. Sıpikan aşireti Van bölgesine geçtikten sonra Revan hanının kardeşi Hasan Han aşiretin İran'a ait olduğunu savunarak Derviş Paşa'dan bunların iade edilmesini istemişti. İran toprağından kaçıp gelen bu aşiret, Osmanlı yetkililerinin de söylediği gibi, İran tarafından 12 bin tane koyunu sürüp Van'a getirmişlerdir. Bu koyunları Osmanlı köylerinde bulunan halka dağıtmışlardır. İran buraya elçiler göndermiş Sıpikan aşireti ve gasp ettiği malları geri istemiştir. Derviş Paşa bu isteği reddedince İranlılar bu aşiretin düşmanı olan İran aşiretlerinden Zilan aşiretinin ağası Hüseyin Bey'i ve çok sayıda askerle birlikte Van topraklarına Sıpikanların üstüne göndermiştir (Hurşit Paşa, 1997: 158). Çıkan çatışmaların yoğunlaşması sonucunda bu durumun soruşturulmasına karar verilmiş bu iş için

Erzurum valisi görevlendirilmişti. Verilen emre göre bu çatışmaların sebebi Sıpikan aşireti ise anlaşmalar gereği İran'ın bu aşireti istemeye hakkı olduğundan askerin geri çekilmesi ve gerekenin yapılacağına dair Revan serdarında mektup yazılması talimatı verilmiştir. Çatışmalar sonrasında Zilan aşireti çok büyük kayıplar vermiş ve kalanları Sıpikanlılar tarafından esir edilmiştir (Hurşit Paşa, 1997: 158). Sıpikanlılar bu süreçte, Derviş Paşa tarafından kendi menfaatleri doğrultusunda kullanılmışlardır.

Bunun üzerine İran hükümeti savaş hazırlıkları yapmaya başlamış ve bu konuda Babialı'ye haber göndermiştir. Sultan II. Mahmud, bu olaylar üzerine bazı tedbirler almıştır. Bu tedbirler gereği verilen emir şöyledir:

Devlet-i Aliye'yi uğraştıran iki büyük aşiret vardır. Bunlardan biri Sıpikan diğeri ise akraba toplulukları olan Haydaranlı aşiretidir. Sultanın emri ile bu iki aşiret daha kuzeye sürülüp Ermeni ve Rumların olduğu serhat sınırlarına iskân edilmelerine karar verilmiştir (Eser, 1988: 94). Bu bölgeler Sıpikanların ve Haydaranlıların şimdiki toprakları olan Ağrı, Kars İğdır, Makü ve Erivan'dır.

1817 yılında Revan tarafında yaşayan Ekrad Sıpikan aşiretinden bazı kişiler Muş taraflarındaki halka saldırmış ve hanelerine çeşitli zarar vermişlerdir. Bunun üzerine Muş mutasarrıfı ve Revan serdarı Hüseyin Han Sıpikan taifesinin Revan taraflarına nakli ve iskânının gerektiğini bildirmiştir (BOA, HAT, 452/22395).

Muş mutasarrıfı Selim Paşa, Babialı'ye gönderdiği evrakta Sıpikan aşiretinin Derviş Paşa tarafından kendi şahsi çıkarları için uygunsuz şekilde kullanıldığını bildirmiştir. Selim Paşa'nın verdiği malumatta Sıpikan ekradı Muş'un Bulanık nahiyesi köylerinden dokuzunu ve Taşcok leyhleri zaviye köyünün tamamını yağma etmiş ve binlerce hayvanları gasp etmiştir (BOA, HAT, 1227/47921). 1819 yılına gelindiğinde Derviş Paşa'nın Van ahalisine zulmünden dolayı azline Sıpikan aşiretinin ise Muş ve havalisine verdiği zararlardan dolayı tedbirine karar verilmiştir (BOA, HAT, 471/23078). 1820 yılında İran'a tabi Hoy şehrinde Şehzade Abbas Mirzanın mahiyetinde kışlayan ancak şehzadeye gücenen Haydaranlı aşireti reislerinden Mahmut Ağa ve beş yüz hanesi ile büyük kardeşi Kasım Ağa'nın da bin hane aşiret halkı ile Muş ve Malazgirt sancaklarına gelmiştir. Aşiretin Osmanlı tarafına geçmesini onaylamayan Hoy hanı ve Revan

serdarı buraya sefer düzenlemek için hazırlıklara girişmiş ve gelen haberlerde bütün Hoy askerinin Nazigül tarafına Revan serdarı ise bir kısmı Sıpikan ve diğerleri Zilan aşiretlerinden olan sekiz yüz kadar askerle Muş'a saldırmak için bu tarafa gelmiştir. Bu amaçla olası bir saldırının önüne geçmek için Muş mutasarrıfı Selim Paşa Sıpikan aşiretinden on bin kadar asker toplayarak bunların önüne geçmiştir (BOA, HAT, 1/18G).

2.2. Derviş Paşa Yönetiminin Bitmesi ve Sıpikanlılar'ın Yerleştirilmeleri

Osmanlı Devleti Derviş Paşa'nın zulmünden haberdar olmuş ve görevden alınması için gerekli teşebbüslerde bulunmuştu. Göreve başladığında Van halkı Derviş Paşa'nın tebdilini ve yerine Abidin Paşa'nın atanmasını istemişti. Belgelerden anlaşıldığı kadarıyla bu isteğe kayıtsız kalınmamış Abidin Paşa Van Muhafızlığı'na atanmıştı. 1810 Mayısında Abidin Paşa Muş Mutasarrıfı Yusuf Paşa, Erzurum eski Valisi Behram Paşa, Hacı Veysizade Emin Ağa ve Veli Paşa'nın amcazadesi Ömer Bey Derviş Paşa'ya yardım etmişler ve aşiretleri de toplayarak bunların Van'a girmelerine engel olmuşlardı (Gencer, 2010: 203). Durumu değerlendiren Sadrazam Yusuf Ziya Paşa Sadaret Kaymakamı'na gönderdiği bu konu ile ilgili yazısında, Derviş Paşa'nın tekrar atanmamasını istemişti. Ona göre Van gibi bir eyaleti zorla ele geçirme durumuna sessiz kalınırsa bu durum adım adım başka yerlere de yayılacaktı. Ancak Paşanın yeniden atanması ille de gerekiyorsa en azından beyhude olmamak için Emin ve Feyzi Paşaların muhalefetlerinin bedelleri devlete verilmesi gerektiğini ifade etmişti (BOA, HAT, 630/31135).

İranlılarla çıkan çatışmaların soruşturulması, bu tahkikatın neticesinde Derviş Paşa'nın savaşa neden olduğunun anlaşılması, ayrıca bölgedeki Osmanlı tebaası olan beylerin İranlılara Derviş Paşa'nın korkusu nedeniyle tabi olmaları ve tüm bunların sonucunda Osmanlı Devleti'nin bölgedeki etkinliğinin neredeyse son bulması muhtemelen bardağı taşıran son damlalar olmuştu. Artık sonucu ne olursa olsun Derviş Paşa'ya tahammül edilmeyeceği aşikârdı. Nitekim Padişah II. Mahmut, Van muhafızının Van'dan çıkarılması için ne gerekiyorsa yapılması talimatını vermişti (BOA, HAT, 797/36957).

Derviş Paşa İranlılarla yaşanan çatışmalar esnasında Van Kalesi'nin tamiri için bina emini atanmasını istemişti. Bu isteği uygun görülmüş ve Ali Şefik Efendi Van Kalesi'ne bina emini olarak atanmıştı. Ali Şefik Efendi'nin başka bir görevi daha vardı, bu vazife Derviş Paşa ve Van hakkında bilgi toplamaktı. Ali Şefik Efendi bu emri yerine getirmiş ve Van ile ilgili bir rapor hazırlamıştı (Gencer, 2010: 203). Bu rapor tetkik edilmiş ve çeşitli hazırlıklar yapılması uygun görülmüştü. Buna göre Derviş Paşa'nın Van ahalisi ve Sıpikan aşiretinden başka askeri yoktu. Van taşrasında bulunan Hakkâri aşiretleriyle ve Hizan, Bohtan, Şirvan ümerasıyla arasına soğukluk girmişti. Yapılan incelemede bu aşiretler Van üzerine gelerek şehre yarım saatlik yollar ve köprüleri zapt etmişti. Sıpikan Aşireti ve diğer aşiretlerden bir miktar asker toplasa bile bunlar Van'ı elde tutmak için yeterli değildi. Çevredeki mutasarrıflar ve aşiretlerle arası bozuk olduğundan onu ortadan kaldırmanın en uygun zamanıydı. Bu ilişkilerin çabuk değişebileceğini belirten Şefik Efendi zaman kaybetmeksizin Van meselesinin bitirilmesi gerektiğini önemle vurgulamıştı. Raporda Muş Mutasarrıfının tek başına bu işi halledebilecek güçte olduğu belirtilmiş ancak onun tek başına bu işe girişmesi aşiretler arası kavga olarak anlaşılabileceğinden maslahata zarar verebileceği öngörülmüştü. Çevredeki aşiretler bu durumu yanlış anlayıp Derviş Paşa taraftarı olabileceği gibi Vanlılar da mal ve ırzlarını muhafaza için muhafızla ittifaka mecbur olabiliyorlardı. Ayrıca Muş Mutasarrıfı tek başına Van'a girerse Van muhafızlığına kendisinin veya ailesinden birinin atanmasını isteyebilirdi. Bu sakıncalar nedeniyle Selim Paşa'nın yanına muhakkak Erzurum askeri verilmesi kararı alınmıştı (Gencer, 2010: 203). Bölge sınırda bulunduğundan İran'a tabi aşiretlerden yardım gelmesini engellemek için İran Şehzadesi'ne ve Revan Serdarı'na birer mektup yazılması üzerinde durulmuş, Van Muhafızlığı'na İbrahim Yümni Bey'in değil, Vanlı olup bölgeyi iyi tanıyan ve halen Rakka Valisi olan Behram Paşa'nın atanması uygun görülmüştü (BOA, HAT, 471/23078). Bu nedenle Van Eyaleti'nin Behram Paşa'ya ve Rakka'nın Derviş Paşa'ya verilmesi kararı alınmıştı. Hareket başarılı olursa Behram Paşa Van'a ulaşınca kadar da İbrahim Yümni Bey'in kaymakam olarak Van'ı idare etmesi uygun görülmüştü. Daha sonra Derviş Paşanın Kırşehir'e atanması uygun görülmüştür (BOA, HAT, 471/23082).

Muş Mutasarrıfı Selim Paşa'dan Derviş Paşa'nın bölgedeki muhtemel müttefiklerini kendi tarafına çekmesi istenmişti. Bunun üzerine harekete geçen Selim Paşa Van eyaletinde bulunan ümera ve aşiret ağalarını ve Van'ın Sol Kol Ağası ve bazı ileri gelenlerini kendi tarafına çekmeyi başarmıştı. Haydaranlı Aşireti'nin ve Sıpikan Aşireti'nin Derviş Paşa'ya yardım etmesini engellemek için aşiret önde gelenlerine hilatler giydirilmiş ve bunlar taltif edilmişti. Van üzerine yapılacak sefer için gereken zahirenin Muş'tan tedarik edilmesi kararlaştırılmış ve bunun için elli bin kuruş gönderilmişti. Ayrıca Selim Paşa'nın gayretini artırmak için de kendisine Rumeli Beylerbeyliği payesi verilmişti (BOA, HAT, 475/23298).

Sıpikanlı ve Haydaranlı aşiretleri de devletin yanına çekildikten sonra, hazırlıklar tamamlanıp Aralık 1818'de Erzurum Valisi'nin eski silahtarı Ali Paşa, Van Muhafızı İbrahim Yümni Bey ve Muş Mutasarrıfı Selim Paşa üç koldan Van üzerine yürümüşü. Derviş Paşa'nın Rakka Eyaleti'ne atanmasından daha sonra vazgeçilmiş ve Kırşehir'de görevlendirilmesi uygun görülmüşü. 20 Aralık 1818 tarihli Derviş Paşa'nın Erzurum Valisi'ne yazdığı yazıda Kırşehir'e atandığı emrini alır almaz hemen Van'dan çıktığını ve Erçek karyesinde bulunduğunu ifade ederek Selim Paşa ve İbrahim Paşa'nın maiyetinde bu kadar askerle gelmelerine gerek olmadığını, İbrahim Beyin Van'a girmesine karşı çıkılmayacağını belirtmişti (BOA, HAT, 1227/47928). Ayrıca Selim Paşa ile Van ocaklısının eskiden beri süren düşmanlıklarına dikkat çekmiş, Paşanın askeriyle beraber geri dönmesi gerektiğini belirtmişti. Bu istek Derviş Paşa'nın aralarındaki düşmanlık nedeniyle Selim Paşa'dan çekindiğini açıkça göstermektedir. Nitekim Muş Mutasarrıfının 24 Aralık 1818 tarihli yazısında Paşanın Van'dan çıkmasının gerçek nedenini askerin Van'a üç dört saatlik mesafede bulunan köyleri zapt etmesine bağlamıştı (BOA, HAT, 1227/47928). 28 Aralık'ta Derviş Paşa'nın Erçek' den firar ettiği haberi gelmişti (Gencer, 2010: 204).

Bu tarihte gelen başka bir raporda Derviş Paşa'nın mansıbına gidiyorum diyerek Hoy tarafına firar ettiği ancak İranlıların Paşayı kabul etmediği ve Paşanın muhtemelen Sıpikan aşiretinin, Retki taifesine misafir olduğu ifade edilmişti. Derviş Paşa ile beraber Müftü Tahir Efendi, Sağ Ağası İshak Ağa, Yeniçeri Ağası Mustafa Ağa ve Sarrafı Agop'un da şehirden kaçmış olduğu haber verilmişti.

Derviş Paşa burada Sıpikan ve Haydaranlı aşiretlerini ayaklanmaya davet etse de başarılı olamamıştır. Başka bir rivayete göre de Derviş Paşa Mahmudi Kalesi'ne sığınmıştı (BOA, HAT, 1227/47928). İbrahim Yümni Bey 1 Ocak 1819'de Van'a girmişti. Derviş Paşa bu tarihte Mahmudi Kalesi'ne sığındığı teyit edilmiş ve Paşaya padişahın emrine itaat etmesi için mektuplar yazılmıştı. Derviş Paşa'nın Van'da hala nüfuz sahibi olduğu görülünce ahalinin ondan ümit kesmeleri için acele ile emr-i âli gönderilmesi kararlaştırılmıştı (BOA, HAT, 668/32591). Bu karar özellikle Sıpikan Aşireti içindi. Daha sonra alınan bilgilere göre Mahmudi Kalesi'nde bulunan Derviş Paşa'nın adamları birer ikişer yanından ayrılmış ve sadece kırk elli adamı yanında kalmıştı. Bölgedeki yetkililerin yeni Van muhafızının rütbesinin yükseltilmesi yönündeki istekleri sonucunda 9 Ocak 1819'da İbrahim Yümni Bey'e mimiranlık verilmişti (BOA, HAT, 1227/47928). Böylece bölgedeki Sıpikanlı ve Haydaranlı aşiretleri İbrahim Paşaya biat etmişlerdi.

Derviş Paşa, İran Devleti'nin de desteğiyle, Osmanlı'nın bütün uyarılarına rağmen İran'da ki Kürt Sıpikanlı ve Haydaranlı aşiretlerini yanına alarak Van üzerine yürüme kararı almıştır. Derviş Paşa kendisi için avantajlı olan bu durumu değerlendirerek İran aşiretlerinden topladığı askerler ve kale içerisindeki taraftarlarının yardımıyla ansızın saldırıya geçmiş, askerleriyle şehre girerek kaleyi ele geçirmeyi başarmıştı. Zor durumda kalan İbrahim Yümni Paşa'nın ise intihar ettiği rapor edilmişti. Padişah bu duruma çok sinirlenmiş, Derviş Paşa'nın idam edilmesini ve Van Muhafızlığı da İçil Sancağına ilhakken Sert Mahmut Paşa'ya verilmesini emretmişti (BOA, HAT, 1227/47929). Erzurum Valisi hemen gereken tedbirleri merkeze yazmış Padişah II. Mahmut tüm bu önerileri uygun bulmuştu. Buna göre Erzurum Valisi bu iş için görevlendirildiğinden nüfuzunu artırmak için Şark Canibi Seraskerliği rütbesi verilmesi kararlaştırılmıştı. Van halkına tenbih ve tehdit içeren yazılar yazılmıştır. İstanbul'dan topçu ve arabacı ve humbaracı askerleri ve top ve humbara deniz yoluyla Trabzon'a oradan da Erzurum'a gönderilecekti. İran tarafına da Derviş Paşa'nın korunması ve İran aşiretlerinden topladığı askerle Van'a girmesinin anlaşma maddelerine aykırı olduğuna dair yazı yazılmıştır. İçil Mutasarrıfı Sert Mahmut Paşa'ya İçil' e mütesellim bırakarak derhal Van tarafına hareket etmesi emredilmişti. Civarda olan Rakka ve Diyarbakir Valisi Behram, Maden-i Hümayun Emmini Nurullah,

Sivas Valisi L  tfullah, Trabzon Valisi Hüsrev, Mara  ş Valisi Hüseyin Paşalara Erzurum Valisi'nin Van   zerine memur olduğu bildirilerek istenecek askerin derhal hazırlanması hususunda emirler yazılacaktı (BOA, HAT, 470/23047). Bunların dışında Bayezid Mutasarrıfı, Ele  skirt Mutasarrıfı,   spir Voyvodası, Bayburt Ayanı K  s  koğlu, K  ği Beyi, Tercan Beyi, Erzincan ve   şiran ayanları, Livane Beyi Süleyman Bey,   spir Kazasından Leffioğlu bir an evvel kendilerinden talep edilen asker ile Van   zerine hareket etmeleri emredilmişti. Erzurum Valisi 20 Mayıs 1819'da Mu  ş Mutasarrıfına Van   vresinde bulunan Sıpikan ve Haydaranlı a  şiret beylerinin Derv  ş Paşa'ya meyletmemesi için gereken tedbirleri alınmasını ve Van'ın sağ ağasına, defterdarına, ileri gelenlerine gizlice mektup yazılarak Derv  ş Paşa'nın ortadan kaldırılması için yardım etmeleri istenmişti. Bununla birlikte Derv  ş Paşa'ya mektup yazılarak itaat ederse can ve malının güvende olacağı, ancak sava  ş halinden aman verilmeyeceğinin bildirilmesi istenmişti (BOA, HAT, 494/24270).

14 Mayıs 1819'da Derv  ş Paşa'ya yapılan hazırlıkları belirten ve onu tehdit eden   u mektup yazılmıştır (BOA, HAT, 496/24341). Muhalefet etmeyip rızanız ile Van'dan çıkarsanız mal ve canınız selamette olacaktır.   nceki su  larınızın Padişah tarafından affedilmesi umulmaktadır" (BOA, HAT, 496/24344). Derv  ş Paşa'nın firar ettiği söylenmiş olsa da, yapılan incelemeler sonrasında   hrin içinde olduğu anlaşılmıştı (BOA, HAT, 753/35542). Miladi 13 Haziran 1819'da Mahmut Paşa askerleriyle Van civarına ve   şir merkezine varmıştı. Erzurum Valisi'nin de 14 Haziran tarihinde Van'a yakın olan Canık Karyesi'ne ulaştığı haberi gelmişti. Bir süre sonra Van'da asayiş Osmanlı Devleti kuvvetlerince sağlanmış ve   hre h  kim olunmuştu. Yapılan aramalardan sonra yakalanan Derv  ş Paşa da idam edilmişti (BOA, HAT, 1227/47927). Derv  ş Paşa'nın kesik ba  ı   stanbul'a gönderilmişti ve 26 Ağustos 1819'da ibretlik için seyre konulmuştu (Ahmet Cevdet Paşa , 1309: 23).

Van'da cereyan eden Derv  ş Paşa meselesi bitmiş olduğundan, Paşa'nın mal varlığının tespit edilmiş, mal ve mülküne el konulması için Abdürrahim Bey görevlendirilmişti. Derv  ş Paşa, Sıpikanlı a  şiretinin de desteğiyle 13 yılı aşkın bir süre Osmanlı merkezi yönetimine ayaklanıp direnmişti. Bu esnada Osmanlı Devleti'nin bu bölgedeki otoritesi çok aşırı zayıftı. Öyle ki Hakk  ari bölgesi bir

süreliliğine de olsa İran hâkimiyetine girmiştir (Gencer, 2010: 204). Osmanlı Devleti'nin otorite boşluğu nedeniyle bölgede yaşayan halkın can ve mal güvenliği olmadığı ve bu nedenle bunların geçimlerini sağladıkları tarım ve hayvancılıktan bile vazgeçtikleri görülmektedir. Paşa, devletin diğer kesimlerinde de benzerleri görülen ayanlar, valiler gibi merkezden bağımsız hareket eden devlet adamlarından biri olmuştur. Sonuç olarak diğerleri gibi o da II. Mahmut'un merkezileşme politikaları neticesinde bertaraf edilmişti (Gencer, 2010: 216). Sıpikan aşireti de bu süreçte Osmanlı Devletine bağlılığını göstermiş, devletin buyruklarına uymuştur.

Miladi 1823 yılında Haydaranlı ve Sıpikan aşiretleri Van'a bağlı Erciş kırsalı dolaylarında kışlamıştır (BOA, HAT, 801/37093). Derviş Paşa'dan sonra Van muhafızlığına Mahmut Paşa atanmıştır. Onun biraderi İsmail Paşa ise Erciş Kalesinde yaşamıştır. Bununla birlikte Sıpikanlı ve Haydaranlı aşiretleri ise süvari birliklerini İsmail Paşa'nın herhangi bir saldırı hareketine karşı savaş için hazırda bekletmişlerdir (BOA, HAT, 801/37093).

Başka belgeye göre İsmail Paşa'nın burayı yağma etmek amacıyla geldiği anlaşılmaktadır. Bu haberi alan ve askeri birliklerini savaş için hazır tutan Haydaranlı aşireti ile Sıpikanlılar ve İsmail Paşa arasında herhangi bir problem çıkmaması amacıyla gerekli önlemler alınmıştır (BOA, HAT, 801/37093). İsmail Paşa'nın bu hareketleri Haydaran aşireti ile Sıpikan aşiretini tedirgin etmiş, bundan dolayı bu aşiretler birleşip İran'a iltica etme girişimleri olmuştur. Van muhafızı ise bu tehlikeye karşı gerekli tedbirleri almıştır (BOA, HAT, 801/37093).

Aynı zamanda bu aşiretler kışlakların yetersizliğinden dolayı da İran'a geçmek istemişlerdir. Haydaranlı ve Sıpikan aşiretlerine Adilcevaz, Erciş, Tutak ve Eleşkirt civarlarında uygun kışlak bölgelerinin tesis edilerek iskânlarının gerçekleştirilmesi durumunda İran'a geçmelerinin engelleneceği ifade edilmiştir. Miladi 1824 yılına gelindiğinde buradaki sorunun sonlandırılması amacıyla bir hareket emri verilmiştir. 1825 yılında da aşiretlerin iskân meselesi hala çözülmemiştir. Haydaranlı ve Sıpikan aşiretlerinin iki binden fazla hanelerinin olduğu ve işe yarar Sıpikanlı aşiretinin Behlül Paşa hâkimiyetinde olan Beyazıt, Tutak, Diyadin, Kars ve Eleşkirt sancaklarında yerleştirilmesi sultan tarafından

emredilmiştir. Buraların belirlenmesinde Erciş ve Adilcevaz mıntıkalarının harap olması etkili olmuş, bunun yanı sıra Sıpikan aşiretinin Behlül Paşa ile olan akrabalığının olması da önemli bir etkindir (BOA, HAT, 808/37198).

Sonra ki süreçte Sıpikan aşiretinin mahiyeti konusunda tartışmalar çıkmış ve İran Devleti bu aşiret üzerinde hak arayışına girmiştir. Osmanlı Devleti ise aşiretin ısrarla kendi tebaası olduğunu savunmuş ve bunu reddetmiştir. Ayrıca Osmanlı Devleti, aşiretin İran'a iadesinin yakın çevredeki aşiretlere kötü bir emsal olacağını ve Sıpikanlıların Kürt aşiretleri üzerindeki nüfuzu düşünüldüğünden bu teklifin asla kabul edilmeyeceği belirtilmiştir (BOA, HAT, 794/36840). Osmanlı en sağlam çözümün aşiretin Van ve Muş yakınlarında yerleştirilmesi ve halkından süvari asker teşkil edilmesine karar vermiştir. Sıpikan Aşiret ağası Süleyman Bey Muş mutasarrıfı olan Emin Paşa'ya bu konuda taahhüt vermiştir. Devlet aşiret ahalisine Muş, Van ve Beyazıt dolaylarında çadırlarının toplanıp kendilerine çift ve çubuk tedariki ile tarıma yönlendirilmeleri konusunda karar almıştır (Şânîzâde Mehmed Atâullah Efendi, 1290: 140). Böylece aşiretin yerleşik düzene geçmesi amaçlamıştır. Savaşa yatkın olan ahali ise gerekli tedbirlerden sonra kendilerinden bir tabur oluşturulup Asakiri Mansure teşkil edilmesi kararlaştırılmıştır. Aşiret ahali bu bölgelerin kendilerine verilmesi karşılığında burada bir tabur askeri birlikle devletin hizmetinde olacaklarını taahhüt etmişlerdir. Van dolaylarında bulunan Sıpikanlı sorunu ortadan kaldırılmış ancak Emin Paşa ile aralarında bazı anlaşmazlıklar devam etmişlerdir. Bunun üzerine etraftaki Paşaların isteği ile Sıpikanlıların ağası Süleyman Bey, onun kardeşi, torunu ve bazı aşiret ileri geleni ile görüşüp sorun çözülmüştür (BOA, CAS, 484/20214). Sıpikan ve Haydaranlı aşiretlerinin tabiyeti ve iskan problemi Tanzimat Döneminde de sürmüş Osmanlı Devleti'ni çok fazla uğraştırmıştır.

2.3. 1821-1823 Erzurum Antlaşması ve Sonrasında Yaşanan Sorunlar

Osmanlı Devleti'nin batı sınırında Bosna Hersek ve Yunan Sorunuyla, Arabistanda Vehhabi ayaklanmaları ile uğraşırken, İran tebası olan Haydaranlı ve Sıpikan aşiretlerinin Osmalı'ya sığınması gibi sebeplerle İran, Erzurum ve Bağdat cephelerinden Osmanlı Devleti'ne savaş açmıştı. Aslında İran'ın amacı Osmanlı Devleti'nin zor durumundan faydalanarak, 1813'te Rusya ile imzaladığı Gülistan Antlaşması ile kaybettiği yerleri Osmanlı topraklarıyla telafi etmektir.

Osmanlı Devleti'nin doğu sınırında da İran ile savaş başlamaktan başka çaresi kalmamıştı. İranlılar, Bayezid ve Van taraflarından Osmanlı Devleti'nin sınırı geçerek, Osmanlı sınırlarında bulunan ve devlete karşı soğuk davranan Kürt aşiretlerinin yaşadıkları yerleri ve kaleleri koruma altına aldıklarını açıklamışlardı. Bununla birlikte olaylara Rusya'nın kışkırtmaları eklenince, İran birçok yerden Osmanlı topraklarına saldırdı (Şânîzâde Mehmed Atâullah Efendi, 1290: 1442). Bunun üzerine Osmanlı Devleti 1821 Ocak ayında doğu sınırına birçok askeri birlik göndermiş ve yerel aşiretlerden topladığı askerleri göndererek sağlam tedbirler almıştır.

Osmanlı-İran sınır bölgelerinde bulunan Sıpikanlı ve Haydranlı aşiretlerinin yüzyıllardır devam eden ve en büyük problem olan yaylak ve kışlak dolayısıyla iki taraf toprağına gidiş gelişleri olmuş, bu aşiretlerin hangi devlete bağlı oldukları meselesi de her zaman için belli başlı tartışma konusu olmuştur (Şânîzâde Mehmed Atâullah Efendi, 1290: 144). Bu aşiretlerin aynı zamanda uygunsuz hareketleri, gittikleri yerlerdeki yerleşik ahaliye zarar vermeleri; gaspları, yağmaları, hayvan çalmaları, adam öldürmeleri gibi hallerinin çokluğu normal olay haline gelmiştir (Uluerler, 2015: 251). Sürekli cereyan eden bu tür olumsuz olaylar iki devlet arasındaki gerginliklerin ana gündem konularından birini oluşturmuştur. Birçok zaman Osmanlı-İran savaşının çıkma sebeplerinden biri haline gelen aşiretler mevzusu, tarihi süreçte önemini ve sorunlu halini sürdüren bir mesele olmaktan geri kalmamıştır.

Sıtkı Uluerler'e göre, Osmanlı İran savaşı olarak geçen 1821 yılında başlayan savaşın en önemli sebeplerinden biri de Sıpikanlı ve Haydaranlı Aşiretleri meselesidir. Osmanlı-İran harbinin çıkış sebepleri içerisinde doğu havalisindeki bazı Kürt aşiretlerinin İran askerine katılarak Kars Eyaletine bağlı Kağızman Sancağına saldırıyla bölge ahalisinin hayvanlarını ve eşyalarını iki devlet arasındaki anlaşmalara aykırı bir biçimde gasp edip İran'a götürmeleri söz konusu olmuştur. Bu sürede Bâyezıd ahalisinin bazı emval ve eşyasının kervan ile Erzurum'a gelişleri sırasında Revan Eyaleti dâhilinde bulunan Hacı Bayram isimli köy yakınlarında, Zılânlı Hasan Ağa'nın üç yüzden fazla süvarisi ve piyadesiyle bir miktar İran süvarisi kervana saldırmıştır. Bu saldırı neticesinde kervanda bulunan bazı kişiler yaralanmış ve bazısıda öldürülmüştür. Bunun dışında,

kervandaki mallar ve hayvanlar gasp edilmiştir. Bu sırada kervandaki üç yük tüccar malı Revan Kalesine gönderilmiştir. Ayrıca Sıpikan aşireti mensuplarının Kars bölgesinden İncesu, Ortaköy, Başköy ve sair altı köy ahalisinin davalarını sürüp götürdükleri de belirtilmiştir (Uluerler, 2015: 269-275).

İki devlet arasındaki hudutlarda Sıpikanlı ve Haydaranlı aşiretlerinin karıştığı bunun gibi birçok olayın çıktığı sorunların iki tarafı da artık rahatsız ettiği ve birçok gerginliğe sebep olduğu tarihi bir olay olmakla birlikte, bu durumun engellenmesinin pek mümkün olmadığı da o zamana kadar geçen olaylardan anlaşılmaktadır. Bu durumun bilincinde olan ve her türlü olup bitenlerden rahatsız olan Osmanlı ve İran yöneticileri, aşiretlerin sebep olduğu bu tür olayların yaşanmaması için bir irade ortaya koymaya çalışmışlardır. Ancak Osmanlı tarafından 1820 tarihinde İran'a gönderilen Tezkire-i Evvel Süleyman Hadî Efendi'ye, İran Şah'ı Feth Ali Şah'ın ifade ettiği;“ hudud-ı hâkaniyeye tecavüz ve tahatî hususuna kendüsünün kat'en rızası olmayub beyne'l-devleteyn mün'akid olan şerâ'it-i müsâlemenin devâmı...” hususuna dikkat çekmesi önemli bir noktadır (Ahmet Cevdet Paşa , 1309: 7).

Feth Ali Şah'ın veliahd oğlu Kars, Beyazıd ve Erciş'e diğer oğlu da Bağdad'ı almak üzere Irak'a saldırdı. İranlılar Bağdat cephesinde ağır bir yenilgi almış olsalarda, Erzurum bölgesinde savaşı kazandılar. Bu sırada Sıpikanlı aşireti de birçok saldırı düzenlemiş yağma ve gaspa başlamıştır. Sıpikan Kürd taifesi tecavüzlerinin meni ve bunların ve iskanları için Revan Serdarı Hüseyin Han'ın yaptığı teşebbüslere Van Muhafızı Derviş Paşa'nın engel olduğuna, Devlet-i Aliyye ve İran münasebetlerinin yeni elçi Muhib Ali Han ile temasdan sonra daha çok iyileşeceğine dair İran Veliahdı Abbas Mirza'dan gelen belgeler söz konusu olmuştur (BOA., HAT., Nr.452/ 22395). Bunun üzerine Abbas Mirza harekete geçmiştir. Osmanlı arşiv kayıtlarına göre: Van Muhafızı'ndan gelen evrakta Muş taraflarında yerleşmiş olan Sıpikan Aşireti Muş mutasarrıfından izin alarak Van bölgesine gelip yerleştikleri ve İranilerin bu aşiretin kendilerinin olup, iadesini istedikleri ve Hakkari Sancağı Beyi Mustafa Bey İran'a firar edip İraniler Hakkâri'yi zabt için asker gönderdiği ve bi'l-muharebe mağlup oldukları şeklindedir (BOA., HAT., Nr.782/36609). Sıpikanlı aşireti burada Osmanlı Devleti'nden yana olmuş, İran'a karşı savaşmıştır.

İran şehzadesi Abbas Mirza 10 Eylül 1821'de çarhacısı¹² Hasan Han Kaçar'ı Tebriz'den Hoy tarafına sevk edip, arkasından kendisi harekete geçmiş ve saldırılara başlamışlardır. Hasan Han ani bir baskınla Toprakkaleyi zaptetmiş, Abbas Mirza da Bayezid'i zaptetmiştir (BOA., HAT., Nr. 815 / 37286). Bu sırada Erzurum'da tutuklu bulunan Behlül Paşa firar ederek, Bayezid'ta bulunan İran şehzadesi Abbas Mirza'ya katılmış, onun buyruğuna girmiştir. Abbas Mirza da Bayezid sancağını 3000 askerle Behlül Paşa'ya kendisine verdikten sonra, Erzurum'a doğru yola çıkmıştır. Bayezid sancağının böyle kolaylıkla İranlılar tarafından zapt edilmesi, bölgede bulunan Osmanlı askerinin de paniğe sebep olmuştur. Bayezid'in düşmesi, bölgenin muhafazasına memur olan Çeçenzade Hasan Paşa emrindeki askerinin dağılmasına sebep olmuş, Hasan Paşa'yı da Erzurum'a doğru geri çekilmeye mecbur bırakmıştır.

Abbas Mirza, Osmanlı ordusundan kalan ganimet ve eşyaları zapt ederek, Osmanlı tebaasını da esir almıştır. İran askeri Bitlis'e kadar gelmiş ve bütün bölgeyi zaptetmiştir. Bölgenin sorumlularından, Muş mutasarrıfı olan Selim Paşa İran tarafına meyil göstermekte idi (Ahmet Cevdet Paşa , 1309: 7). Abbas Mirza tarafından kendisine bir zarar verilmeyeceğine dair teminat mektubu gönderilmiş, kardeşine de hanlık makamı sözü verilmiştir. Abbas Mirza'nın başka bir bölge üzerinden sevk ettiği bir fırka asker, Kasım 1821 ortalarına doğru Erciş kalesini zapt etmiş fakat kışın bastırması ve Sıpikan aşiretinin karşı koymasıyla Abbas Mirza ve ordusu Tebriz'e doğru geri çekilerek savaşa ara vermişlerdi (Ahmet Cevdet Paşa , 1309: 7). Bu süreçte Osmanlı Devleti bölgede bazı tayinler ve değişiklikler yapmak zorunda kalmıştır (Kaya, 2017: 2603).

Verilen bilgilere göre, İran'a karşı savaşmak için Halep'ten şark ordusuna bin süvari gönderilmişti. Yine Halep'ten Bağdat'a gönderilen 3000 neferden bazıları firar etmiş, yakalananlar idam edilmişti. Haydaranlı, Zılanlı ve Sıpikanlı Kürt aşiretleri de, Osmanlı Devletine yardım etmeleri amacıyla sınır boylarına çekilmişlerdir. Öte yandan savaşın başlaması ile birlikte Osmanlı Devleti sınırları içinde bulunan İran vatandaşlarının tespit edilerek sınır dışı

¹² Öncü kuvvet, savaş başlarken düşmanla ilk temas eden guruba verilen isimdir.

edilmeleri için çalışmalar yapılmıştı. Yakalanan İranlılar Erzurum'a gönderilmeye başlandı. Yolculuk sırasında İran vatandaşlarının problem çıkarmaları üzerine sınırdışı edilmelerinden vazgeçilerek, bundan sonra nerede yakalandıysa orada hapsedilmeleri kararlaştırıldı.¹³

Kars muhafızı olan Osman Paşa, baharın gelmesi ile İran ordusunun Kars'a doğru yürüyeceği düşüncesiyle Kars'ın korunabilmesi için askeri yardımların gönderilmesi gerektiğini ve gerekli tedbirlerin alınması gerektiğini yetkili makamlara bildirmişti. Kars'ın korunabilmesi için birkaç bin süvari birlik, birkaç bin piyade birlik, bu askerlerin sağlam ve iyi bir şekilde idaresi edilebilmesi amacıyla dirayetli bir komutan, dört obüs topu, mühimmatı ve top ustasının gönderilmesi istenmişti (BOA., HAT., Nr. 816 / 37293). Kars'ın savunması için gerekli olan askerler peyderpey Kars'a gönderilmekte olup, zahire ve mühimmat için merkezden yardım istenildi. Kars'ta bulunan Sıpikan aşiretinin Birimi taifesinin gelecek saldırılara karşı Revan sınırına yerleştirilmesi, Kars'ın korunması için gerekli olan işlemler tamamlandıktan sonra emniyetin sağlanması amacıyla, Kars'ta görevlendirilmiş askerlerin izinsiz bir şekilde başka yerlere gönderilmemesi, Kars'a İranlı tacirlerin ve Rus tacirlerin girmesinin yasaklanması ve Kars'tan kimsenin İran'a gitmemesi hususları karar alındı (BOA., HAT., Nr. 822 / 37385).

Sıpikanlı aşiretinden Süleyman ağa, Muş Mutasarrıfı Selim Paşa'nın emriyle, taraf değiştirmiş gibi görünüp, Osmanlı Devleti aleyhine tavırlar alarak İran Devleti'nin dikkatin, çekmiş ve İran devletine sığınmıştır. Böylelikle İran, Osmanlıya bağlı aşiretlerin çözülüp taraf değiştirdiği kanısına varmıştır. Bu ağanın ve mahiyetinin İran'ın insafına sığınmalarını uygun görmüştür (BOA., HAT., Nr.797/ 36956). Osmanlı arşiv belgelerine göre; Eleşkirt vakasındaki muvaffakiyetlerinden dolayı Erzurum ve Kars taraflarına tecavüze başlayan İranlıların içinde hastalık zuhur edip perişan olarak şehzade ve Hasan Han'ın ricat ettiklerine ve bu fırsattan istifade lazım ise de kafi asker olmadığından asker tedarikine çalışılmakta bulunduğu ve Sıpikan Aşireti Ağası Süleyman Ağa'nın aşayir atlısıyla çapul için gönderilmesi Muş Mutasarrıfı Selim Paşa ile muhabere

¹³ BOA., C.HR., Nr. 2196 (23 N. 1236 / 24 Haziran 1821); Tebriz'den Erzurum'da bulunan tacirlere gönderilen ve ele geçirilen mektuplarda, İran'ın Osmanlı toprakları üzerindeki emelleri tespit edildi.

edilmekte olduğuna dair kayıt mevcuttur. Sıpikanlı aşiret ağası Süleyman Ağa, etrafındaki kuvvetlerle İrana saldırmış ve çeşitli bölgelerde yağmalar yapmıştır (BOA., HAT., Nr.797/ 36956).

1822 yılının bahar aylarında savaş yeniden başladı ve İran ordusu Eleşkird’de başarı elde etti. Revan serdarı olan Hüseyin Han, Kars Muhafızı Osman Paşa’ya bir mektup yazıp, teslim olarak esirleri iade ettiği takdirde ellerindeki esirleri göndereceklerini bildirdi. Bu savaş sürerken İran ordusunun Osmanlı kuvvetlerini yenerek Kars’ a doğru ilerlediği sırada, her iki cephesinde askerler arasında ortaya çıkan hastalık İran ordusunu perişan etti (BOA, HAT, Nr. 792 / 36826). İran şahı Abbas Mirza hastalık sebebiyle ölmüştü. Bu beklenmedik darbe karşısında İran barış yapmak zorunda kaldı. İki devlet arasında barışın tekrar sağlanmasını çıkarlarını düşünen İngiltere Kralı da istemekteydi. İngiltere Kralı derhal elçi göndermiş, İngiliz elçisi, barış için teşebbüslere başlayıp hem Osmanlı Devleti hem de İran’la görüşmeler yapmıştı. İki heyet arasında yapılan müzakereler sonucunda 28 Temmuz 1823’de Erzurum’da bir barış andlaşması imzalanmıştır.¹⁴ Yapılan bu andlaşma, 1746 tarihinde I. Mahmut zamanında yapılan antlaşma dikkate alınarak yapılmıştır (BOA., HAT., Nr. 771/36183).

İmzalan Erzurum Antlaşmasıyla alınan kararlar: Hiç bir devletin iç işlerine, diğer bir devletin karışması olağan olmamakla birlikte, bundan sonra Bağdad yakınlarında, Kürdistan taraflarında ve gerek sınırı içinde bulunan yerlere ve Kürdistan sancaklarına yapılan atamalara, kesinlikle İran tarafından müdahale olunmayacak ve sancak mutasarrıflıklarında hakkı olmayan eski yöneticiler hak talep edemeyecek. Kavga ve sair davalar ortaya çıktığında İran Devlet’i veliahdı Abbas Mirza Ali ile Bağdad valisi arasında fikir alışverişinde bulunularak meydana gelen çekişme giderilecektir. İki devlet arasında çekişmeye sebep olacak hallerin ortaya çıkmasına izin verilmeyecektir. Yapılan anlaşmada Sıpikan aşireti ile ilgili şu kararlar alınmıştır:

Antlaşmanın 2. Maddesiyle, iki devlet arasında çekişme olan, Haydaranlu ve Sıpikanlı aşiretlerinden, Osmanlı Devleti toprağında bulunanlar, İran sınırına

¹⁴ BOA.,Düveli Ecnebiye Defteri Nr. 43-1 s. 1-5; Ahmet Cevdet Paşa, *age*, C. XII., s. 228-234; *Muahadat Mecmuası*, C.III, İstanbul 1297, s. 1-5.

tecavüz ederek zarar verirlerse bunun yasaklanması ve düzeltilmesine Osmanlı Devleti'nin sınır görevlileri dikkat edecek. Eğer bunlar bu tecavüz hareketlerinden vazgeçmezse ve sınır görevlileri tarafından tecavüzleri önlenemezse, bunların sahiplenilmesinden el çekilecek. Eğer kendi rızalarıyla İran memleketlerine geçerlerse, Osmanlı Devleti bunların geçmesine izin verecek, İran tarafına geçtikten sonra tekrar Osmanlı Devleti toprağına geçmek isterlerse de kesinlikle kabul edilmeyecekti. Bunlar İran toprağına geçtiklerinde Osmanlı Devleti sınırına tecavüz eder de zarar verirlerse İran Devleti sınır görevlisi buna izin vermeyecek ve tecavüzlere karşı dikkatli olacak.

Antlaşmanın üçüncü maddesiyle, iki devlet arasındaki eski şarta göre, firariler kabul olunmayacak ve aynı şekilde Osmanlı Devleti tarafından, İran tarafına ve İran tarafından, Osmanlı Devleti tarafına aşiretlerden ve İl'an bölgesinden geçenler kabul edilmeyecek. Özellikle Sıpikanlı ve Haydaranlı aşiretlerinden kimsenin ilticasına izin verilmeyecek.

İranla yapılan andlaşmanın ardından Şark Seraskeri Rauf Paşa sadarete bir yazı yazarak, andlaşmanın tasdiknamelerinin alınıp verilmesi için İranlıların acele ettiğini bu iş için görevlendirilecek elçilerin bir an önce atamalarının yapılması gerektiğini belirtmiş, karşılıklı olarak geri verilecek arazi ve kalelerin 60 güne kadar teslim edileceklerini bildirmiştir (BOA., HAT., Nr. 766 / 36129).

Erzurum Antlaşması ile Sıpikan aşiretiyle ilgili sorunlar halledilmeye çalışılmışsada, bu aşiret Osmanlı Devleti ile İran arasında sorun olmaya devam etmiştir. Osmanlı-İran ilişkilerini bozan ve savaşa neden olan firarilerin teslimi, Haydaranlı ve Sıpikanlı aşiretleri İran topraklarında yaşamak isterlerse Osmanlı Devleti engel olmayacak fakat Osmanlı topraklarına tekrar dönmek isterlerse kabul olunmayacak, İranlı hacılar hakkında yeni düzenlemeler yapılacak, hiçbir devlet diğer devletin iç işlerine karışmayacak ve taarruzlarda bulunmayacak, savaş sırasında ve sonrasında alınan kale, kasaba, köy vb. Osmanlı Devleti'ne 60 gün içerisinde iade edilecek gibi maddeler yer almıştır. Alınan bu kararlara rağmen iki devlet arasındaki sorunlar devam etmiştir.

Erzurum Antlaşması'ndan sonra bir süre Osmanlı- İran arasında husümet bitmiş olarak görülsede Sıpikanlı ve haydaranlı aşiretlerinin yağma faaliyetleri

bir yıl sonra tekrar başlamıştır. İran topraklarında mülteci olarak yaşayan aşiretlerden biri olan Baban aşiretine, Sıpikanlı ve Haydaranlı aşiretleri tarafından baskınlar yapılmıştır. İran Devleti'ne mülteci olan Baban vilayetinin Sıpikanlı ve Haydaranlı Aşireti gibi kendilerine barış teklif edilmesi hususunda Şehzade Abbas Mirza'dan Şark Seraskeri Rauf Paşa'ya mektup gönderilmiştir (BOA., HAT., Nr.801/ 37094). Bununla birlikte Selim Paşa çeşitli tedbirler almaya başlamış ve bu aşiretleri sınırdan farklı bölgelere göç ettirme kararı almıştır. Muş Mutasarrıfı Selim Paşa idaresindeki Haydaranlı ve Sıpikanlı aşiretlerinin Adilcevaz'da kışlamaları için Van Muhafızı Mahmud Paşa'nın muvafakatının istihsal edildiği bu nedenle azil ve tebdillerinin icab etmediği, İran musalahası neticelenmediğinden Van eyaletinin Çıldır Valisi Ahmed ve Çıldır eyaletinin de Mahmud Paşa'ya tevcihinin muvafık olamayacağı kararına varılmıştır (BOA., HAT., Nr.802/ 32108).

İran Devletine bağlı Sıpikan aşireti mensubu olan kişiler Erzurum, Beyazıt, Kars ve Van şehirlerine ticaret yapmak için geliyorlardı. 1823 yılında yapılan anlaşma gereği tüccarlardan alınan vergiler konusunda uzlaşmaya varılmıştı. İran'dan Erzurum'a geçen Sıpikanlı aşiretinin yapılan antlaşma gereğince iadesi istenildi (BOA., HAT., Nr.1424/58281). Havalı-i şarkiyede İran aşiretlerinden ele geçirilen değerli eşya ve paraların geri alınması, Sıpikan aşiretiden tahsil olunan paranın Esad Paşa'dan alınarak mahalline teslimi, Esad Paşa'nın verdiği senet mucebince dokuz yüz on kese akçenin teslimi, İran aşiretlerinin, Rus ve İran tüccarlarının zarardan korunması, Mısır'a gidenlerden iki defa gümrük alınmaması ve hüsn-i muamele olunması hakkında İran Dersaadet Elçisi Mirza Cafer Han tarafından Babıali'ye müzekkire gönderilmiştir. Mirza Cafer gerek Sıpikan aşiretinin ve gerekse diğer İranlıların hakkını Esad Paşa ve diğer yöneticilere karşı savunmak için Babıali'ye başvurmuştur. Osmanlı Devleti ise bununla ilgili gerekenleri yapmıştır (BOA., HAT., Nr.1421/58089).

Kars, Bâyezîd, Süleymaniye, Hakkâri, Van, Musul gibi bölgelerde yaşayan Sıpikanlıların ve birçok aşiretin göçebe özellikleri ile buna bağlı olarak Osmanlı-İran topraklarındaki hareketlilik yaylak kışlak gibi haller, başta bu bölgeler olmak üzere geniş bir alanda sıkıntıların baş göstermesine yol açmıştır. Çıkan her olumsuz durumun sonucunda Osmanlı Devleti, bölgedeki yerel idarecileri uyarıp

tedbirler almaları yönünde kara vermiş, Osmanlı toprağına geçip eşkıyalık yapanların uzağı gönderilmeleri noktasında kararlı bir tutum izlemeleri noktasında da sınır bölgelerindeki idarecileri uyarmıştır (BOA., H. H., D. No: 444/22247).

II. Mahmud döneminde Osmanlı Devleti merkezi idaresini güçlendirmek adına ortaya attığı devlet politikası çerçevesinde yerel güçlerin ayan, mütegalibe etkinliğini kırma adına hareket edilmesinin, bahsi geçen Osmanlı-İran sınır bölgesi üzerindeki Sıpikan ve Haydaran gibi aşiretler üzerinde de etkili olduğu görülmüştür. Devletin merkeziyetçi yapısını tesis etmek adına sert tedbirler alan Osmanlı yönetiminin taşralarda bulunan sözü dinlenir, muktedir adamların ve ağaların haklılığına veya haksızlığına bakmaksızın birer bahane bulup onları idam ya da sürgün etmesi, devlet siyasetindeki uygulama yanlışının bir başka cephesini oluşturmuştur. İlerleyen zamanlarda bunlar birçok soruna ve isyana sebebiyet vermiştir (Uluerler, 2015: 252).

Böylelikle Osmanlı-İran sınır bölgesinde bulunan aşiretlerin kabile reisleri ve ağaları Osmanlı Devleti'nin bu uygulamasından duydukları rahatsızlıkları ve ortaya çıkan korkuları dolayısıyla İran'a yakınlık duyunca Osmanlı Devleti aleyhine dönüşen bir durumun yaşanmasına sebebiyet vermişlerdir. Ahmed Cevdet Paşa'nın bu husustaki tespitleri çok önemli olup, kendi ifadeleri ile bu vaziyeti tarihi'nde şöyle ifade etmiştir. "... ol vakit İran'ın hali daha karışık ve idaresi daha bozuk ise de aşiret beğ ve ağalarına İran'ın muamelesi daha hoş görünüyordu. Zira İranlı bu rüesâya ağır hediyeler verirdi ve sonra bir kaç katını onların vasıtasıyla aşiretlerinden alırdı..." (Ahmet Cevdet Paşa , 1309: 7).

Bu durumda Osmanlı-İran ilişkilerinin tarihi sürecine bakıldığında hudut boylarındaki aşiretler meselesi hiçbir zaman için sona ermemiş ve çözüme kavuşturulmamıştır. Özellikle iki devletin sınırlarlarında bulunan Sıpikanlı ve Haydaranlı gibi sert aşiretlerinin durumu, bunların oluturdıkları sorunlar ve devrin şartlarına göre menfaatleri doğrultusunda ya İran Devleti ya da Osmanlı Dvleti yanına geçmeleri halinin devamlılığı söz konusu olmuştur. Bu olaylar daha önceki dönemlerde olduğu gibi 19. yüzyılın ilk yarısı itibariyle de her zaman için karşımıza çıkan en önemli sorunlardan biri olmuştur. Bilhassa bahsi geçen hudut üzerindeki Sıpikanlı, Haydaranlı ve Celali aşiretlerinin birbirlerine karşı olan

tutumları, husumetleri, düşmanca yaklaşımları ve saldırıları, iki devlet arasındaki sınır güvenliğini ciddi anlamda tehdit eden bir duruma dönüşmüştür (Nasrî, 1977: 7-8). Bu husumet tekrardan devletlerin aynı masaya oturup anlaşma imzalamasına sebep olacaktır.

Sıpikanlı aşireti ve Haydaranlı aşiretleri, diğer aşiretlerle olan husumetleri bitirdikten sonra birbirleriyle mücadeleye girişmiş gasp ve talana başlamışlardır. Selim Paşa bu iki aşiret arasında ki muharebeye karışmamış ve tarafsız kalmıştır. Sıpikan Aşireti'nin Haydaranlı Aşireti'ne hücum edip aralarında muharebe vaki olduğu ve kendisinin bu işe karışmadığı ve Adilcevaz tarafına kışlak haneleri gönderdiği hakkında Muş Mutasarrıfı Selim Paşa'nın darsaadete göndermiş olduğu belge mevcuttur (BOA., HAT., Nr.824/ 37401). Bu olayla beraber Sıpikanlı ve Haydaranlı aşiretleri birçok kez aralarında savaşmışlardır. 1837 yılında Haydaranlı aşiretinden bazı kimseler, Sıpikanlı aşiretinin ağasının oğlunu kaçırmışlardır. Adı Mahmud Hamdi Efendi olup Bayezid doğumlu, Sıpikan ağalarından Abdal Ağazade Mehmed Keleş Ağa'nın oğludur. Sıpikanlıların toplanıp Haydaranlıların üstüne gitmeleriyle geri alınmış ancak, aşiretler kendi aralarında şiddetli çatışmaya girişmişler ve olay kanlı sonuçlanmıştır (BOA., HAT., Nr.145/191).

2.4. 1848 II. Erzurum Antlaşması ve Sonrasında Sıpikan Aşireti

Derviş Paşa'nın idamından sonra Osmanlı Devleti bölgede sert bir otorite kurmuş, sınır boyunda ki aşiretlere müdahale göstermemeye çalışmıştır. Erzurum Valisi Esad Paşa'dan gelen mufassal tahriratın hülasası olup Muş Mutasarrıfı Emin Paşa'nın fıranına ve İranilerin Sıpikanlı ve Haydaranlı Aşiretleri reislerini kendi taraflarına celb için uğraştıklarına ve Van'dan azledilen Timur Paşa'nın Cihangir Mirza'dan yardım istediğine dair belge söz konusudur (BOA., HAT., Nr.789/ 36774). İran devleti mevcut boşluktan yararlanıp bu iki güçlü aşireti saflarına çekmeye çalışmaktaydı.

İran aşiretlerinden Celali Aşiretinin Beyazıd bölgesinde yaptığı saldırılar zaten gergin olan iki devlet ilişkilerini daha da bozmuştu. Celali Aşiretinin yaptığı taşkınlıklar, Sıpikan aşiretine yaptığı saldırılar, Beyazıd Sancağı ile sınırlı kalmamış Kars ve Pasinler bölgesinde de saldırılarda bulunmuşlardı. Beyazıd

Mutasarrıfı Behlül Paşa, Celalilerin bu saldırılarını Osmanlı yönetimine birkaç defa bildirmişti. Sorunlar yüzünden Osmanlı Devleti ile İran devleti arasında uzun süre yazışmalar olmuştur. İstanbul ile Tahran arasındaki uzun yazışmalar neticesinde yalnızca devletlerin birbirlerinin nezdinde gönderdikleri elçilerin masrafı gibi konularda oluşan anlaşmazlıklar çözülmüş, haledilemeyen meseleler ise Erzurum Konferansı'na taşınmıştır. Osmanlı Devleti Süleymaniye Mutasarrıfı Mahmud Paşa'yı bazı uygunsuz davranışlarından ve İran ile bağlantısından dolayı görevinden almıştır. Bu duruma öfkelenen Mahmud Paşa İran ile olan irtibatına ve aldığı desteğe güvenerek azlinden hemen sonra İran'a kaçmış ve Sinne bölgesindeki İran yetkililerine sığınmıştır. İran ve Osmanlı Devleti bu sebepten dolayı savaşın eşiğine gelmişlerdir. Şehrizer mevkînde meydana gelen mücadelede Osmanlı kuvvetleri, Rıza Kuli Han'ın kuvvetlerini ağır bir yenilgiye uğratmıştır. Mahmud Paşa meselesi yüzünden İran'ın aldığı mağlubiyet iki devlet arasındaki gerginliği artırmış ve savaş eşiğine getirmiştir (Ahmet Cevdet Paşa , 1309: 2655).

Osmanlı-İran arasında arabuluculuk görevi üstlenen Rusya ve İngiltere bölgedeki menfaat ve nüfuzlarını korumak istemelerinden dolayı kendilerinin gözlemci olarak bulunacağı sorunların çözümü için bir komisyon kurulmasını iki devlete önerdi. Komisyonun toplanma yeri olarak Erzurum vilayeti seçildi. Dört devletin katılımıyla ilk toplantı 1843'te Erzurum'da yapıldı. Komisyon çalışmalarına dört yıl boyunca devam edildi. İngiltere ve Rusya tarafından hazırlanan 9 Maddelik taslak, Osmanlı Devleti'nin aleyhine olduğu için Osmanlı hükümeti bu antlaşmanın imzalanmasına rıza göstermedi. Osmanlı Devleti, İran'ın Kerbela ve Muhammere taraflarındaki saldırılarından, Sıpikan ve Haydaranlı aşiretlerinin gasp ve yağma hareketlerinden şikayetçiydi. Rusya ve İngiltere'nin çabalarıyla II. Erzurum Antlaşması 5 Haziran 1847 tarihinde imzalandı (Bahdadi, 1982:12).

1847'de imzalanan Erzurum Antlaşması'nın üçüncü maddesi gereğince, Osmanlı-İran devletlerinin temsilcileri ile aracı devletler olan Rusya ve İngiltere'nin temsilcileri Osmanlı-İran devletlerinin arasındaki hudut sorununu çözmek için biraraya geleceklerdi. Devletler, II. Erzurum Antlaşması'ndan sonra

temsilcilerini göndererek hudut çalışmalarına başlamıştır. Fakat hudut sorunu çözülememiş ve yarım asır boyunca iki devleti de uğraştırmıştır.

Yapılan anlaşmanın 8. Maddesiyle: İki Nüslüman devletinin hudut boyunda olan Sıpikan ve Hayderanlı aşiretlerinin ve diğer Kürt aşiret ve kabilelerin yağma ve hırsızlıklarını önlemek amacıyla gerekli emniyetin alınacağına kabulünü ve uygulanmasını kabul ediyorlardı. Bunun için belirli bölgelere asker koyacaklardı. İki devlet birbirlerinin toprağında oluşacak gasp, garet ve öldürme gibi her çeşit haksız hareketin üstesinden geleceklerini kabul etmişlerdi. Sahipsiz olan ve anlaşmazlık halinde bulunan aşiretlerin bundan sonra daimi olarak ikamet edecekleri yerleri seçmeleri hususunu aşiretlerin kendi iradesine bir seferliğine bırakılıyordu. Hangi tarafa bağlı oldukları kesin olan Sıpikan ve Haydaran aşiretlerinin de bağlı oldukları devlet toprakları içine gitmeleri sağlanacaktır.

Dokuzuncu madde ise, eski anlaşmalar özellikle 1823 tarihinde Erzurum’da imzalanan antlaşmanın, (Sıpikan aşiretiyle ilgili olan)bu antlaşma ile değiştirilmeyen maddeleri aynen yürürlükte kalıyordu (Bahdadi, 1982:15).

Anlaşma maddeleri gereğince her iki devletinde en fazla dikkat etmeleri gereken konulardan biri münazaralı olan Sıpikan ve Haydaranlı aşiretlerinin durumu olmuştur. Her iki devlette bu aşiretler için karşılıklı diyalog taahhütünde bulunmuşlardır.

1847 tarihinde yapılan Erzurum Antlaşması’nın sekizinci maddesi aşiretler meselesine yani başka deyimle Sıpikan ve Haydaranlı aşiretlerine ayrılmıştır (Uluerler, 2015: 253). Sekizinci maddenin içeriği şudur: “Antlaşmayı yapan Osmanlı ve İran, kendilerine bağlı aşiret ve kabilelerin iki devletin sınırında gasb u garet ve nehb-u sirkât gasp, yağma, çapul, hırsızlık, gibi harekete girişmelerini men etmek üzere gerekli tedbirlerin alınmasını taahhüd eder. Bunun gerçekleştirilmesi için münasip mahallere asker ikâme edilmesi gerekmektedir. Bundan sonra iki taraf aşiretinden gasp, yağma ve katliam gibi tecavüzî bir hareket vuku bulursa bundan o aşiretin bağlı bulunduğu taraf sorumlu olacaktır. Hangi tarafa bağlı oldukları belirsiz olan aşirete bundan sonra daimi olarak ikamet edecekleri yerleri seçmeleri hususu bir kereye mahsus kendi rey ve irâde-i ihtiyarilerine havale olunacaktır. Bağlılıkları belli olan aşiretlerin tabi oldukları

devletin arazisine cebren de olsa girmeleri sağlanacaktır.” (BOA., A. DVN. MHM., 5/35).

Bu maddenin içeriğinde aşiretlerle alakalı sorunların ne olduğu açıkça belli olmaktadır. Bunlardan birincisi, iki devlet hududunda gerek İran’a ve gerekse Osmanlı’ya bağlı olsun Sıpikan ve Haydaranlı aşiretlerinin sürekli olarak gasp, yağma, hırsızlık, katliam vb. benzer asayiş bozucu güvenliği tehdit eden davranışlarını sürdürmeleridir. Doğal olarak bu tür hadiseler hangi taraf aşireti vasıtasıyla yapılırsa yapılsın diğer tarafın tepki vermesi ve yapılanların hesabının sorulmasını istemesi en doğal talep olmakla birlikte, bu tip hadiselerin önüne geçilmesi açısından da sınırlardaki uygun yerlere Osmanlı ve İran devletlerinin asker yerleştirmesi bir çeşit çözüm olarak görülmektedir. Bundan sonra hangi taraf aşiretinden uygunsuz bir davranış söz konusu olursa o tarafın olanlardan mesul olmasının altı çizilmektedir. Yine bu madde kapsamında aşiretlerle ilgili en temel sorunlardan biri de ortaya çıkmaktadır. Buna göre hangi aşiretin hangi devlete bağlı olduğu meselesi en tartışmalı konu mesabesinde. Tarih boyunca bu havalinin kendine has coğrafi yapısı, nüfusu, Sıpikan ve Haydaran aşiretlerinin sosyolojik durumu, iki taraf topraklarına yaylak ve kışlak için gidiş gelişleri, aşiretlerin daimi olarak bir devlet tebaası olarak sayılmasını güçleştiren hususlar arasındadır. Ayrıca tarih içinde iki devletin içinde bulunduğu sorunlara göre aldığı tedbirler ve bu tedbirlerin aşiretler üzerindeki tesirleri göz önünde tutulduğunda, aşiretlerin hangi devlete bağlanacakları hususunun öyle kolayca çözülemeyeceği de ortaya çıkmaktadır. Yine İran tarafından baskıya maruz kalan aşiretlerin Osmanlı tarafına geçtikleri de düşünüldüğünde, bu aşiretlerin hangi devlet tebaasından olacağı meselesinin kolay çözülecek bir olmadığı da anlaşılmaktadır (Uluerler, 2015: 252).

Sıpikan ve Haydaranlı aşiretlerinin anlaşma maddesinin son bölümünde yer alan ve hangi tarafa bağlılığı belli olmayan aşiretlerin bir kereye mahsus olmak üzere kendi istek ve iradeleri ile bir devlete bağlanmaya karar vermeleri konusunda rahatlıkla çözümlenebilecek bir mesele olmadığı tarihi olayların sürecinden anlaşılmaktadır. Şimdi ki gibi referandumun söz konusu olamayacağı bu belirleme işinde, aşiret liderlerinin en önemli etken olduğu aşikârdır. Osmanlı ile İran tarafının da kendi çıkarları doğrultusunda bu aşiret liderleri üzerinde etki

oluşturacağı muhakkaktı. Antlaşma maddesinde yer alan Osmanlı veya İran'a bağlılıkları belli olan Sıpikanlı ve Haydaranlı aşiretlerinin cebren de olsa bağlı bulundukları devletin topraklarına gitmeleri mecburiyeti de uygulamada sorun doğuracak bir husustu. Çünkü bu aşiretler, göçebelik çerçevesinde iki taraf toprağına da gidip gelen ve bunu geleneksel yapıları içerisinde vazgeçilmez bir durum olarak kabul eden gruplardı. Bir aşirete siz Osmanlı tebasısınız bütün aşiret halkını Osmanlı toprağına getireceksiniz ve asla İran tarafına geçmeyeceksiniz demenin veya aynı şekilde İran aşiretine de benzer bir şeyi benimsetmenin gerçekte uygulanabilirliği mümkün değildi.

Hakkari bölgesinde yaylaya çıkmış olan Sıpikanlı ve diğer Kürt aşiretleri ile İranlı yetkililer arasında sürekli temas sağlanıyordu. İranlılar bu aşiretlerdeki kişileri ikna edip kendi tarafına çekmekteydiler. Bunu üzerine Osmanlı seraskerlerinden Mehmed Ali bey buna engel olmak için tezkire göndermiştir. Hakkari'deki Zeydanlı, Haydaranlı ve Sıpikan Aşiretlerinin yaylalarda İranlılarla görüşmesinin engellenmesi hususundaki tezkire ve Serasker Mehmed Ali'nin emri, tüm aşiret ağalarına gönderilmiştir. Böylelikle bu sorun kısmende olsa engellenmeye çalışılmıştır (BOA., MKT. NZD., Nr.2/41).

Osmanlı Devleti ve İran arasında hudut sorunları kısa süreli de olsa dinmişken, Beyazıd da bulunan Sıpikanlı ağasının ölmesi ve yeni ağanın belirlenmesi konusu aşiret içerisinde kaosa sebep olmuştur. Bayezid'de bulunan Sıpikan Aşireti ahalisinden Kocabaşı Ali Torun Ağa, diğer aşiret ağalarına mektuplar ve hediyeler göndermiştir. Kocabaşı Ali, ağalığın kendi hakkı olduğunu savunmuştur. Aşiret ağaları bu konuyu görüşmüş son sözün darsaadette olduğunu söylemişlerdir. İstanbul'dan kimin ağa olacağını eyalete bildirmiştir (BOA., HAT., Nr.241/6).

Osmanlı Devleti'nin Bayezid yöresinde yaşayan Kürt aşiretleri ile kurmuş olduğu yakın ilişkilere dair çok belge kaydı bulunmakta olup birçok olay anlatılmıştır. Osmanlı Devleti ve Rusya arasında çıkan Kırım Savaşı öncesinde Bayezid'e gelip yerleşmiş Sıpikanlı Aşireti reisi Hasan Hüseyin Ağa, ailesinin iskân edilmesi sebebiyle Osmanlı Devleti'ne minnettarlığını belirten bir mektup yazmıştır (BOA., Y. PRK. AZJ., 18/92). Hasan Ağa mektubunda; babası müteveffa Ali Torun Bey'in 1845 tarihinde harabe haldeki Tutak'ı bayındır hale getirdiğini,

buraya iskân edilen aşiretinin ziraata alıştığını, Kırım Harbi’ndeki yararlıklarından dolayı babası Ali Torun Bey’in 1857 tarihinde Rikab-ı Hümayun Kapıcıbaşılığı ve hayat boyu 2.000 kuruş maaş tahsisi ile ödüllendirildiğini dile getirmiştir. Bununla birlikte babasının otuz yıl boyunca devlete sadakatle hizmet ettiğini de yazmıştır. Hüseyin Ağa, kendisinin de aynı hizmetleri devam ettirdiğini, hizmetlerine mükâfaten beşinci rütbeden bir kıta nişanla ödüllendirildiğini ve aşireti atlılarından da bir alay teşkil ettiğini ifade etmiştir. Bu dilekçeden de görülmektedir ki, devletin yerinde uyguladığı ödül siyaseti ile aşiretler devlete sadık ve itaatkâr birer unsura dönüşebilmektedir (BOA.,Y. PRK. AZJ., 18/93).

1852 tarihli bir iradede ise Bayezid’ da bulunan Sıpikanlı aşireti reislerinin, diğer aşiretler arasındaki itibarlarını teyit etmek amacıyla kendilerine hediyeler ve şallar gönderildiği bildirilmektedir. Aşiret reislerinin böylelikle gönülleri alınırken, Kars Sancağın daki uygunsuz hareketlerinden dolayı İran tarafına giderken yakalanarak Bayezid’in üç köyüne yerleştirilen Sıpikanlı Aşireti ağası Serhenk Bey’e ve yanında bulunan aşiret ileri gelenlerinden sekiz kişiye de aynı yolla taltifte bulunulması kararı çıkmıştır. Bu taltifler neticesinde hem bölgenin huzur ve asayişini temin edilmiş, hem de önceki yıllarda Rusya topraklarına göç etmiş olan aynı aşiret fertlerinin de Osmanlı ülkesine dönmeleri için vesileler ortaya konulmuştur. Belgede ayrıca yabancı ülkelere göç eden aşiret mensuplarının Osmanlı topraklarına geri dönmeleri ve iskân edilmeleri için yardımcı olunmasının gereğinden de bahsedilmiştir. Bu suretle de memleketin bayındırlığının artacağı ifade edilmiştir.¹⁵

Osmanlı Devleti ve İran arasında ki sorunlar geçici olarak çözüme kavuşsa da Sıpikanlı aşiretinin yersiz hareketleri bitmiyordu. Aşiret Erzurum ve Beyazid’in birçok köylerinde yağma talan ve gaspa devam ediyordu. Sıpikanlılar 1866 yılında Yezidi Kürtlerle birlikte birçok olaya karışmış ve Bayezid’de Ayntab kazasında meskun Sıpikanlı ve Yezidi aşiretlerinin yersiz hareketleri toplumu rahatsız etmiş olay Erzurum’a bildirilmiştir (BOA., HAT., Nr.1052/86). Gerekli tedbirler alınmış ve suçlular cezalandırılmıştır. Bu cezalar üzerine çok geçmeden

¹⁵ BOA., İ. HR., 93/4553, 21 Aralık 1852. Aşiretlerin sebep olduğu asayişsizlik durumları sadece Erzurum’un doğusu için geçerli olmayıp 1856 tarihli bir belgede, konargöçer Şeyh Bızınlı, Besnamlı, Kocamanlı ve Güzeranlı gibi aşiretlerin, Tercan ve Bayburt’un köylerinde zulüm ve yol kesme gibi hareketlerinden dolayı Erzurum’un bazı köyleri ile yine Tercan ve Bayburt’un kazalarına yerleştirildikleri ifade edilmiştir. BOA. İ. DH., 357/23551, 13 Ekim 1856.

Sıpıkanlı ve Haydaranlı aşiretleri yine yolsuzluk ve eşkiyalık faaliyetlerine girişmişlerdir. Sıpıkanlı aşireti, Haydaranlı aşiretinden birçok kişiye zarar vermiş, mallarını talan ve yağma etmiştir. Erzurum kadısına gelen şu belgede olayın içeriği görülmektedir. Erzurum'da Sıpıkanlı ve Haydaranlı aşiretleri arasında vuku bulan münazaa ve mukateleye ön ayak olanların cezalandırılması istenmiş ve gerekenler yapılmıştır (BOA., ŞD., Nr.1503/36).

Osmanlı Devleti ve İran arasında hudut boyunda yine sıkıntılar cerayan etmiş, Sıpıkanlı ve Haydaranlı aşiretleri, Zılanlı, Celali Ve Caf aşiretlerine saldırmaya başlamışlardır. Hudut anlaşmazlıkları devam ederken Osmanlı Devleti, İran sınırına yeni memurlar göndermeye karar vermiş ve bu hususta İstanbul'da bulunan İran'ın Paris Elçisi olan Feruh Han ile görüşülmüştü. Üst düzey görevlilerin atanarak hudut haritası bitene kadar bu zaman zarfında Osmanlı-İran sınırında meydana gelen ihtilafın çözülmesi, yaylak ve kışlakların tespit edilmesi ve aşiretlerin kontrol altına alınabilmesi için her iki devlet arasında bir anlaşma imzalanmıştır. Osmanlı Devleti hudut nazırlığına Abdullah Bey'i atamış, İran tarafından da Mahmut Paşa görevlendirilmiştir. Hudut sorunları böyle büyüyünce, iki devlet geçici bir anlaşma yaparak onun şartlarına göre hareket etmeye karar vermiştir. Bunun üzerine Osmanlı Devleti'nden Mehmet Ali Paşa, İran tarafından Mirza Muhsin Han 4 Temmuz 1869'da altı maddelik geçici olan bir antlaşmaya imza atmışlardı. 1869 da yapılan antlaşma hudut sorunlarının çözümü için yapılmıştı. Ancak huduttaki problemler aynı şekilde devam etmiş ve bu yüzden hudut meselesine son vermek için yeni bir komisyon kurulmasına karar verilmiştir (Bahdadi, 1982:15).

Osmanlı-İran hudut anlaşmazlıklarını sona erdirmek için 1874'te İstanbul'da komisyon toplanmıştı. Komisyon da İranlı yetkililer II. Erzurum Antlaşması'nda Derviş Paşa ise önerilerinin esas alınmasında ısrar etmeleri üzerine 17 Aralık 1874'de dağılmış ve 28 Ağustos 1875'de tekrar toplanan heyette hala aynı istekler sunulmuştur. Arabulucuk yapan devletlerin temsilcilerinin ihtilafsız yerlerin sınır çizgisinin belirlenmesi önerisi, Osmanlı-İran devletleri yetkililerince kabul edilmiştir. Bu arada tekrar antlaşmanın ilk önerisi tartışması devam etmiştir. Rusya ve İngiltere temsilcilerinin harita üzerinde görüşülmesi isteği kabul edildiyse de haritada Osmanlı Devleti'ne ait bazı

bölgelerin İranlılara verildiği öne sürülerek Derviş Paşa Osmanlı Devleti'nin çizdiği haritanın esas alınmasını istemiştir. 5 Eylül 1875' te bu heyette dağılmıştır (Bahdadi, 1982:15).

3. SULTAN II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİ SİPİKAN AŞİRETİ

3.1. II. Abdülhamid Dönemi , Sıpikan Aşireti ve Hamidiye Alaylarının Kurulması

II. Abdülhamid, doğuda gittikçe artan Ermeni sorununa bir denge oluşturabilecek en önemli alternatif gücün Kürtler olduğunu biliyordu. Doğuda gittikçe artan Hristiyan Ermeni hareketleri, ulusalcılığa ve komitacılığa karşı, Müslüman Kürtler bir set olarak durdular. Osmanlı ile Rusya arasında doğu vilayetleri her zaman bir tampon bölge olmuştur. Kürtler, Rusların Osmanlı devleti üzerindeki işgal, boğazları ele geçirme, sıcak denizlere inme ve Ermenileri destekleme gibi politikalarına karşı yıllarca savaşımış ve Osmanlının doğu sınırını muhafaza etmişlerdir. Bununla birlikte Kürt aşiretlerinin birbirleriyle de dengelenmeleri gerekiyordu. Sıpikanlı ve Haydaranlı gibi güçlü Kürt aşiretlerinin devletin saflarında yar alması gerektiği düşünülüyordu. Bu sebeple bu aşiretlerden devlet namına bir kuvvet oluşturulma kararı alındı. Devlet tarafından yetkilendirilmiş bir güç olarak oluşturulan Hamidiye alayları bunun için iyi bir araç olmuştur. Son olarak yine bir sınır komşusu olan İran'a karşı Kürtler Sünni Osmanlı ile aynı mezhebe sahip oldukları için bir yakınlaşma söz konusuydu. Buna göre Abdülhamid'in Hamidiye alaylarını kurmak istemesinde iç içe geçmiş birden çok beklenti ve amacı bulunmaktaydı (Tan, 2010: 100).

Sultan Abdülhamid, Doğu Anadolu'yu kurtarmak, Ermenistan devleti kurulmasını önlemek, İngilizlerin ve Rusların emperyalist hareket kabiliyetini kırmak için çaba sarfetmiştir. Bu süreçte izlediği politika şöyle özetlenebilir:

Devletin askeri ve mülkî otoritesini manen ve maddeten tesis etmek, resmi otoritenin yetersiz kaldığı durumlarda yerel kuvvet ve otoritelerden yararlanmak, Müslüman tebayı ve yerel güçleri reis, ağa, şeyh gibi koruma altına almak ve onları hilafet ve saltanat merkezine bağlamak, doğuya batı yanlısı ve hayranı olan memurları göndermemek, emperyalist devletlerin reform isteklerini geç yapmak ve uygulamamak ya da hiç yapmamak, sadece Ermeniler lehine olacak reformları yapmaktan kaçınmak, Ermenilerin çıkarabileceği her olaya zamanında müdahale edebilmek ve buna karşılık aşiretlerden askeri birlikler kurarak onları silahlandırmak ve tetikte bekler hale getirmek, Avrupalı misyonerlerin Osmanlı

Devleti üzerinde uygulamak istedikleri faaliyetlerini engellemeye çalışıp, kontrol altında tutmak.

İngiltere 93 harbinden sonra Osmanlı Devletinin toprak bütünlüğünü savunan klasik politikasından vazgeçerek artık mevcut topraklardan en büyük payı alma hesaplarını yapmaya başlamıştır. İngiltere'nin Osmanlı Devleti üzerinde ki bu tutumu II. Abdülhamid'i endişelendirmiş, Doğu Anadolu'da kendi politik anlayışına göre tedbir almaya itmiştir. Bu tedbirleri alırken de sosyal dengeyi, merkezîyetçilik esasını, İslamcılığı, Ermeni tehlikesini hesaba katarak hareket etmiştir (Kodaman, 1987: 13).

Doğu Anadolu coğrafi ve sosyal yapısı ile çok farklı özelliklere sahip bir bölgeydi. Osmanlı bu bölgede tam hâkimiyet kuramamış, bu bölge Cumhuriyet devrine kadar muhtar olarak kalmıştır. Bölge maddi yönden ağalık düzeni, dini yönden de şeyhlik düzeni altında bulunuyordu. Bundan başka sancak, kaza, vilayet merkezlerinde de önemli eşraf ve ayan kesimi vardı. Mahalli otoriteler ile ağalık ve şeyhlik güçleri bölgede birbirine her zaman üstün gelmeye çalışırlardı. Doğunun diğer bir özelliği de Kürt, Türk, Ermeni, Çerkez, Türkmen, Arap, Nesturi, Alevi ve Yezidi gibi çeşitli unsurların bir arada bulunmasıydı. II. Abdülhamid böyle bir ortamda kimine göre taviz veren, kimine göre ılımlı, dengeli ve olumlu bir yaklaşım sergilemiş ve kendine özgü politikasını uygulamaya koymuştur. Politikasının temeli Doğu Anadolu'yu, Rumeli veya Girit olayları gibi kaybetmemektir (Kodaman, 1987: 23-26).

Padişahın Hamidiye Alaylarını kurmasının bir diğer nedeni, 1877-1878 yılında çıkan ve tarihe 93 Harbi olarak geçen Osmanlı-Rus Savaşı'nda ihtiyaç olarak görülen süvari gücünü telafi etmek ve Kürt aşiretlerini nizam ve intizam altına alarak bölgede göçebeliği ve aşırılıkları sona erdirmek olabilir.

Sultan Abdülhamid ise bu konuda şöyle demektedir: Rusya ile harb vukuunda disiplinli bir şekilde yetiştirilen bu Kürt alayları, bize çok büyük hizmetlerde bulunabilirler. Zabit unvanı verdiğimiz Kürt ağaları ise yeni mevkileri ile övünecekler ve bir miktar zabtı raptı altına girmeye gayret edeceklerdir. "Hamidiye Alayları" sonu da kıymetli bir ordu haline gelecektir (Kodaman, 1987: 29).

Ermeni ve Bulgar olaylarında dolayı 1885–1890 yıllarında Rusya ve İngiltere’nin arasının açılması Abdülhamid’e beklediği fırsatı vermişti. Devleti parçalamaya çalışan iki devletin arasının açılmış olması, Hamidiye Alaylarının kurulması için gerekli kararın verilmesini kolaylaştırmıştı. 20 Haziran 1890’da Erzurum’da Ermeni İsyanının çıkması üzerine Osmanlı Devleti vakit kaybetmeksizin bir an önce uygulamaya geçilmesi için, 1888’de IV. Ordu komutanlığına atanan, Müşir Mehmet Zeki Paşa görevlendirildi (Kodaman, 1987: 13).

Sultan II. Abdülhamid, IV. Ordu Komutanı Müşir Zeki Paşa ve valilerin aşiret reisleri ile kurdukları yakın ilişkilerin giderek artması, 1890 yıllarında Doğu Anadolu’daki politik durumun tehlikeli bir şekil alması ve batılı devletlerin bu bölge ile ilgilenmesi sonucunda, ilk defa Müşir Zeki Paşa aşiretlerinden askeri yönden faydalanma fikrini padişaha sundu (Kodaman, 1987: 14). Sıpikanlı, Haydaranlı ve Zılanlı gibi aşiretlerin de devlete olan yakınlığı dikkat çekici olmuştur. Bu aşiretlerin Ermanilere karşı olan mücadeleleri devlet desteğiyle güçlendirilmiştir.

Ermeniler arasında milliyetçiliğin yayılmaya başlaması ve Ermeniler’in ayrı bir devlet kurma yolunda yoğunlaşması sebebiyle II. Abdülhamid, bu olayları engellemek için ve Kürtlerin de bu akımlara kapılmalarını önlemek amacıyla 20 Ekim 1890 yılında çıkarılan bir yasayla kendi adını verdiği Hamidiye Alayları’nı kurdurttu.

Alay komutanlığına getirilen en önemli isimler; Tutaklı Sıpikan aşiret reisi Abdülmecid Bey, güneyde eski Botan emirliğinden Miranlı Mustafa Paşa ve Milan (Milli) aşireti beyi İbrahim Paşa ile doğuda Patnoslu Haydaran aşiret reisi Kör Hüseyin Paşa, Beyazıtlı Şeyh İbrahim, Kotan aşiret reisi İsa Bey, Zılan aşiretinden Memitanlı Ali Bey, Yukarı Küpkıranlı Eyüp Paşa, Zırolu Resul Bey, Selim Paşa, Aladağlı Ademan aşiret reisi İbrahim Ağa ve Sürmeli Memet Paşa bu alayların kumandanlarından başlıcalarıydı (Osman Nuri, 1327: 185).

Sıpikanlı aşireti, tarihi boyunca Osmanlı Devletine biat etmiş ve devlet için birçok önemli görevde bulunmuştur. Aşiretin savaşçı ve mücadeleci ruhu, devletin dikkatini çekmiş ve sınır boylarında askeri güç olarak kullanılmıştır. Sultan II.

Abdülhamid'in kurdurmuş olduğu Hamidiye Alaylarına katılım sağlamış ve büyük başarılar sergilemişlerdir. Özellikle Abdülmecid Bey, Ali Torun, Nebi ve Nadir Ağalar, Yusuf Ağa gibi kişiler büyük başarılar kaydetmişlerdir. Sıpikanlı aşireti ve diğer Kürt aşiretleri Sultan Abdülhamid'e büyük bir saygı ile bağlı kalmışlardır. Şark vilayetlerinde *Bawe Kurdan* (Kürtler' in Babası) olarak adlandırılmıştır. Sultan Abdülhamid'in tahttan indirilmesi sonucu birçok Kürt aşireti isyan etmiştir. Sıpikan aşireti de isyan etmiş ve aşiret ikiye bölünmüştür (Celil Celile, 1992: 33).

Sıpikan aşireti, Abdülmecid ağa liderliğinde Hamidiye Alayları'na katılmış ve en fazla asker veren aşiretlerden biri olmuştur. Sıpikan aşireti üç bölgede katılım sağlamışlardır. Sıpikan aşireti Beyazıtı bağlı Tutak kazasında; 400 süvari, 250 piyade, Van vilayetine bağlı Hosuna bölgesinde; 400 süvari, 175 piyade, yine Beyazıtı bağlı Cemalverdi kazasında; 400 süvari, 225 piyade ile Hamidiye Alaylarına katılım sağlamıştır (Kodaman, 1987: 75-80).

Dönemin en büyük ağası olan Yusuf Ağanın oğlu Ali Bey'inde binbaşı olarak kuraya katılması gerektiği kaydedilmiştir. Sıpikan Aşireti Reisi Müteveffa Yusuf Paşa'nın mahdumu Ali Bey'in diğer alaylara iltihak etmek üzere kur'aya dahil olmayan aşiretlerden iki bölük teşkil ettiği takdirde binbaşı seçilmesinin gerekli olduğu şeklinde malumat kaydedilmiştir (BOA., Y.PRK.BŞK., Nr.47/8).

Hamidiye alayları, Sultan Abdülhamid'in Kürtlerin devlete yaklaşmasını sağlamak ve bağlılıklarını artırmak için sürdürdüğü bir projeydi. Proje büyük Kürt aşiret ağalarının ve önde gelenlerinin çocuklarının payitahtta eğitilmesini, bölgeye gönderilen din adamları yoluyla Osmanlı bilincinin güçlendirilmesini amaçlamaktaydı. Sıpikanlı aşiretinin ağalarından Nebi ve Nadir ağalar, Haydaranlı aşiretinden Kor Hüseyin ağa gibi birçok isim İstanbul'a davet edilmişlerdir. Sultan II. Abdülhamid, bölgeye gezici öğretmenler ve vaizler göndererek halkın hem dini hem de pozitif ilimlerde ders almasını sağlıyordu (Kodaman, 1987: 15).

Prof. Dr. Ercüment Kuran ise, Kürt aşiret reislerinin çocuklarının askeri okullarda okutulmasını ve bunlardan Harbiye mektebinden mezun olan öğrencilerin nizamiye ordusuna tayin edilmesinin önemine işaret eder ve

hükümünü "Doğu Anadolu halkının devletle bütünleşmesinde Abdülhamid'in hizmeti büyüktür" şeklinde verir. Bu projenin bir önemide yerine getiren alaylar, doğudaki Rus destekli Ermeni çetelerine karşı koyup, gerilla tipi savaş verir (Kuran, 1992: 256).

3.2. Sıpikan Aşiretinin Diğer Aşiretlere Olan Saldırıları

Sıpikanlı aşiretinden Osmanlı Devleti sınırları içerisinde bulunanlar kış mevsimlerinde Bayezid kazasının karyelerinde, Tanbat mağaralarında ve Hamur kazası köylerinde ve Kars Sancağına tabî Gövoğlu gibi kazalarda oturup yaz mevsimlerinde Bayezid'e iki saat mesafede olan Kazlıgöl ve Ebgay¹⁶ bölgesindeki Aladağ'da ve Kars'a bağlı bazı yerlerde sakin bulunurlardı. İran tarafında olanlar ise kış mevsimlerinde Makü ve Bayezid civarında olan Akgöl bölgesinde; yaz mevsiminde ise Van'a bağlı Ebgay yaylaklarında bulunurlardı. Rusya tarafına geçmiş olanlar dahi kış mevsiminde Revan bölgesinde ve ayrıca Elagez ve Revan ile Bayezid Sancağına bağlı Peyrlü Mam Zeydi yaylaklarında bulunurlardı (Mehmed Hurşid Paşa, 1997: 262-263).

Bayezid Sancağın da bulunan büyük aşiretler; Sıpikanlı, Haydaranlı, Celali ve Zılanlı aşiretleri şeklinde sıralanabilir. Bayezid Sancağın da yaşayan Kürt aşiretlerinin aralarında düşmanlıklar ve kan davaları her zaman vardı. Hiç şüphesiz Sıpikanlı aşiretinin bölgedeki diğer aşiretler ile husumeti olduğu gibi kendisine bağlı taifeleri arasında da husumetten kaynaklı sorunlar yaşanmaktaydı (Celil Celile, 1992: 27). Sıpikanlı, Haydaranlı, Celali ve Zılanlı aşiretleri arasında eşkiyalık hareketleride vardı. Eşkiyalık, devlet gücünün zayıflamasıyla birlikte oluşan ekonomik ve sosyal sorunlar sonucunda meydana gelirdi. Zira eşkiyalığın temelini oluşturan otorite boşlukları, haksızlıkları ve zulmü de beraberinde getirirdi. Asayiş ve otorite boşluğu kırsal kesimlerde olduğu gibi kimi zaman şehir merkezlerinde de olabilmekteydi. Bayezid Sancağın da meydana gelen eşkiyalık olaylarının birçok nedeni vardı. Ekonomik nedenler hiç şüphesiz en büyük unsurdu; bölge dağlık, zirai ekim alanları az, iklim olarak elverişsiz idi (Pamuk, 2008: 54). Uzun sert kışlardan dolayı erzak sorunu yaşanmaktaydı. Bu yüzden hayvancılığın büyük geçim kaynağı olarak görüldüğü bölgede yaşayan halkın

¹⁶ Ebgay (Abagay); Van Sancağı'na bağlı olan Bargiri kazasının bir nahiyesidir. Ali Karaca, *Anadolu Islahatı ve Ahmet Şakir Paşa (1838 – 1899)*, İstanbul 1993, s. 159.

büyük kısmını göçebe ve hayvancılıkla uğraşan aşiretler oluşturmaktaydı. Göçebeler yerleşik tarım ve şehir toplumlarının yakınlarında yaşamaktaydılar. Tüm diğer göçebeler gibi Kürt göçebeler de daha zor ekonomik dönemlerde, çetecilik ve yol soygunculuğu yapmışlardır. Yakalanması zor, oldukça hareketli olan ve ne yapacakları belli olmayan göçebelerin ceremesini, bölgeden transit geçen Kürt olmayan yolculardan daha çok yerleşik Kürtler çekmiştir (Celil Celile, 1992: 25).

Bayezid Mutasarrıflığı tarafından Bayezid sancağında bulunan Sıpikanlı, Haydaranlı, Celali ve Zılanlı aşiretleri arasındaki husumete son vermeye ve asker sevkiyle eşkıyalık olaylarının büyümesine engel olunmaya çalışılmıştı. Aşiretler barıştırılmış fakat çoğu zaman bu barışların ömrü uzun olamamıştı. Hükümet bundan dolayı başka tedbirler almak zorunda kalmıştı. Arşiv vesikalarından görüldüğü kadarıyla Beyazıd Sancağın da, 1891-1908 seneleri arasında Sıpikanlı aşiretinin kendi taifeleri arasında ve başka aşiretlerle husumetten kaynaklı birçok eşkıyalık hareketleri meydana gelmişti (Celil Celile, 1992: 25).

Sıpikanlı aşiretinin Kurtkapan köyünde ikamet eden Surili ve Sakanlı taifeleri arasında 1891 senesinde çıkan olayların yatıştırılması için bazı tedbirlerin alınması gerektiği 4. Ordu tarafından Seraskeriye' ye telgrafla bildirilmişti. Tedbir amaçlı bölgeye gönderilen memurlar tarafından Kurtkapan ahalisinden bir daha böyle bir olay yaşanmayacağına dair söz alınmışsa da tedbir amaçlı bölgede askerin bulunması gerekli görülmüştü. Ayrıca Bayezid Mutasarrıflığı bölgede askerin bulunması gerektiği hususunda hükümete telgraf göndermişti (BOA., *DH.MKT.*, 1927/122). 1892 senesinde yine Sıpikanlı aşiretine mensup iki taife arasında çatışma meydana gelmiş ve 13 kişi hayatını kaybetmişti. Bundan anlaşılacağı üzere aşirete bağlı taifeler arası husumetler mal ve can kayıplarına neden olmaktaydı. Bu da aşiretler arası husumetlerin giderek içinden çıkılmaz bir duruma gelmesine ve kan davalarının yıllarca sürmesine neden olabilmekteydi (BOA., *DH.MKT.*, 2046/34).

1892 senesinde Zılanlı aşireti reisi ve Hamidiye Alay kaymakamı olan Mirza Ağa, Yaver Ekrem Şakir Paşa'ya Sıpikanlı Kürt aşireti hakkında şikâyetini bildiren bir telgraf yazmıştı. Telgraf nameye göre, Sıpikanlı aşireti onlara

zulmetmiş ve bölge mutasarrıfı buna meydan vererek onları kanun-i adaletten mahrum bırakmıştı. Mirza Ağa; aşiretinin can, mal ve namusunun korunması için başka bir yere nakil ve iskân istemişti. Bunun üzerine durumla bizzat ilgilenen Yaver Ekrem Şakir Paşa durumu Dâhiliye Nezaretine bildirerek Sıpikanlı Kürt aşiretinin verdiği zararın araştırılıp bir daha böyle bir vukuata sebebiyet verilmemesi ve mutasarrıfın, iki aşireti birbirine karşı saldırmaya teşebbüs ettirmemesi için gereğinin yapılması istemişti. Gerekli tahkikatın yapılması için durum Erzurum vilayetine bildirilmişti. Zılanlı aşireti reisi ve husumete sebep olarak gösterilen mutasarrıf hakkında gerekli tahkikat yapılmış ve bunun neticesinde bu aşiretler Bayezid'de bulunan Hamidiye kumandanı Hakkı Paşa tarafından barıştırılmıştır. Bayezid Mutasarrıfı, aşiretlerin Karakilise' ye gelip barıştırıldıktan sonra yerlerine geri gittiklerini telgrafla Erzurum vilayetine bildirmiştir. Bunun üzerine Erzurum valisi durumu Dâhiliye Nezaretine bildirmiş ve olay büyümeden çözülmüştü (BOA., *DH.TMİK.M.*, 2/92).

Zılanlı aşireti ile Sıpikanlı Kürt aşireti arasındaki düşmanlık sonraki yıllarda da devam etmişti. 1897'de Zılanlı aşireti ile Sıpikanlı aşireti arasındaki mevcut düşmanlıktan dolayı iki bin kişinin katılımıyla vuku bulan çarpışma Zılanlılardan iki ölü ve altı yaralıya, Sıpikanlılardan ise iki kişinin yaralanmasına sebep olmuştu. Ancak ölü ve yaralıların kimlikleri tespit edilememişti. Durum Dâhiliye Nezaretine ve Erzurum vilayetine bildirilmişti. Yine aralarında bir çarpışma meydana gelme ihtimali bulunduğundan gerekli tedbirlerin alınması ve iki aşiretin arasındaki düşmanlığın nedeninin araştırılması Beyazid Mutasarrıflığına tebliğ edilmişti. Erzurum vilayetinden gönderilen telgraf nameye göre iki aşiret arasında meydana gelen bir diğer vukuat ise, Bayezid'den Diyardin'e gitmekte olan Zılanlı aşireti reislerinden Hamidiye Kaymakamı Mehmed Bey'e Sıpikanlı Kürt aşiretinin çadırlarından ateş edilmesi idi. Bu olayı haber alan Zılanlı Ali, Sıpikanlılara saldırmaya hazırlanmıştı. Sıpikanlı Kürtleri de karşı saldırıya geçmek için gerekli hazırlıklarını yapmıştı. Alınan haberler üzerine bölgeye hemen bir bölük piyade ve bir bölük süvari askeri gönderilmişti. Sıpikanlı Kürtler, Zılanlı Ali Bey' in çadırlarını yağma edecekleri sırada askerler yetişmiş ve Sıpikanlılara engel olmuşlardı. İki aşiret arasında meydana gelen çatışma Zılanlılardan üç ölü ve bir yaralı, Sıpikanlılardan ise bir ölü ve bir yaralıyla sonuçlanmıştı. Bayezid Mutasarrıflığı bu işe bir netice verme teşebbüsünde

bulunmuş ise de aşiretler yaylalarda olduğu için olası müdahale ertelenmişti. Böyle bir vukuatın tekrar meydana gelmemesi için de gerekli tedbirlerin alınması gerekli görülmüştü. Aşiretler arası çatışmalarda aşiretler dost oldukları diğer aşiretlerden de yardım alabilmekteydi. Örneğin 1898 senesinde Erzurum vilayeti ve Erciş kazasında yaşayan Haydaranlı aşireti, Sıpikanlı aşireti ile çarpışmak için Zılanlı aşireti ile birleşmişti. Bunun üzerine aşiretler arasında meydana gelecek olan çatışmaya engel olunması için Erciş Hamidiye Mirlivası Rahmi ve Karakilise Hamidiye Mirlivası Abdi Paşalara acilen tebligat gönderilmişti. Bu durum 4. Ordu'dan hükümete ayrıca bildirilmişti (BOA., *DH.TMİK.M.*, 58/3).

Sıpikanlı aşiretine mensup kişilerin yaptığı eşkıyalık olaylarından dolayı bölge yöneticileri tevkif emirleri çıkarsa da eşkıyalık yapan kişilerin tevkif edilmesi zordu zira bazı eşkıyalar hizmetinde bulundukları kişilerin koruması altındaydı. 1908 senesinde Karabulak askeri müfrezesinden Onbaşı Vekili Mustafa'yı ve yanındaki kişiyi katledip eşyalarını gasp eden iki kişi için tevkif emri çıkarılmıştı. Bu iki kişinin aslında öteden beri Sıpikanlı aşireti reisi ve 27. Hamidiye Alayı Komutanı Ömer Bey'in hizmetinde çalıştıkları tespit edilmişti. Bu nedenle Ömer Bey'in köyüne gidilmiş ve eşkıya aranmıştı. Köyünde böyle bir aramanın yapılmasını hukukuna aykırı bulan Ömer Bey, hükümete bu rahatsızlığını belirten bir dilekçe ile belirterek aradıkları kişilerin onun köyünde olmadığını ve böylelerini aralarında barındırmadıklarını belirtmişti. Bazı hain memurların açıktan hukuklarına taarruz ettiğinden artık şüphesinin kalmadığını ayrıca artık hayatından dahi emin olmadığını da şikâyet dilekçesinde dile getirmişti. Ömer Bey' in hukukunu çiğnemekle şikâyet ettiği Mülazım Bilal ve Polis Komiseri Abdullah ile ilgili dilekçe adliyeye verilmişti. Bunun üzerine hükümet Bayezid Mutasarrıflığından durumun tahkikini istemişti. Bu tahkikatten sonra da aşiretin eşkıyalık faaliyetleri devam etmiştir (BOA., *DH. MKT.*, 2675/11)

3.2.1. Sıpikan Aşiretinin Eşkıyalık Faaliyetlerine Karşı Alınan Önlemler

Sıpikanlı aşiretinin bölgedeki eşkıyalık faaliyetlerini bitirmek için hükümet bazı tedbirler almıştır. Bu alınan tedbirlerden ilki affetmek ve kefillik olmuştur. Bu tedbirler sonucunda eşkıyadan bazılarının pişmanlık duyarak devletin emrine girdikleri görülmüştür (Karagöz, 2006: 98). Aşiretler de bundan sonra uygunsuz hareketlerde bulunmayacakları, kanun ve kurallara uyacaklarına dair antlaşmaya

bağlanarak kendilerinden kefalet senetleri alınmıştı. Aşiretlerin kefalete bağlanmaları süreci de iki yöntemde yapılmaktaydı. Birincisi bölgeye yerleştirilen aşiretin bütün fertleri birbirine kefil yapılarak bir kefalet zinciri oluşturuluyordu. Göçebe aşiretlerin kefalete bağlanma işlemi, aşiret eşkıyasının kontrol altında tutulması amacıyla Osmanlı Devleti'nin uyguladığı bir tedbirdi. İkinci kefalet usulü ise, bir aşireti oluşturan kabilelerin bey ve kethüdalarının emri altındaki kabile halkına kefil yapılması yöntemiydi. Birçok ihmaller olmasına karşın kefillik müessesesi başarılı olmuş ve aynı zamanda sosyal içerikli bir tedbir olarak görünmekteydi (Söylemez, 2007: 78-79). Söz konusu kefalet durumu Sıpikanlı aşireti mensupları için de uygulanmıştı. Aslen Osmanlı Devleti'nin tebaasından olup Sıpikanlı aşiretine mensup Retki taifesinden Cündi ve on bir arkadaşı bir müddetten beri eşkıyalık yapmaktaydılar. İran hududunda bulunan bu on iki adam, 1886 senesinde eşkıyalığı terk ederek Osmanlı Devleti'ne sığınma ve af talebinde bulunmuşlardı. Tahir ve on bir arkadaşının şahsi davalarına herhangi bir kötülük gelmeyecek şekilde, edepleriyle kendi işleriyle meşgul olup eşkıyalık ve fenalık yapmayacaklarına, bununla birlikte aşar ve ağnam vergilerini vereceklerine ve askerlik görevlerini yerine getireceklerine dair usul ve nizam dairesinde kefalet ve teminat alınmıştı. Kefalet senedi mahalli hükümet tarafından tasdik edilip Adliye Nezaretine gönderilmişti. Hükümet tarafından on iki kişinin sığınma ve af talepleri kabul edilmiş ve münasip yerlere iskân edilmelerine izin verilmişti. Bu hususta gerekli olanın yapılması Erzurum vilayetine telgrafla bildirilmişti. Aşiretler arasındaki husumetten dolayı ya da bölgede eşkıyalık faaliyetinde bulunmuş, suça karışmış ve adam öldürmüş olan kişiler İran Devleti'ne firar edip sığınmışlardı. Firar eden eşkıyalar gasp, talan, yağma, adam öldürme veya yaralama gibi düzen bozucu, devlet için sorulu, problem teşkil eden suçlar işlemektedirler. Bu suçluların yakalanıp cezalandırılması devletin aşiretler üzerindeki hâkimiyetini koruması için zorunludur. İki devlet arasında birçok kez yapılan görüşmelerde her iki devlet de karşı devlete sığınan suçlunun iade edilmesini ya da sığındığı devlet tarafından suçluya gerekli ceza verilmesini istemişti. Osmanlı Devleti çoğu zaman bu kararlara riayet edip gerekeni yapmasına rağmen İran Devleti'nin aynı tutumu sergilediği söylenemez. İran devleti bazı suçluları himaye ettiği gibi hudut bölgesine iskân edilmelerine de izin vermişti (BOA., *DH. MKT.*, 1357/140).

3.2.2. Sıpikanlı Aşiretinin Rus Hududuna Saldırıları

Rusya elçiliğinden 1886 senesinde bildirilen habere göre; silahlı bir takım Kürt'ün hududa saldırarak birçok koyunu gasp etmesi ve diğer bir Kürt çetesinin de hudut üzerindeki saldırısından dolayı o bölgeye asker sevk edilmişti. Bayezid'in Sıpikanlı aşireti ile Rusya'nın Yezidi taifesi arasında meydana gelen vukuatın sebebinin araştırılıp sadarete bildirilmesi 4. Ordudan istenmişti. Erzincan 4. Ordu telgraf name ile işin aslını merkeze bildirmişti. Meydana gelen çatışmanın sebebi ise Beyazid' da yaşayan Sıpikanlı aşireti reislerinden Ali'nin kardeşinin oğlu Rusya Devleti'nin hudut boyundaki Yezidilerin yedi adamı tarafından Osmanlı toprağında öldürülmesi ve bunun üzerine Sıpikanlı aşiretinin Yezidilerin üzerine hücum etmesiydi. Meydana gelen çatışmada dört kişi yaralanmış ve o bölgede bulunan elli altmış kadar Kazak askeri de çatışmaya katılmıştı. Sıpikanlı aşireti Yezidilerden yedi yüz otuz altı koyun ve on beş yirmi kadar çadır gasp etmişti. Bu gasp olayından dolayı Sıpikanlı Aşireti'nden beş adam tutuklanmış ve merkez livaya gönderilmişti. Rus memurlarıyla görüşülmüş gasp edilen malların iade edileceği teminatı verilmiş ve Yezidiler evlerine gönderilmişti. Çadırlar ve koyunların Sıpikanlı aşiretinden alınıp sahiplerine teslimi için memur tayin edilmiş ve Sıpikanlı aşireti de hududun içeri tarafına alınmıştı. Bir daha böyle bir vukuatın meydana gelmemesi için Rus memurlarıyla da ayrıca görüşülmüştü. Böylelikle olay çözüme kavuşmuştu (BOA., Y..MTV., 23/13).

Sıpikanlı aşiretinden bazı eşkıyalar 1895 senesinde hududa saldırarak Rusya'nın Eğdir köyünden yüz kırk koyun gasp etmişlerdi. Yapılan incelemelerden bu gasp olayını Sıpikanlı aşiretine mensup Birimi taifesinden olanların yaptığı anlaşılmıştı. Bayezid Mutasarrıflığı malların sahiplerine teslimini lazım gelenlere tebliğ etmiş fakat bu teklif kabul edilmemişti. Eğdir tüccarlığı tarafından koyunların teslimi talep edilmişti. Bunun üzerine suçluların yakalanması, koyunların geri alınması ve hudutta asayişin temini için zaptiye sevk istenmişti. Olay 4. Orduya oradan da Seraskeriye' ye bildirilmişti (BOA., MV., 84/38).

Tutak' da yaşayan Sıpikanlı aşiretine mensup Birimi taifesi, Osmanlı, İran ve Rusya hududunda sorun çıkarmakta, eşkıyalık yapmakta idi. Cündi adlı kişinin yönettiği bu taife daha önceleri de birçok öldürme, gasp ve yağma suçları

işlemiştir. Üç devlet arasında sürekli sorun çıkaran bu taifeden bazı eşkıyalar, yine 1896 senesinde Rusya taraflarından üç yüz koyun gasp etmişti. Birimi taifesinden olan eşkıyaların takibi ve önlenmesi için tedbiren Bayezid Mutasarrıflığından asker sevk edilmişti. Ayrıca Bayezid’ da bu iş için görevlendirilen jandarmaya yardımcı olması için Hudut Komutanlığına da asker sevki tebliğ edilmişti. Askerin başarılı takibi neticesinde eşkıyanın başı olan Yusuf ve iki adamı Osmanlı askeri tarafından yakalanmış ve gasp ettikleri üç yüz koyun onlardan geri alınmıştı. Bu iş için Bayezid’ ta beklemekte olan Rus memurlarından Müfreze Komutanı, Osmanlı askerinin bu başarılı hizmetinden dolayı teşekkür etmişti (BOA.,Y..*MTV.*, 156/129).

1905 senesinde Sıpikanlı aşiretinden Kaymakam İbrahim Bey’in adamları tarafından Rus topraklarından birkaç defa hayvan çalınmış ve Osmanlı topraklarına getirilmişti. Olay Erzurum Rus Konsolosluğundan bildirilmişti. Bayezid Rus Konsolosluğu ise gasp olayının araştırılmasını istemişti. Bunun üzerine eşkıyanın tutuklanması ve gasp edilen malların geri alınması için bölgeye bir miktar polis ve jandarma sevki gerekli görülmüştü (BOA., Y..*MTV.*, 274/108).

3.2.3. Sıpikanlı Aşireti ve Ermenilerin Birbirlerine Saldırıları

Çete kurmuş olan bazı Rus Ermenileri Revan, Kars ve Bayezid gibi bölgelerde eşkıyalık yapmakta Kürt aşiretlerinin mallarını gasp etmekteydiler. 1890 senesinde Rusya Ermenilerinden on beş kadar eşkıya silahlarıyla hududun Sinek Dağı cihetinde hayvanlarıyla değirmenden gelmekte olan Sıpikanlı aşiretinin reisi Ali Torun’a eşyalarını gasp etmek için saldırmışlardı. Ali Torun’un adamlarından biri o esnada köye gitmiş Ali Torun’un biraderi Evlo Ağa’ya haber vermişti. Evlo Ağa hemen yetişmiş ve aralarında meydana gelen çarpışmada eşkıya Ermenilerden dört kişi öldürülmüş diğerleri ise firar etmişti. Hudut komutanı Mirliya Ahmet Paşa meydana gelen bu olayı telgrafla 4. Orduya bildirmişti. Telgrafla bildirilen bu olayın çözümü için Sadrazam, Hariciye Nezaretinden olayın hemen Rusya elçiliğine tebliğ edilmesini istemişti. Hudutta meydana gelen bu tür eşkıyalık olaylarının çözümü, alınan malların iadesi ve suçluların yakalanması için devletlerarası yazışmalar yapılmaktaydı. Bu şekilde devletler, tebaası olan aşiretin hukukunu korumakta ve bölgede de asayişini temin etmekteydi (BOA., *HR.SYS.*, 2768/55).

İran-Osmanlı hududunda yaşayan göçebe Kürt aşiretleri hudut kavramına asırlar boyunca riayet etmemişlerdir. İki devlet arasındaki ilişkilerin bozuk olması nedeniyle bu aşiretler 16. yüzyıldan beri iki devletin sınırında eşkıyalık faaliyetlerini rahat yürütmüşlerdi. Aşiretlerin sergiledikleri sorumsuzca davranış iki devletin gergin olan ilişkilerini daha bozmuştur. Sıpikanlı aşiretine bağlı bazı taifeler İran topraklarında yaşamakta ve İran Devleti'ne tabiydiler. Özellikle İran'ın Makü bölgesinde yaşamakta olan Sıpikanlı aşiretinden bazı eşkıyalar Makü ve Ovacık hâkimlerinin teşvik ve desteğiyle Osmanlı topraklarına geçip hudut bölgesinde yaşayan ve Osmanlı tebaası aşiretlerin mallarını gasp etmekteydiler. Şöyle ki İran'ın Sıpikanlı aşireti 1866 senesinde Osmanlı toprağına geçerek eşkıyalık yapmış ve aşiret eşkıyası Bayezid taraflarında bulunan hudut memurları tarafından hemen engellenmiş ve sınır dışı edilmişti. Bir sene sonra Makü' nün batı tarafında meraları olan ve sekiz yüz haneden ibaret olan Sıpikanlı aşiretinin hududa saldırması zarara sebep olmuştu. Erzurum vilayeti ve Elbak¹⁷ kazası tarafından aşiretin bu saldırılarına engel olmak için Makü hâkimi Serteb Hacı Mahmud Han'ın yardımı talep edilmişti. Bu hususta İran tarafından gerekenin yapılması için Tahran ve Tebriz'de bulunan Osmanlı memurlarına dahi durum bildirilmişti.

3.2.4. Osmanlı Devleti Tebaası Olan Sıpikanlıların İran Topraklarına Yaptıkları Saldırıları

İran'a tabi Sıpikanlı aşireti, 1890 senesinde Bayezid Sancağına bağlı bir köyde yaşayan Zılanlı aşiretine saldırmıştı. Bu saldırıda İran'ın Sıpikanlı aşireti Zılanlılardan bir adamı öldürmüş, yüz kişiyi yaralamış ve yaklaşık yüz kadar koyunu da gasp etmişti. Bunu haber alan hükümet, İran'ın Sıpikanlı aşiretinin imkân bulduğunda Van vilayetine bağlı Bargerî¹⁸ kazasındaki Ebgay nahiyesine de saldıracağına ihtimal vermiş ve böyle bir saldırının önlenmesi için de Bargerî

¹⁷ Elbak (Başkale ya da Albak); 1578'de kaza olarak Hakkari Sancağına tabiydi. Hakkari ise Van Eyâletine tabiydi. 1845'te ise Kaza olarak Erzurum Eyâletine tabiydi. 1910'da Başkale, Hakkari Sancağına ve Van Vilayetine bağlıydı. 1924'te ise kaza olarak Van'a bağlanmıştır. Tahir Sezen, *Osmanlı Yer Adları (Alfabetik Sırayla)*, TC. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Yayın Nu: 21. Ankara 2006. s. 22

¹⁸ Bargerî (Muradiye); 1548'te Sancak olarak Van Eyâletine bağlıydı. 1845'te kaza olarak Van Sancağına bağlıydı. 1910'da nahiye olarak Van Sancağına, Van Sancağı da Van Vilayetine bağlıydı. 1924'te ise kaza olarak Van'a bağlanmıştır. Sezen, *a.g.e.*, s. 64.

kazasının kaymakamlığından nahiyeye asker sevkini uygun görmüştü (BOA., *DH.MKT.*, 1712/109).

Sıpikanlı aşiretinden beş yüz hane halkının hududa tecavüzü, gasp, öldürme ve buna benzer suçlarının önlenmesi için İran hükümetince hiç bir şey yapılmamıştı. İran'ın Sıpikanlı aşireti tarafından saldırıya uğrayan ve malları çalınan Osmanlı aşiretinin de intikamlarını ve mallarını geri almak için harekete geçmeleri ihtimali olduğundan ve böyle bir olaya mahal vermemek için gasp edilen malların iadesi ve katiller hakkında gereken muamelenin yapılması İran Hükümeti'ne tebliğ edilmesi istenmişti (BOA., *DH.MKT.*, 1737/53). Bu hususta Van Valisi Halil Bey'in Dâhiliye Nezaretine gönderdiği telgraf nameye göre, İran'ın Sıpikanlı aşiretinden bin kadar atlı İran hududunda bulunmaktaydı. Bayezid Mutasarrıflığından alınan habere göre ise, İran Hükümeti, Sıpikanlı aşiretine silah ve cephane verme teşebbüsünde bulunmuştu. Her ne kadar İran Hükümeti tarafından bu inkâr edilse de öteden beri Makü Hâkimi Timur Han'ın bu gibi saldırılara Sıpikanlı aşiretini sevk ve teşebbüs ettirdiği bilinmekteydi. Osmanlıya tabi aşiretler tarafından intikam nedeniyle İran'a herhangi bir saldırının olmaması için gereken tedbirin alındığı fakat Sıpikanlı aşiretinden gelecek bir saldırıda çatışma meydana gelmesinin mümkün olduğu belirtilmişti. Bu yüzden Van Valisi, Sıpikanlı aşiretinin hudut üzerindeki cemaatinin dağıtılması, katillere gereken cezanın verilmesi, gasp edilen malların alınması ve bu hususta gerekenin yapılması için İran memurlarına ve bilhassa Timur Han'a acilen bir tebligat gönderilmesini istemişti. Hudut bölgesinden ayrılmayan İran'ın Sıpikanlı aşiretinin saldırıları tekrar edeceğinden bölgeye asker ve ateşli silah sevkî lüzum görülmüştü. Çünkü Makü ve Ovacık hakimleri tarafından Sıpikanlı aşiretine silah verildiği haberi alınmıştı (BOA., *DH.MKT.*, 1739/96). Hükümet bölgeye asker sevkî ve telgraf hattının çekilmesini gerekli görmüş, bölge yöneticileri de telgraf hattının sadece Ebgay nahiyesine değil hudut boyundaki önemli kaza ve nahiyelere de çekilmesi gerektiğini arz etmişti. İran'ın Sıpikanlı aşiretinin Van'ın Ebgay nahiyesinde yaptığı tecavüzde gasp edilen malların iadesiyle suçluların cezalandırılması ve hududa asayişin temini için İran memurları tarafından gerekenin yapılması istenmesi üzerine Timur Han tarafından bir iki güne çalınan malların iade edileceği bildirilmişti (BOA., *DH.MKT.*,

1748/58). Ayrıca, Osmanlıya tabî olan Haydaranlı¹⁹ aşireti ile İran'ın Sıpikanlı aşireti arasında senelerdir süren husumet bu husumetten faydalanmak isteyen Makû ve Ovacık hâkimleri yüzünden gittikçe bozulmuştu. 1890 senesinde, İran'ın Han Gediği adlı nahiyesi taraflarında olan İran'ın Sıpikanlı aşiretinin eline, İran'ın Makû ve Ovacık hâkimleri tarafından ellişer martini tüfek verilmişti. Bu yardımlar vasıtasıyla cesaretlenen Sıpikanlı aşireti, Osmanlı hududunda gasp ve yağmalarda bulunmuştu. Bu gasp olayından dolayı Haydaranlı aşireti, İran Sıpikanlılarının defi ve takipleri için arkalarından gitmiş, bu takip esnasında Haydaranlı aşiretinden üç kişi öldürülmüştü. Bunun üzerine mesele büyümüş ve Zılanlı aşiret reisi Mirza, Haydaranlılara yardım etmek için olay yerine gitmişti. Olayın daha fazla büyümemesi için Osmanlı memurları, Bayezid'in Zılanlı aşiret reisi Mirza'nın geri çekilmesini istemişti (BOA., *DH.MKT.*, 1748/59).

Sıpikanlı aşireti bulduğu her fırsatta Osmanlı hududuna saldırmış ve Haydaranlılardan intikam almak istemişti. Üstelik daha önce de değinildiği gibi Sıpikanlı aşireti bu vukuatları işlerken İran bölge yöneticilerinden de yüz bulmuştu. 1890 senesinde, İran'dan gelen Han ile Van'dan giden memurlar arasında görüşme başladığı esnada Han'ın tahrikiyle bin kadar piyade ve süvari Osmanlı hududunu geçerek nahiye üzerine saldırmaya gelmişti. Bunu gören Haydaranlılar mücadeleye girmişlerdi. Van vilayeti mülazımlarından Halil Efendi ile beraberindeki zabıtlarını gören Sıpikanlı aşiretinin hücumu üzerine orada bulunan Osmanlı askerleri derhal yardıma yetişmiş, mücadelede biri nizamiyeden bir zabıttan ve sekizi de Haydaranlı aşiretinden olmak üzere dokuz kişi ölmüştü. Ayrıca Haydaranlılardan dört de yaralı vardı. Şiddetli mücadeleden sonra İran'ın iki saat mesafe içerisinde bulunan Han Gediği civarlarına kadar firar eden Sıpikanlılara, Makû hâkimi tarafından herhangi bir kötü muamele de yapılmamıştı (BOA., *Y.PRK. SRN.*, 2/79.). İki aşiret arasındaki husumetin büyümesi ve Haydaranlılar tarafından yapılan tecavüzlerin artması üzerine İran Hükümeti, Osmanlı Haydaranlıları ile İran Sıpikanlıları arasında öteden beri devam eden husumetin çözülmesi gerektiğini Osmanlı hükümetine bildirmişti. İran hükümetine göre iki aşiret arası husumetin nedeni geçen sene Tiflis'te bulunan

¹⁹ 20.000 haneden oluşan ve göçebe bir yaşam sürdüren Haydaranlı aşireti, Muş ve Urmiye arasında geniş bir bölgeye yayılmışlardı. Hurşid Paşa'ya göre Haydaranlı aşiretinin yedi taifesi vardı. Bunlar; Adamanlı, Şeyh Hasenan, Marhori ya da Maarahori, Hamdikanlu, Dürtuyi, Akubi ve Hilekki taifeleriydi. Hurşid Paşa, *a.g.e.*, s. 263.

Haydaranlıların Sıpikanlı reisinin koyunlarını gasp etmesiydi. Haydaranlılar bu sene de yaylaya çıktıklarında yine İran dahilindeki Sıpikanlılara hücum etmiş ve çıkan çatışmada birkaç kişi öldürülmüş ve birkaçı da yaralanmıştı (BOA., *Y.PRK. EŞA.*, 11/51).

1890 senesinde Van'ın Ebgay nahiyesiyle Bayezid Sancağı civarında ve İran'ın Han Gediği mevkiinde, İran Sıpikanlıları Osmanlı hududunu geçerek Haydaranlı aşiretiyle çatışmaya girmişti. Sıpikanlı aşireti çatışmada bazı vatandaşları öldürmüş ve çok sayıda at, sığır gasp ederek geri çekilmişti. Osmanlı hükümeti, bu durumun önlenmesi için gerekli tedbirlerin alınmasını Van vilayetinden istemişti. Van vilayeti de, Sıpikanlı aşireti ile Haydaranlı aşireti arasındaki düşmanlığı sonlandırmaya çalışmıştı (BOA., *Y. PRK. BŞK.*, 18/81). Bu nedenle İran'ın Sıpikanlı aşireti tarafından gasp olunan hayvan ve eşyalar geri alınmış ve sahiplerine teslim edilmişti. Van Alaybeyi' nin gayretleriyle yapılan müzakerelerin sonucunda Sıpikanlı aşireti ile Haydaranlı aşireti arasındaki düşmanlığa son verilmiş ve barış yapılmıştı. Van Alaybeyi ve Belediye Reisinin gayretleri takdire şayan görülmüş ve hükümet tarafından mükâfatlandırılmıştı. Belediye Reisi Hüseyin Bey Mirimiranlığa terfi ettirilmiş, Van Alaybeyi Reşid Bey'e ise nişan verilmişti (BOA. *DH. MKT.*, 1778/15). Müzakereler sonucunda Haydaranlı ve Sıpikanlı aşiretleri arasında tesis edilen barış kalıcı olamamış ve çatışmalar ilerleyen yıllarda devam etmiştir. Bunun üzerine İran ve Osmanlı Devleti kalıcı çözüm çabalarına girişmişti. Bu amaçla her iki devlet, İran aşiretlerinden Sıpikanlı aşiretinin gasp ve hudut ihlallerini ve Haydaranlı aşireti ile olan husumetlerinin araştırılmasını istemişlerdi. Bu iki aşiret arasındaki sorunlar ancak iki devlet arasında yapılacak olan daha ciddi ve planlı müzakereler ile çözülebilirdi. Fakat sorunlar bu iki aşiret ile sınırlı değildi. Bu yüzden Osmanlı-İran devletleri Azerbaycan, Kürtlerin yaşadığı yerler ve Luristan hudutlarında yaşayan aşiretler arasındaki husumetlerin araştırılması ve çözümlenmesi için Osmanlı ve İran memurlarından oluşan bir komisyonun oluşturulmasına karar vermişlerdi. İran hükümeti, Osmanlı Devleti komisyonun kurulmasında muvafık olursa aynı şekilde İran Devleti'nin de muvafık olacağını belirtmişti (BOA., *MV.*, 60 /63).

Osmanlı Devleti, komisyona hudut bölgesindeki aşiretlerin sorunlarını çözmeleri için mülkî ve askerî memurlar tayin etmiştir. Osmanlı hükümeti, İran'ın komisyona tayin edeceği memurların kendi Sıpikanlı aşiretlerinin tecavüz ve gasp gibi vukuatlarını savunması durumuna karşı Osmanlıya tabi Haydaranlı aşiretinin hukukunun muhafaza edilmesi ve işin iyi bir şekilde neticelendirilmesi gerektiğini komisyon memurlarına bildirmişti. Aslında her iki devlet de aşiretlerinin hukukunu ön planda tutmuştur. Bu yüzden komisyonda çoğu zaman uzlaşma sağlanamamıştır.²⁰ 1892 senesinde kurulan komisyonda araştırma heyeti tarafından bazı incelemeler yapılmıştı. Komisyonda müzakere edilen konu ise Sıpikanlı aşireti tarafından öldürülen on dokuz kişinin ölümüne ön ayak olanlara ceza verilmesi ve öldürülenlerin diyetinin ödenmesi idi. Fakat İran Sıpikanlıları ile Osmanlı Haydaranlıları arasındaki mücadeleye dair düzenlenecek olan mazbatanın yazımında, İran komisyon memurlarının zorluklar çıkarması nedeniyle iki tarafın memurları arasında uzlaşma sağlanamamıştı. Osmanlı Devleti, on dokuz kişinin ölümüne sebebiyet verenlerin mahkûm edilerek husumetin bir an evvel neticelendirilmesini istemişti (BOA., BEO., 98/7321). Her iki devletin de sorunların kendi menfaatleri ve tebaaları olan aşiretlerin lehine çözülmesini istemesi nedeniyle kurulan komisyonlardan iyi bir netice alınamamıştı (BOA., BEO., 99/7417).

Bu meselenin komisyonda halledilemeyeceğini anlayan Osmanlı hükümeti, meselenin halledilmesi için biri Şura-yı Devlet diğeri Hariciye memurlarından ve İran elçiliğinden talep edilecek iki kişiden oluşan Hariciye Nezaretinde bir komisyon kurulmasını istemişti. Hükümet bu komisyonda evrakların birer birer incelenmesi sürecinde Bayezıd'da kurulan komisyonun dağıtılmaması gerektiğini belirtmişti. Netice konusunda son kararı vermek Hariciye Nezareti'nde 1893'te kurulan komisyona bırakılmıştı. Hariciye Nezareti'nde kurulan komisyonda alınan kararlar şunlardı; Haydaranlılar ve Sıpikanlılar arasında meydana gelen mücadelede öldürülen ve yaralananların diyet-i şerriyyelerinin yaralayan, öldüren ve gasp edenlerin mensup oldukları aşiret tarafından ödenmesine karar verilmişti. Her iki aşiret arasında meydana gelen diğer öldürme ve yaralama olaylarının

²⁰ 1892 senesinde kurulan komisyona memur tayin edilen isimler şunlardır; Van Kaymakamı Salih Bey, Erciş süvari On Dokuzuncu Alayın Birinci Bölük Yüzbaşı Vekili ve Birinci Alayın İkinci Tabur Kâtibi Mehmed Efendi. Bkz. BOA., *İ. MMS.*, 125/5369, 22. Ra. 1309.

incelenmesi için zamana ihtiyaç duyulduğu bu yüzden tekrar bir komisyon oluşturularak karara bağlanması gerektiği belirtilmişti (BOA., *MV.*, 74/97).

1894 senesinde İran Sıpikanlıları ve Osmanlı Haydaranlıları arasında tekrar zuhur eden husumetin araştırılması için İran hükümeti Osmanlı hükümetinden iki tarafsız memurun tayin edilmesini istemişti. 1894 senesinde İran'ın Makû hâkimi Timur Han, Osmanlı Haydaranlıları ile İran Haydaranlılarından intikam almak için Sıpikanlı Aşireti'ni etrafına toplamış ve Osmanlı hududuna gelmişti. Timur Han'ın Sıpikanlılardan bir fırkayı İran hâkimi ve Haydaranlı aşiret reisi Tahir Han'ın üzerine, diğer fırkayı da Osmanlı Haydaranlılarının üzerine sevk edeceği haberi alınmıştı. Bu habere kızan Osmanlı Devleti Tahran elçiliği vasıtası ile İran hükümetine durumu bildirmişti (BOA., *BEO.*, 468 /35054).

Haydaranlı ve Sıpikanlı aşiretlerinin arasındaki husumetin çözümü için 1895'te Bayezid'da tekrar bir komisyon kurulmuştu. Haydaranlı aşiretinden bazıları komisyona gelmiş bazıları ise gelmek üzereydi fakat Sıpikanlılardan kimse gelmemişti. Sıpikanlıların gelmemesinden Timur Han sorumlu tutulmuş onun bu işe fesatlık karıştırdığından şüphe duyulmuştu. Osmanlı hükümeti kurulan bu komisyondan bir netice alınabilmesi için durumu İran hükümetine bildirmişti (BOA., *BEO.*, 468 /35055).

1894 senesinde İran'ın Sıpikanlı aşireti Van Vilayetine bağlı köylere saldırmıştı. Van vilayeti asker nakli ve yardım için Dâhiliye Nezaretine telgraf name çekmişti. İran'ın Sıpikanlı aşiretinden yüz kadar süvari hududu geçerek Ebgayın Serdegöl köyüne saldırmış ve sekiz yüz koyunu, otuz atı gasp edip bir adamı öldürüp birini de yaralamışlardı. Hayvanlarını geri almak için Ebgaylı Mehmed Sıddık ve Mustafa Beylerin süvari tedarik etmekte olduğu ve onlara mani olduğu hususu bölge kaymakamlığından Van vilayetine bildirilmişti. Fakat İranlı Timur Han'ın teşvikiyle Sıpikanlı aşireti Ebgay'ın köylerine tekrar saldırmış ve iki bin iki yüz baş koyun, dört yüz kırk sığır, otuz at gasp etmiş ve arbede esnasında iki adamı öldürüp beş adamı da yaralayıp gasp ettikleri mallar ve hayvanlarla İran'a kaçmışlardı. Bunun üzerine Mehmed Sıddık ve Mustafa Beyler intikam için Ebgaylılardan oluşturdukları üç yüz kadar süvari ile İran'ın Sıpikanlı aşiretinin üç köyüne saldırıp mal ve eşyalarını gasp etmişlerdi. Çatışma esnasında birkaç ölü ve yaralı vuku bulmuştu. Bununla beraber Karince hâkimi Tahir Han

tarafından da iki yüz kadar süvari Ebgaylılara yardıma gönderilmiş ve bir hayli deve, hayvan da Tahir Han tarafından yağmalanmıştı. Ebgay nahiyesi, sadece yirmi dört kişiden ibaret nizamiye süvarisi tarafından korunmaktaydı. Sıpikanlıların tekrar saldırımları muhtemel olduğundan ve saldırılarına meydan vermemek için bölgeye otuz kırk asker daha gönderilmesi istenmişti (BOA., *DH.MKT.*, 277/48). İran'ın Sıpikanlı aşiretinin yaptığı saldırı ve gaspları hakkında gerekenin yapılması için durum Tahran Elçiliği'ne yazılmıştı. Tahran Elçiliği tarafından bu olayın doğruluğu teyit edilmediği gibi Timur Han'dan İran Hükümetine yazılan telgrafta, Sıpikanlılarca işlenen suçların aslı esası olmadığı ve hatta aşiretin kışlaklarına çekildiği belirtilmişti. Aksine Mehmed Sıddık ve Mustafa Beylerin evvelce Sıpikanlılardan altmış haneyi yağma ederek birkaç kişiyi dahi öldürdükleri gibi dört seneden beridir Mehmed Sıddık Bey'in fesat ve zulmünden Sıpikanlıların mustarip olduğu bununla da kalmayıp Van Kürtlerinden iki yüz adam ve Hamidiye süvarilerinden de altı yüz adamdan oluşturulan birliğin Çaldıran'a saldırarak Sıpikanlılardan birçoğunu öldürüp mallarını gasp ettiklerini belirtilmişti. Bunun üzerine Osmanlı hükümeti bildirilen olayların hangisinin doğru olduğunun araştırılmasını hudut üzerinde bulunan komisyona havale etmişti (BOA., *DH.MKT.*, 350/54).

İran cihetinde bulunan Sıpikanlı aşiretinden dört yüz kadar piyadenin 1898 senesinde intikam almak için huduttan geçtikleri haberi alınmış bunun üzerine kâfi miktarda jandarma ile yüz mevcutlu bir piyade bölüğü bölgeye gönderilmişti. Bunu haber alan İranlı Sıpikanlı aşireti yerlerine geri çekilmişti. Bayezid bölgesine geçen jandarma Sıpikanlıların saldırılarına engel olarak asayiş sağlamış, durum Erzurum valisi tarafından Dâhiliye Nezaretine bildirilmişti.

Sıpikanlı aşireti Osmanlı, İran ve Rusya devletlerinin hudutlarının kesiştiği bölgelerde eşkıyalık yaptığında, üç devlet bu aşirete karşı birlikte hareket etmek ve asker sevk etmek mecburiyetinde kalmıştı. Ağrı Dağı etekleri üç devletin de sınırlarında bulunmaktaydı. 1899 senesinde İran'ın Sıpikanlı aşireti Ağrı Dağı civarında yine eşkıyalık faaliyetlerinde bulunmuştu. Bu hususta Erzurum vilayetinden Hariciye Nezaretine gönderilen telgraf nameye göre, İran tebaası olan aşiret, Ağrı Dağı'nın dağlık taşlık ve askeri bölgeden dört beş saat uzak mesafede olan ve üç devletin hududunu teşkil eden bölgeye saldırmıştı. Bunların

koyunlarını otlatmakta olan Rusya'nın kordon efradıyla çatışmaya girdikleri haber alınmış derhal bölgeye olayın araştırılması için jandarma gönderilmişti. Jandarma mülazımının verdiği malumata göre İran tebaasından olan, Makü kazasına tabi Tanbat nahiyesinde yaşayan Sıpikanlı aşiretinin Sakanlı taifesinden Selvi Ali oğlu İbrahim'in kabilesinden birkaç kişi, iki yüz elli at ve sığırı alıp birkaç tanesini de telef edip iki Rus adamını da öldürmüşlerdi. İran'a tabi bu aşiretin saldırılarını önlemek ve suçluları yakalamak için Rusya, İran ve Osmanlının müştereken kuvvet göndermesi uygun görülmüştü. Bu bölge dağlık olduğu için suçluların yakalanması zordu bu yüzden Rusya ve İran'dan da asker sevki yapılması istenmişti (BOA., *DH.TMIK.M.*, 73/18).

Sıpikanlı aşiretinden bir eşkıya 1857 senesinde İran'ın Makü Sancağına bağlı köylerin ahalisine saldırarak mallarını gasp etmişti. İran Devleti eşkıyanın yakalanıp yargılanmasını ve çalınan malların iade edilmesini Erzurum konsolosluğu aracılığıyla Osmanlıya bildirmişti. Erzurum vilayetinden bildirilen telgraf namede, eşkıyanın yakalanıp mahkemeye sevk edildiği belirtilmişti. Ayrıca bu gibi uygunsuzlukların tekrar meydana gelmemesine ehemmiyet gösterilip gasp edilen hayvanların iade edildiği belirtilmişti.

Van ve Bayezid bölgesinde yaşayan Sıpikanlı aşireti, 1858 senesinde İran hududu dâhilinde olan Makü taraflarında birkaç köye saldırıp birçok hayvan gasp etmişti. Ayrıca Sıpikanlı aşireti Makülü Haydaranlı aşiretinin bulunduğu bölgede bir İran kervanına saldırıp bazı İranlıları öldürüp, yaralayıp bir takım malları da gasp etmişti. İran elçiliği tarafından bu şakiler şikâyet edilmişti. Bunun üzerine Osmanlı hükümeti Bayezid kaymakamlığından şakilerin derhal yakalanıp çalınan malların da sahiplerine geri verilmesini istemişti (BOA., *HR.MKT.*, 253/85).

1896 senesinde İran hududu civarındaki Kerberan köyünde yaşayan Osmanlıya tabi Sıpikanlı aşireti ağalarından Nebi Ağa ve aşiretinin üzerine İran'ın Cizkanlu ve Kızkanlu aşiretleri saldırmış, çatışmayı haber alan Bayezid Kumandanı Cabbar Bey jandarma ile bölgeye hareket etmişti. Beyazid Mutasarrıflığı aşiretler yatıştırılıp İran Kürtlerinin İran'a iade edildiğini Erzurum vilayetine bildirmişti (BOA., *A.MKT. MHM.*, 640/4). Bayezid'a bağlı Nurdeşin köyünde yaşayan Sıpikanlı aşiretinden bazı şakiler 1899 senesinde İran'ın Hakemanlı taifesinden küçükbaş hayvan gasp etmiş ve bir adam yaralamıştı.

Olayın haber alınması üzerine gasp edilen iki yüz doksan koyun ile bir tüfek geri alınarak Makû hâkimine teslim edilmiş, suçlular da mahkemeye intikal ettirilmişti (BOA., A.MKT. MHM., 640/5).

Sıpikan aşiretinin yaşlı bireyleri, sultanın tahttan indirilmesi sonrasında aşiretin bir yıl yas ilan ettiğini, sultanın vefatıyla da aşiretin üç yıl yas ilan ettiğini bildirmişlerdir. O yıllarda düğünlerin olmadığını, şenlik ve eğlencelerin yasaklandığını söylemektedirler. Sultan Abdülhamid birçok türkû ve ağıta da konu olmuştur (Celil Celile, 1992: 37).

Sıpikan aşireti, Hamidiye Alaylarının kuruluşundan beri önemli bir rol almış, birçok savaşa ve savunmaya katılmıştır. Abdülmecid Bey'in liderliğinde ki alay kolu, gerek Acem gerek Rus ve Ermeni tehditlerine karşı mücadele etmiştir. Ermeniler' in doğu da ki Müslüman köylere ve masum halka ettiği zulümler karşısında direnmiştir. Aşiret ve süvari birlikleri Birinci Dünya Savaşı ve Milli Mücadele Döneminde de devletin toprak bütünlüğü uğruna savaşmaktan kaçınmamıştır. Ordusunun çok büyük kısmını Ruslarla yaptığı savaşlarda kaybeden Abdülmecid Bey, Kars savunmasında da ayağını kaybetmiştir. Kazım Paşa'nın Kafkas cephesine gelmesiyle ona tabii olmuşlar ve mücadeleye Paşanın emri altında devam etmişlerdir. Rusların çekilmesinden sonra bölgede Ermenilerin başlattığı mezalime karşı mücadele etmiş ve bu meyanda Ermenilerle beraber hareket eden Yezidileri de aynı kategoride saymış. Bacağından aldığı yara sürekli cephelerde olması nedeniyle bir türlü iyileşememiş ve vefatı da bundan olmuştur. Abdülmecid Paşa'nın Mondros Mütarekesi'nden sonra Kazım Karabekir'e yazdığı mektup şöyledir:

“Kars ve Kağızman hududunda bulunan ebna-ı cinsime ve lâsiyemme aşairime mensup ekrada karşı Ermenilerin yaptıkları zalimane ve kâhirane harekât bizi tamamıyla imhaya yüz çevirttirmiş. Beher gün Çekerlerin mevcudiyetinden istimdat talebinde bulunmaktadır. Bu istimdat-ı mütemadiyeler ciğerlerimize tesir etmiş. Bademe hayatımızı teenni bir surette beklemek bir vecihle tahammül haricinde olduğundan İslam aşarının mezalim-î dilsûzanelerine şıkapta bütün mevcudiyetimle mecbur kaldımsa da asker bulunmak itibariyle bilâ emir gitmek muvafık olmayacağı zehabı istizan-ı devletlerine dehaletе beni mecbur etti. Sabırsızlıkla intizardayız. Müsaade buyrulmadığı takdirde galeyana gelen aşair-i

mevcudemi teskine iktidarım yoktur. Bütün aşair ise bu haldedir. Ya mezalim-i vakıanın oradaki milletimiz ve sair milletler üzerinden ref'i esbabının istikmaline veyahut ne suretle hareket edileceğinin inbasına lütuf ve merhamet buyrulmasını selâmet namına arz eylerim.”(Karabekir, 2008: 332).

Cumhuriyetin kuruluş aşamasında ki isyanlarda ve ayaklanmalarda aşiret devletin yanında yer almıştır. Ancak İnönü' nün Doğu Raporu sonrasında çıkan kararlar tüm Kürt aşiretlerini olumsuz etkilediği gibi Sıpikan Aşiretini de etkilemiştir. Aşiretin birçok kısmı kendi yerlerinden çıkarılıp Konya, Kayseri, Ankara ve Sivas gibi Orta Anadolu bölgesine göç ettirilmişlerdir. Aşiretin bir kısmı da Ağrı ve dolaylarında kalmış, Birimi kolu ise Kars dolaylarında yaşamaktadırlar. Ağrıda bulunanların lideri Halis Bey olmuştur. Karsta bulunanlar ise ilk dönemlerde Nebi Ağa, Musa Ağa, Hamid Ağa ve Arif Bey olmuştur. Genel itibariyle devletçi bir yapıya sahip olmuş Osmanlı geleneklerine bağlılığını devam ettirmektedir. Ermenistan'da bulunan akrabalar ile ilişkiler çok sıkı değildir. Erivan'da bulunan Sıpikanlılar, 1960'lı yıllarda Türkiye' de ki akrabalarının yardımlarıyla orada ki Mavi Caminin tadilatında büyük destek sağlamışlardır. Sıpikan aşireti genel olarak aktif siyasetten uzak olmuş, tüm siyasi parti ve kuruluşlara mesafeli durmuşlardır. Ekrad aşiretlerinin geneli gibi Osmanlı' ya yakınlığı mevcuttur. Mevrit ve cumalarda, Osmanlı sultanı Abdülhamid-i Sani Han adına halen hutbe okutulmaktadır. Sıpikan aşiretini diğer Kürt aşiretlerden ayıran temel özellik ise; diğer aşiretlerde düğünler ön planda tutulurken, Sıpikanlılarda ise cenaze merasimleri ön planda tutulur. Ölen kişinin kırkı, elli ikisi, senesi gibi tarihler önemlidir. Aşiret içinde kişinin nüfuzuna göre de yas süresi uzatılabilmektedir. Sıpikan aşiretinin genel çoğunluğu tarım, hayvancılık ve ticaretle uğraşmaktadır ve ekonomik durumları ekseriyetle iyidir.

SONUÇ

Sıpikanlı aşireti, İslam dinine ve Halifeye bağlı olan insanlardı, içlerinde çok az bir kısmı Yezidi inancına mensup olmuşsa da Osmanlı Devleti ve İran topraklarında yaşayanlar İslamiyete bağlılardı. Onları diğer aşiretlerden farklı kılan belli başlı özellikleri vardı. Sıpikanlılar, sert mizaçlı, gelenek ve göreneklerine bağlı, cesur, savaşçı, talanı yağmayı seven ve bu yüzden eşkıyalığa meyilli bir toplumdur. Sıpikanlılar yaşadıkları coğrafya ve merkezi devletlerden uzak olmalarından dolayı eşkıyalık yoluna başvurmuşlardır. Aşiret, sınır boyunda sürekli olarak problemler çıkarmış, diğer aşiretlerle birlikte birçok kez devletleri savaşın eşiğine getirmişlerdir. Osmanlı ve İran devletleri arasında nihai bir karara bağlanamayan ihtilafli yerler meselesi yüzünden sınır anlaşmalarında barışı sağlayacak bir netice elde edilememiştir. Devletlerin her biri, menfaatlerine uygun olarak Sıpikan aşiretine farklı politikalar yürütmüştür. Sınırdaki Sıpikan aşiretinden kaynaklanan asayiş sorunlarında dahi devletler politikaları gereği Sıpikanlılara karşı sert yaptırımda bulunamamışlardır. Devletlerin onlara bu derece müsamahalı olması aşiretlerin rahat davranmasına ve hudutta asayişsizliğe neden olmuştur. Gerek Osmanlı Devletinin bölgedeki yöneticilerinin güçlenmek isteği, gerek İran'ın Osmanlı'ya karşı bitmek bitmeyen emelleri bunda etkili olmuştur. Bu süreçte en güçlü koz ise bölgede ki savaşçı Kürt aşiretleri olmuştur. Bu aşiretlerin en önemlisi, Sıpikanlılar, Haydaranlılar ve Zilanlı aşiretleri olmuştur.

18. yüzyılda, Osmanlı Devletinin merkezi otoritesinin zayıflaması sonucu birçok bölgede sorunlar ortaya çıkmıştır. Osmanlı-İran ve Osmanlı-Rusya sınırında da otorite boşluğundan dolayı sorunlar görülmüştür. Özellikle geçmişten bugüne kadar devam eden Osmanlı İran hudut boyunda ki aşiretlerin meselesi sürekli gündemde kalmıştır. 1639 Kasr-ı Şirin Antlaşması'nı, ufak tefek değişikliklerle 1727, 1736, 1746, 1823 ve 1847 antlaşmaları izlemiştir. Yapılan antlaşmalar sınır anlaşmazlıklarını çözmemiştir. En büyük neden, Osmanlı-İran topraklarında Rusya ve İngiltere devletlerinin çıkar elde etmek ve bölgeyi ele geçirmek istemeleriydi.

Sıpikan aşireti, Osmanlı İran hudut boyunda ki en güçlü ve kalabalık aşiretlerden biri olduğundan dolayı güç dengelerinin dikkatini çekmiştir. Çaldıran seferi sonrası sınır güvenliği için Sıpikanlıların çoğunluğu hudut boyuna

yerleştirilmişlerdir. Revan ve Bağdat seferleri sırasında Osmanlı Devleti aşiretten yararlanmışdır. Tanzimat öncesinde Derviş Paşa aşireti, kendi himayesine almış ve onların gücü ile bölgede yağma, talan ve gasplara başlamıştır. Bu durum hem Osmanlı coğrafyasını hem de komşu İran devletini rahatsız etmiştir. Derviş Paşa birçok kez bu kuvvetlerle Muş, Erzurum ve Beyazıt gibi sancaklara saldırmıştır. İnsanların mallarına ve hazinelerine el konulmuştur. Öte yandan İran'ın köylerine saldırılmış ve hacca giden yolcuların malları gasp edilmiştir. Bunlar üzerine Osmanlı Devleti tedbirler almış ve Derviş Paşayı bertaraf etmiştir. Aşiret ise Osmanlı Devletine bağlılığını bildirmiştir.

Sıpikan aşireti, diğer kürt aşiretleri olan Haydaranlı aşireti ile de sürekli mücadeleler etmiş, çeşitli zamanlarda gasp, yağma ve talanlarda bulunmuştur. Haydaranlı aşireti ise diğer aşiretlerle birlikte birçok defa, Sıpikanlılara saldırmış birçok olumsuzluklar söz konusu olmuştur. Osmanlı ve İran sınırında ki mücadeleler ekseriyetle bu aşiretler yüzünden çıkmıştır. 19. Yüzyıldan itibaren Rusya'nın güneye inme politikası ile beraber bölgede ki aktör sayısı çoğalmıştır. Sıpikan aşiretinin geniş coğrafyalara yayılması Van ve Makü şehirlerinden sonra Beyazıt, Ağrı, Kars ve Revan gibi bölgelerine saldırılarda bulunmasına sebep olmuştur. Aşiretin kuzeye doğru gittikçe ilerlemesi ve o bölgelerde yaşayan Ermenilerle olan mücadeleleri, Rusya'yı yakından ilgilendirmiştir.

Sultan II. Abdülhamid'in emriyle kurulan Hamidiye Alayları, içerisinde ki birçok kürt aşiretinden biri olan Sıpikan aşireti burada birçok başarı elde etmiş ve milli mücadeleye kadar etkisini göstermiştir.

KAYNAKÇA

- Akdağ, Mustafa (1975); “Osmanlı Tarihinde Âyanlık Düzeni Devri 1730- 1839”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Ankara, c.VIII-XII, Sayı 14-23.
- Averyanov (2010); *Osmanlı İran Rus Savaşlarında Kürtler (19. Yüzyıl)*; (Çev: İbrahimKale) Avesta Yayınları, İstanbul.
- Ateş, Sabri (2006); “Empires at the Margin: Towards a History of the Ottoman- Iranian Borderland and the Borderland Peoples 1843-1881”, *Doktora Tezi*, NewYork University.
- Bahdadi, Abdolghafour (1982); “Muhammed Ali Şah Devrinde Osmanlı İran Siyasi İlişkileri ve İran’daki İç olaylar”, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, *(Yayımlanmamış Doktora Tezi)*; İstanbul.
- Berkes, Niyazi (2010); *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, İstanbul.
- Beşikçi, İsmail (1992); *Doğu Anadolu’da Göçebe Kürt Aşiretleri*, Ankara,.
- Bois, Thomas (1991); *Folklorları Işığında Kürtlerin Ruhu*, Ankara.
- BOA, Y.PRK.ASK. 103/112, Y.MTV. 81/76.
- BOA. A.MKT.UM. Dosya nr. 239, Gömlek nr. 26.
- BOA, İE.ŞKRT, 5/247, 10 S. 1139.
- BOA, C. DH, 305/15208.
- BOA, C.HR, 159/7937.
- BOA, İ. HR. 61/2959.
- BOA, HAT, 1227/47923/E.
- BOA, HAT, 782/36609.
- BOA, HAT, 1227/47923-B;
- BOA, HAT, 807/37185-H
- BOA, HAT, 824 /37401-F.
- BOA, HAT, 452/22392.
- BOA, HAT, 807/37185-I.
- BOA, HAT, 827/37457-B;
- BOA, HAT, 824/37401-D, A,G.
- BOA, HAT, 807/37185-D;
- BOA, HAT, 452/22393.
- BOA, HAT, 452/22395, 17/Z/1232,.

BOA, HAT, 1227/47921, 8/L/1233,
BOA, HAT, 471/23078, 29/Z/1234,
BOA., Y.PRK.BŞK., Nr.47/8, 7 Re. 1314.
BOA, HAT, 1/18G, 12/Z/1235,
BOA, HAT, 630/31135.
BOA, HAT, 451/22363.
BOA, HAT, 797/36957.
BOA, HAT, 471/23082.
BOA, HAT, 475/23298.
BOA, HAT, 1227/47928-A, B,F.
BOA, HAT, 668/32591.
BOA, HAT, 470/23047.
BOA, HAT, 494/24270.
BOA, HAT, 496/24341.
BOA, HAT, 496/24344.
BOA, HAT, 753/35542.
BOA, HAT, 1227/47927.
BOA, HAT, 801/37093A, 13/RA/1239.
BOA, HAT, 801/37093C,H, 21/RA/1239.
BOA, HAT, 808/37198L, 7/R/1241.
BOA, HAT, 794/36840G, 27/M/1247.
BOA, CAS, 484/20214, 29/G/1246.
BOA., HAT., Nr.452/ 22395, 17 Z. 1232.
BOA., HAT., Nr.782/36609, 29 Z. 1233.
BOA., HAT., Nr. 815 / 37286, 21 S. 1237.
BOA., C.HR., Nr. 2196, 23 N. 1236.
BOA., HAT., Nr. 816 / 37293 F, I Ra. 1237.
BOA., HAT., Nr. 822 / 37385, 3 Ca. 1237.
BOA., HAT., Nr.797/ 36956, 27 Z. 1237.
BOA., HAT., Nr. 771 / 36183 E, 29 Z. 1237.
BOA.,Düveli Ecnebiye Defteri Nr. 43-1 s. 1-5.
BOA., HAT., Nr. 766 / 36129, 19 Za. 1238.
BOA., HAT., Nr.801/ 37094, 29 Z. 1239.
BOA., HAT., Nr.802/ 32108, 13 C. 1239.

BOA., HAT., Nr.1424/58281, 28 Z. 1253.
BOA., HAT., Nr.1421/58089, 15 R. 1253.
BOA., H. H., D. No: 444/22247.
BOA., HAT., Nr.824/ 37401, 26 Re. 1240.
BOA., HAT., Nr.145/191, 29 Z. 1253.
BOA., HAT., Nr.789/ 36774, 20 Ra. 1249.
BOA., HAT., Nr.241/6, 21 Ş. 1267.
BOA., HAT., Nr.1052/86, 18 Z. 1283.
BOA., ŞD., Nr.1503/36, 5 Z. 1286.
BOA.,Y. PRK. AZJ., 18/92, 2 R. 1308.
BOA., İ. HR., 93/4553, 9 Re. 1269.
BOA., DH.MKT., 1927/122, 02 Ş. 1309.
BOA., DH.MKT., 2046/34, 9 B. 1320.
BOA., DH.TMIK.M., 2/92, 18 L. 1313.
BOA., DH.TMIK.M., 58/3, 01 R. 1316.
BOA., DH. MKT., 2675/11, 12 Za. 1326.
BOA., DH. MKT., 1357/140, 29 L. 1303.
BOA., MV., 84/38, 26 L. 1312.
BOA.,Y..MTV., 156/129, 06 Z. 1314.
BOA., Y..MTV., 274/108, 23 Ra. 1323.
BOA., Y..MTV., 23/13, 03 Z. 1303.
BOA., HR.SYS., 2768/55, 29 Ra.. 1890.
BOA., DH.MKT., 1712/109, 09 Ş. 1307.
BOA., DH.MKT., 1737/53, 11 Za. 1307.
BOA., DH.MKT., 1739/96, 18 Za. 1307.
BOA., DH.MKT., 1748/58, 19 Z. 1307.
BOA., DH.MKT., 1748/59, 19 Z. 1307.
BOA., Y.PRK. SRN., 2/79, 22. Za. 1307.
BOA., Y.PRK. EŞA., 11/51, 24. Za. 1307.
BOA., Y. PRK. BŞK., 18/81, 12. Z. 1307.
BOA. DH. MKT., 1778/15, 21. Ra. 1308.
BOA., MV., 60 /63, 12. Ca. 1308.
BOA., İ. MMS., 125/5369, 22. Ra. 1309.
BOA., BEO., 98/7321, 09. R. 1310

BOA., *BEO.*, 99/7417, 12. R. 1310.
BOA., *MV.*, 74/97, 16. L. 1310.
BOA., *BEO.*, 468 /35054, 03. Ra. 1312.
BOA., *BEO.*, 468 /35055, 03. Ra. 1312
BOA., *DH.MKT.*, 277/48, 28. S. 1312.
BOA., *DH.MKT.*, 350/54, 06. N. 1312
BOA., *DH.TMIK.M.*, 73/18, 10. Ra. 1317.
BOA., *HR.MKT.*, 253/85, 23. M. 1275
BOA., *A.MKT. MHM.*, 640/4, 26. Za. 1313
BOA., *A.MKT. MHM.*, 640/5, 26. Za. 1313.

Bruinessen, M. Van (2011); *Ağa , Şeyh, Devlet*, (Çev: Banu Yalkut) İletişim Yayınları, İstanbul.

C.Arşivi 12 ve 272.00.00-12-36-14-11.

C.Arşivi 11 ve 272.00.00-12-37-21 -2.

Celil, Celile (1992); *XIX. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'nda Kürtler*, (Çev: Mehmet Demir) Özge Yayınları , Ankara.

Cevdet, Ahmet Paşa (1994); *Tarih-i Cevdet, Osmanlı Tarihi*, Cilt IV., V., VI.,VII. Üçdal Neşriyat, İstanbul.

Çabuk, Fehminaz (2013); “II. Abdülhamit Dönemi Osmanlı-İran İlişkilerinde Kürt Aşiretleri Meselesi”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*; Kayseri.

Çabuk, Fehminaz (2017); *Osmanlı-Rus-İran Hudut Boylarında Yaşayan Kürt Aşiretlerin Bölgesel İlişkilere Etkisi*, Doktora Tezi, Kayseri.

Çetin, Seyfettin (2013); “Yakut el Hamevi'nin Mu'cemü'l-Buldan adlı eserinde Kürtler”, *Dicle üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisan Tezi*; Diyarbakır.

Demirci, Süleyman ve Hasan Arslan (2012); *Osmanlı Türkiyesi'nde Eşkıya, Devlet ve Siyaset*, Yalın Yayıncılık, İstanbul.

Derviş, Paşa (1870); *Tahdidi Hudud-ı İraniye*, Matbaa-i Amire, İstanbul.

Ergül, Cevdet (1997); *II. Abdülhamid'in Doğu Politikası ve Hamidiye Alayları*, İzmir.

- Eser, Alaaddin (1998); *Bir Hududun Anatomisi, Mehmed Hurşit Paşa-Seyahatname-i Hudud*, Tarih ve Toplum, Sayı:51, İstanbul.
- Gencer, Fatih (2010); “Van Muhafızı Derviş Paşa İsyanı”, *Ankara Üniversitesi DTCTF Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt:29, Ankara.
- Gökalp, Ziya (2007); *Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler*, (Çev: YalçınToker); Toker Yayınları, İstanbul.
- Halaçoğlu, Yusuf (1991); “Aşiret”, *TDVİA*, C.4, Ankara.
- İnan, Abdülkadir (1954); *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, Sayı 2, Ankara.
- J. Shiel, *Notes On a Journey From Tebriz, Through Kurdistan, Via Van, Bitlis, Siirt and Erbil, to Suleimaniyeh, in July and August 1836*, Journal of the Royal Geographical Society of London, vol. 8 (1838); pp. 54-101.
- Kaya, Hakan (2017); “Beyazid Sancağı”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi*, c:5. İstanbul.
- Karagöz, Mehmet (2006); “17. Asrın Sonunda Filibe ve Çevresinde Eşkıyalık Hareketleri”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:16, Sayı:2.
- Kızılyaprak, Z. Abidin (2000); *1900’den 2000’e Kürtler (Kronolojik Albüm)*; İstanbul.
- Kodaman, Bayram (1987); “II. Abdülhamit Devri Doğu Politikası”, *Türk Kültür Araştırma Enstitüsü Yayınları*: 67, Seri:IV. Sayı: A. 21 , Ankara.
- Koloğlu, Orhan (2010); *Abdülhamid Gerçeği*, Ağustos, İstanbul.
- Kuran, Ercüment (1992); “Türkiye’de Kürt Meselesi”, *Türk Dünyası Araştırma Dergisi*, Sayı 79, Ağustos.
- Kurşun, Zekeriya (2000); “Mehmed Hurşid Paşa’nın Seyehatnâme-i Hudud Adlı Eserine Göre XIX. Yüzyıl Ortalarında Bâyezid Sancağı”, *Türk Kültür İnceleme Dergisi*, Sayı:2, İstanbul.
- Küçük, Cevdet (1998); “II. Abdülhamid Maddesi”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Cilt I., İstanbul.
- Lewis, Bernard (1996); *Modern Türkiye’nin Doğuşu*, (Çev: Metin Kırıatlı); TTK Basımevi, Ankara.
- Mehmed, Hurşid Paşa (1997); *Seyahatname-i Hudud*, (Çev, Alaatin Eser) İstanbul.

- Mehmet, Ali Şevki (1968); *Osmanlı Tarihinin Sosyal Bilimle Açıklanması*, İstanbul.
- Minorsky, Th. Bois ve Mac Kenzie (2004); *Kürtler ve Kürdistan*, (Çev: Kamuran Fıratlı); Doz Yayınları, İstanbul.
- Nasırî, Muhammed Rıza (1977); “Nâsîreddin Şah Zamanında Osmanlı-İran Münasebetleri (1848-1896)”, *Basılmamış Doktora Tezi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul.
- Nikitine, Basil (2010); *Kürtler*, (E. Karahan, H. Akkuş ve N. Uğurlu) Örgün Yayınevi, İstanbul.
- Osman, Nuri (1327); *Abdülhamid-i Sani ve Devr-i Saltanatı*, İstanbul.
- Örnek, S. Veyis (1977); *Türk Halk Bilimi*, Ankara.
- Özer, Ahmet (2003); *Doğu’da Aşiret Düzeni ve Brukanlar*, Elips Kitap Yayınları, Ankara.
- Özoğlu, Hakan (2009); *Osmanlı Devleti ve Kürt Milliyetçiliği*, (Çev: Nilay ÖzakGündoğan ve Azat Zana Gündoğan); Kitap Yayınevi, İstanbul.
- Pamuk, Bilgehan (2008); "XVII. Asır Başlarında Erzurum ve Havalisinde Eşkîyalık Hareketleri", *Osmanlı’dan Günümüze Eşkîyalık, Terör ve Ayrılkçı Hareketler Sempozyumu*, Samsun, 16–18 Mayıs.
- Reza, Şabani (1365); *Tarihe İctimayı İran Devreye Afşar*, C. I, Zarrin Yayınları, Tehran.
- Sümer, Faruk (1992); *Oğuzlar*, İstanbul.
- Söylemez, Faruk (2007); “XVIII. Yüzyıl Başlarında XIX. Yüzyıl Ortalarına Kadar Maraş ve Çevresinde Eşkîyalık Hareketleri”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 22, Yıl: 2007/1.
- Sykes, Mark (1908); “ The Kurdish Tribes of The Ottoman Empire” , *The Journal of The Royal Anthropological Institute of Great Britan and Ireland*, Vol: 38,
- Şerafeddin, Han (2009); *Şerefname (I/II Kürt Ulusunun Tarihi Notlar, Açıklamalar)*; Farsça’dan Çev: Fransois Bernard Charmony, Fransızca’dan Çev:Rıza Katı, Yaba Yayınları, İstanbul.
- Tan, Altan (2010); *Kürt Sorunu*, İstanbul.
- Tunaya, Tarık Zafer (2009); *Türkiye’de Siyasal Gelişmeler*, İstanbul.

Uluerler, Sıtkı (2009); XIX. Yüzyıl İlk Yarısında Osmanlı-İran Siyasi İlişkileri (1747-1848). *Basılmamış Doktora Tezi*, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.

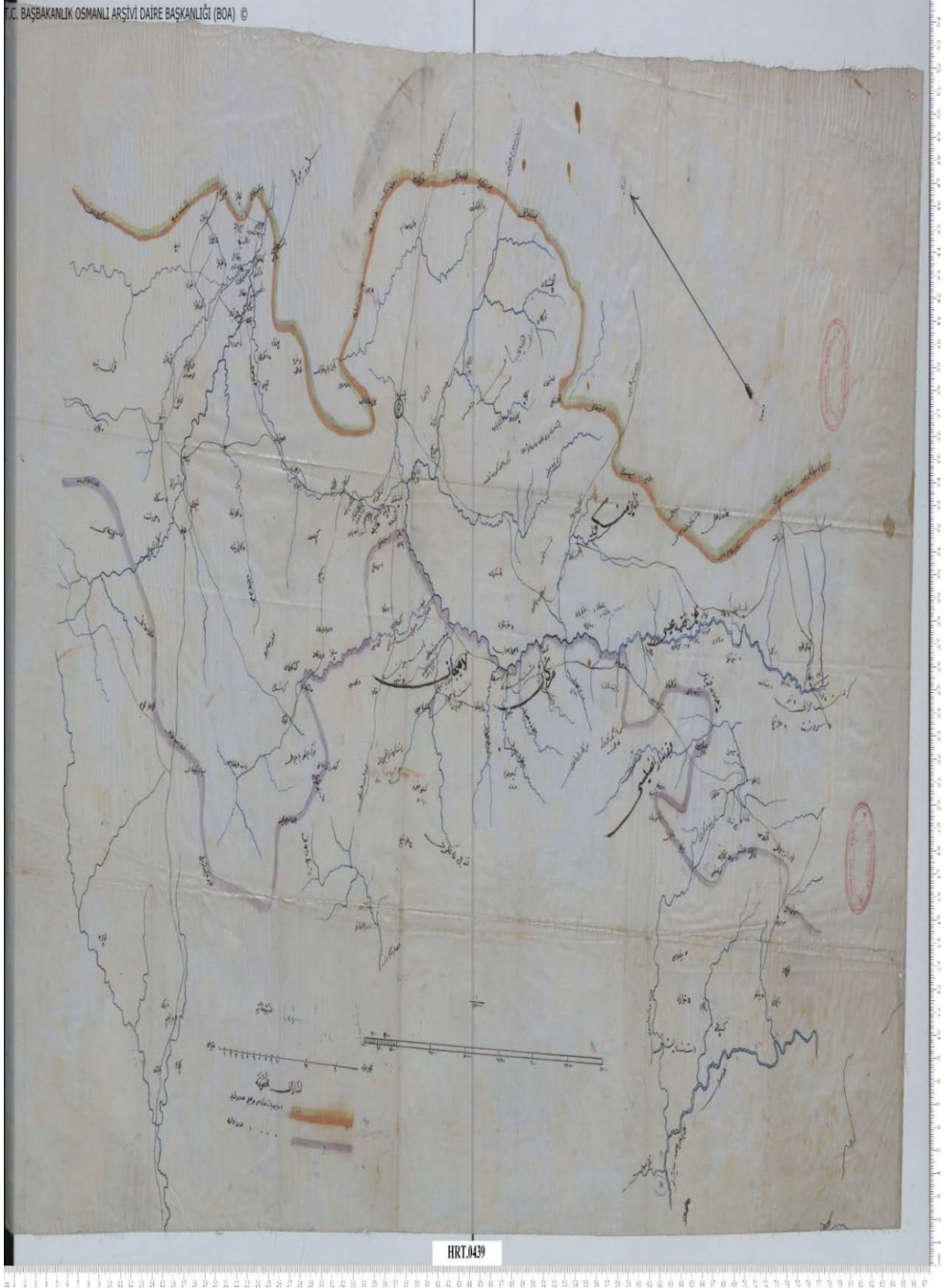
Yücel, Yaşar (1974); “Osmanlı İmparatorluğunda Desantralizasyona (Ademi Merkeziyet) Dair Genel Gözlemler”, *Belleten*, XXVIII/152, TTK, Ankara.

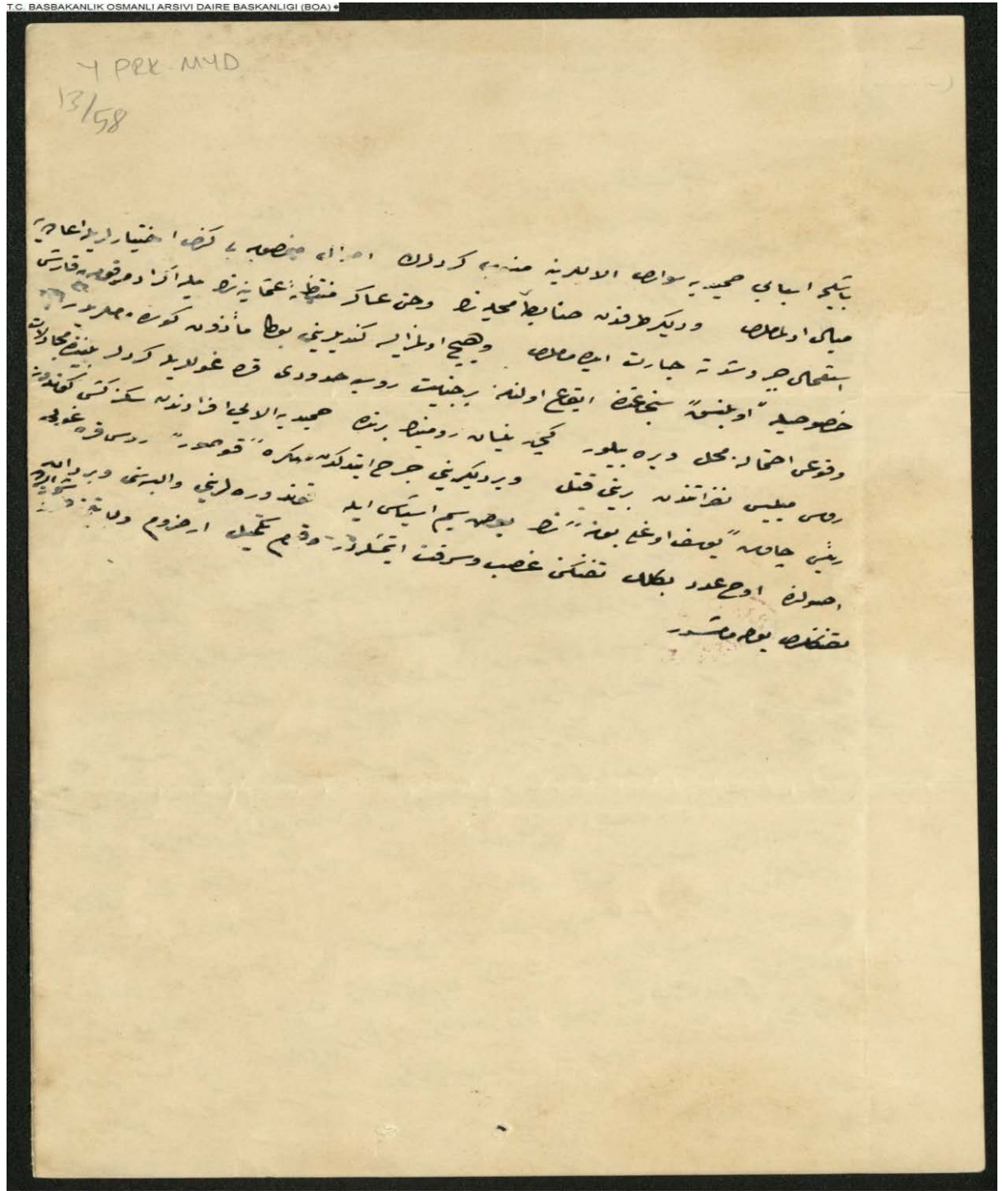
EKLER

Ek-1: İran Haritası, Yayınlayan: İktbal Kütüphanesi, İstanbul. BOA., HRT.h., Gömlek Numarası: 103, Belge Numarası: 1 (H. 29 Zilhicce 1309 / M. 25 Temmuz 1892).

Ek-2:İran-Osmanlı Sınırı. İran ile Osmanlı Devleti arasındaki sınır ihtilafı ile ilgili olarak Derviş Paşa'nın haritasına atıf yapılmak suretiyle hazırlanan haritadır.

Y.PRK.MYD.00013.00058.002

Ek-3:Rusya'nın, Hamidiye Süvari Alayları'na mensup Kürtler'in baskısı sonucu Ermenilerin göçe zorlandığından bahisle göçün durdurulması için Devlet-i Aliyye'ye verdiği muhtıra. BOA., Y..PRK.MYD. 13/58, (H. 20 Safer 1311 / M. 2 Eylül 1893).

Ek-4: Sıpikan Aşireti lideri Yusuf Ağa ve akrabaları. (1892).

واریز نموده	مسودی آکشی	تسویه تاجری	ملاک	مهر	تصفیه تاجری	عموم نموده
۶۸۱	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
مناقصه عتیق مقدار اوقیه ۱۰۰ و در این مالکده یکی و صد زنی نام عتیق نموده عتیق عتیق مکوره در عتیق و اینک باقی مقدار اوقیه ۱۰۰ و در این مالکده یکی و صد زنی نام عتیق نموده عتیق عتیق در عتیق و اینک باقی مقدار اوقیه ۱۰۰ و در این مالکده یکی و صد زنی نام عتیق نموده عتیق عتیق در عتیق و اینک باقی مقدار اوقیه ۱۰۰ و در این مالکده یکی و صد زنی نام عتیق نموده عتیق عتیق						

OSMANLI ARŞIVI		
DH. MKT		
1377	62	

داخیه کتوبخانه

تاریخ	موضوع	محل	ملاحظات	تاریخ	موضوع	محل	ملاحظات
۱۳۰۵	مجلس	۵	ارض و ملک جلیک	۱۳۰۵	مجلس	۵	ارض و ملک جلیک

طوقانه مختار و حق و رفاه ارض و ملک طوقانه جلیک ۱۰ مساحت ۱۳۰۵
بمقتضای اقتضای ارض و ملک جلیک

OSMANLI ARŞIVI		
DH.TMIK.M		
111	55	3

تذکره
نامنه

تذکره تاریخ: ۱۲۸۰									
وکیل	مأمور	مأمور	مأمور	مأمور	مأمور	مأمور	مأمور	مأمور	مأمور
۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰
۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰
۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰
۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰
۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰
۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰
۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰
۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰

دفعه پنجم
ع ۱۱ ملاحظه بفرمایید و در این باره امر فرمایید
توجه: تقصیرات و قصورهای مأموران و مأمورین در این باره
چونکه یکی دفعه اخراج و بابت دیگر دفعه ده و صدای لازم نیاید و از این جهت مقرر شد

ولی ارفع
رؤف

تجربه

OSMANLI ARŞIVI		
DH.TMIK.M		
۱۸۸	۵۵	۶

داخیه لکھنؤ قلم

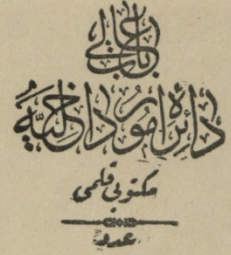
اور نامہ نمبر	اسکا صورت	تاریخ تقدیر	ارض و دیار	تقاضا	تاریخ تقدیر	تاریخ تقدیر
۱۲۰	۱۲	۱۹	۱۹	۱۹	۱۹	۱۹

۱۰ ملاحظہ فرمائیے کہ یہ نامہ فریقہ مختارہ غفر و رفقاہ مقدمہ ہوکر دہ
 ملاحظہ فرمائیے کہ یہ نامہ فریقہ مختارہ غفر و رفقاہ مقدمہ ہوکر دہ
 ملاحظہ فرمائیے کہ یہ نامہ فریقہ مختارہ غفر و رفقاہ مقدمہ ہوکر دہ

OSMANLI ARSIVI		
DH.TMIK.M		
111	55	6

ه

ار ضرور ولائنه ان نه منفه
عن صنفه

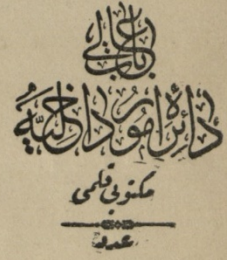

با بریدنی غده صبرانی و صناعی غیرند که سه کی منافته نه طولانی طرفیک
النیر یوز انی طویدر یغ با بورد رنصه منفه نه بیلد بر بلوب بو متلوا احوال مغایر رضای
عالی اولد یغ نه بو امدان همدی منفه بر طری و باب علامه حصه معلقات ارنمه اوره
بیلد بر لیس صبرانی غیرتک ربیس صبره پاشانک صناعی غیرتی ربیس فاققام
ختمی ایه بده بوجب و بواققام ایله منفه فقه بر تفصیل یازله یغ و شیرینه جلیده
طرف چارانه نه ده دهن معلقات ویرله یکی مدد و منفه خانه ادا ایشی

قیمیته ۱۷۱

OSMANLI ARŞIVI		
DH.TMIK.M		
231	27	1

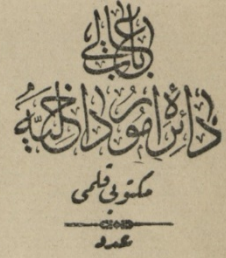
ایرغوم و برتیره انانه شفه ی قنداقانه

۱۹ هجری ۱۲۷۰ هجری قمری در نیمه حسنی ایامه حسینی غیرتیزه طریقه آتشد
کونیه ندره روضه حیدرین و منقبات بابو ترار اهی نه یلم ایلدی حیدیه و نفیم
ساری زقه سیاده مطرف و جویا میریت حیدیه و بهر یکله اولیای
ولی عطا

فیجفا ۲۰۱

OSMANLI ARŞIVI		
DH.TMIK.M		
231	27	8

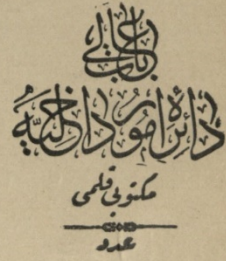
ارضهم ولا تخذله كلاله صفه تخذله

۵۰ ملائک تخذله حاکم زبد صناعیده حیدر خیدر آسانده که منار حیدر و صفه باردی و تو
اعظام و بر این است است داد و صفه و حیدر خیدر کند قیود صفه و صفه طغوز به نقصه
اولین ارعایه که در این یکی حیدر یوسفانه و کینک کلکس برخی یوسفانه و کینک
خف کلکس به عودنه عین قیود کند و صفه و صفه طغوز به عودنه و بدین
معرضه و صفه ۸۰ به صفه

وای
علی

OSMANLI ARŞİVİ		
DH.TMIK.M		
231	27	9

ایزدوم ولایتیہ الدہ سیفہ

حیدر علی رئیس میرلوا حبیبہ یاسا ایلہ
 برکونا وقوعاتہ میدانہ و بریلیرک طاعنہ لیدی جہت حکمہ افارہ نہ عطفاً بایزید مقرر قلمندہ
 بطریقہ مدو صنفہ و صراحتاً برادر

والی
 عہدہ

تبعہ ۱۱

OSMANLI ARŞIVI		
DH.TMIK.M		
231	27	11

[illegible]

در علم

2

و در صورتی که این امر ممکن باشد، باید که اولاً آنکه هر یک از اینها را به نفع خود و به ضرر دیگران ننهد.

از زلف لطافت و بخشش عین رو نموده درین روزها و احوال صبر و حوصله خود را اندک بدرست که از اینها بیایم و در اندام و در کار خود

HA7 452/22395

درد دارد که همه در دوزخ است از این عالم خارج خواهد شد لهذا این شیوه معجزه که در این راه بود در این عالم خارج خواهد شد

[illegible]

موسسه عالی فقه و علوم اسلامی و حقوق و پزشکی
کتابخانه و موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی

HAT. 0452

عالمی فہم سندہ کابینہ مستوفی خزانہ قریب سید و والدہ محترمہ محمد علی خان سید

سید

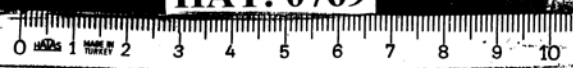
۷۱ نمبر خزانہ قریب

30172-1

(۱۷۷۷)

HAT. 0769

واریز نموده	مسودی آکشی	تسویه تاجری	ملاک	نصف نازنجی	عموم نموده
۶۸۱	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
صفا عتیق مقدار اوقیه ۱۰۰ و در این مالکده یکی و صد زنی نام عتیق نموده عتیق عتیق مکوره در عتیق و اینک باقی مقدار اوقیه ۱۰۰ و در این مالکده یکی و صد زنی نام عتیق نموده عتیق عتیق در عتیق و اینک باقی مقدار اوقیه ۱۰۰ و در این مالکده یکی و صد زنی نام عتیق نموده عتیق عتیق در عتیق و اینک باقی مقدار اوقیه ۱۰۰ و در این مالکده یکی و صد زنی نام عتیق نموده عتیق عتیق					

OSMANLI ARŞIVI		
DH. MKT		
7377	62	

Le 190-
 وصول نوسر ویسی
 N° d'arrivée
 دقیقه ساعت
 h. m. du
 ارسالی
 Réexpédié
 مأمورک امضای
 Signature de l'employé

۱۰۰۰
 نمونه
 TELEGRAMME

Le 190-
 واسطه سله
 Transmis par
 دقیقه ساعت
 h. m. du
 بدأ بخاره
 Commencé à
 حتام بخاره
 Fini à
 مأمورک امضای
 Signature de l'employé

De Pour
 عن ارضع الی

اشارات مخصوصه	طریق	روز و شب	دقیقه	ساعت	نعل تاریخ	غروب	عدد کلمات	محل نوسر ویسی
Indications aux télégraphes	Voies	Matin ou soir	Minutes	Heures	Dates du départ	Group	Nombre de mots	N° du dépôt
								۱۹۷۰

۱۱
 ۱۲
 ۱۳
 ۱۴
 ۱۵
 ۱۶
 ۱۷
 ۱۸
 ۱۹
 ۲۰
 ۲۱
 ۲۲
 ۲۳
 ۲۴
 ۲۵
 ۲۶
 ۲۷
 ۲۸
 ۲۹
 ۳۰
 ۳۱
 ۳۲
 ۳۳
 ۳۴
 ۳۵
 ۳۶
 ۳۷
 ۳۸
 ۳۹
 ۴۰
 ۴۱
 ۴۲
 ۴۳
 ۴۴
 ۴۵
 ۴۶
 ۴۷
 ۴۸
 ۴۹
 ۵۰
 ۵۱
 ۵۲
 ۵۳
 ۵۴
 ۵۵
 ۵۶
 ۵۷
 ۵۸
 ۵۹
 ۶۰
 ۶۱
 ۶۲
 ۶۳
 ۶۴
 ۶۵
 ۶۶
 ۶۷
 ۶۸
 ۶۹
 ۷۰
 ۷۱
 ۷۲
 ۷۳
 ۷۴
 ۷۵
 ۷۶
 ۷۷
 ۷۸
 ۷۹
 ۸۰
 ۸۱
 ۸۲
 ۸۳
 ۸۴
 ۸۵
 ۸۶
 ۸۷
 ۸۸
 ۸۹
 ۹۰
 ۹۱
 ۹۲
 ۹۳
 ۹۴
 ۹۵
 ۹۶
 ۹۷
 ۹۸
 ۹۹
 ۱۰۰
 ۱۰۱
 ۱۰۲
 ۱۰۳
 ۱۰۴
 ۱۰۵
 ۱۰۶
 ۱۰۷
 ۱۰۸
 ۱۰۹
 ۱۱۰
 ۱۱۱
 ۱۱۲
 ۱۱۳
 ۱۱۴
 ۱۱۵
 ۱۱۶
 ۱۱۷
 ۱۱۸
 ۱۱۹
 ۱۲۰
 ۱۲۱
 ۱۲۲
 ۱۲۳
 ۱۲۴
 ۱۲۵
 ۱۲۶
 ۱۲۷
 ۱۲۸
 ۱۲۹
 ۱۳۰
 ۱۳۱
 ۱۳۲
 ۱۳۳
 ۱۳۴
 ۱۳۵
 ۱۳۶
 ۱۳۷
 ۱۳۸
 ۱۳۹
 ۱۴۰
 ۱۴۱
 ۱۴۲
 ۱۴۳
 ۱۴۴
 ۱۴۵
 ۱۴۶
 ۱۴۷
 ۱۴۸
 ۱۴۹
 ۱۵۰
 ۱۵۱
 ۱۵۲
 ۱۵۳
 ۱۵۴
 ۱۵۵
 ۱۵۶
 ۱۵۷
 ۱۵۸
 ۱۵۹
 ۱۶۰
 ۱۶۱
 ۱۶۲
 ۱۶۳
 ۱۶۴
 ۱۶۵
 ۱۶۶
 ۱۶۷
 ۱۶۸
 ۱۶۹
 ۱۷۰
 ۱۷۱
 ۱۷۲
 ۱۷۳
 ۱۷۴
 ۱۷۵
 ۱۷۶
 ۱۷۷
 ۱۷۸
 ۱۷۹
 ۱۸۰
 ۱۸۱
 ۱۸۲
 ۱۸۳
 ۱۸۴
 ۱۸۵
 ۱۸۶
 ۱۸۷
 ۱۸۸
 ۱۸۹
 ۱۹۰
 ۱۹۱
 ۱۹۲
 ۱۹۳
 ۱۹۴
 ۱۹۵
 ۱۹۶
 ۱۹۷
 ۱۹۸
 ۱۹۹
 ۲۰۰
 ۲۰۱
 ۲۰۲
 ۲۰۳
 ۲۰۴
 ۲۰۵
 ۲۰۶
 ۲۰۷
 ۲۰۸
 ۲۰۹
 ۲۱۰
 ۲۱۱
 ۲۱۲
 ۲۱۳
 ۲۱۴
 ۲۱۵
 ۲۱۶
 ۲۱۷
 ۲۱۸
 ۲۱۹
 ۲۲۰
 ۲۲۱
 ۲۲۲
 ۲۲۳
 ۲۲۴
 ۲۲۵
 ۲۲۶
 ۲۲۷
 ۲۲۸
 ۲۲۹
 ۲۳۰
 ۲۳۱
 ۲۳۲
 ۲۳۳
 ۲۳۴
 ۲۳۵
 ۲۳۶
 ۲۳۷
 ۲۳۸
 ۲۳۹
 ۲۴۰
 ۲۴۱
 ۲۴۲
 ۲۴۳
 ۲۴۴
 ۲۴۵
 ۲۴۶
 ۲۴۷
 ۲۴۸
 ۲۴۹
 ۲۵۰
 ۲۵۱
 ۲۵۲
 ۲۵۳
 ۲۵۴
 ۲۵۵
 ۲۵۶
 ۲۵۷
 ۲۵۸
 ۲۵۹
 ۲۶۰
 ۲۶۱
 ۲۶۲
 ۲۶۳
 ۲۶۴
 ۲۶۵
 ۲۶۶
 ۲۶۷
 ۲۶۸
 ۲۶۹
 ۲۷۰
 ۲۷۱
 ۲۷۲
 ۲۷۳
 ۲۷۴
 ۲۷۵
 ۲۷۶
 ۲۷۷
 ۲۷۸
 ۲۷۹
 ۲۸۰
 ۲۸۱
 ۲۸۲
 ۲۸۳
 ۲۸۴
 ۲۸۵
 ۲۸۶
 ۲۸۷
 ۲۸۸
 ۲۸۹
 ۲۹۰
 ۲۹۱
 ۲۹۲
 ۲۹۳
 ۲۹۴
 ۲۹۵
 ۲۹۶
 ۲۹۷
 ۲۹۸
 ۲۹۹
 ۳۰۰
 ۳۰۱
 ۳۰۲
 ۳۰۳
 ۳۰۴
 ۳۰۵
 ۳۰۶
 ۳۰۷
 ۳۰۸
 ۳۰۹
 ۳۱۰
 ۳۱۱
 ۳۱۲
 ۳۱۳
 ۳۱۴
 ۳۱۵
 ۳۱۶
 ۳۱۷
 ۳۱۸
 ۳۱۹
 ۳۲۰
 ۳۲۱
 ۳۲۲
 ۳۲۳
 ۳۲۴
 ۳۲۵
 ۳۲۶
 ۳۲۷
 ۳۲۸
 ۳۲۹
 ۳۳۰
 ۳۳۱
 ۳۳۲
 ۳۳۳
 ۳۳۴
 ۳۳۵
 ۳۳۶
 ۳۳۷
 ۳۳۸
 ۳۳۹
 ۳۴۰
 ۳۴۱
 ۳۴۲
 ۳۴۳
 ۳۴۴
 ۳۴۵
 ۳۴۶
 ۳۴۷
 ۳۴۸
 ۳۴۹
 ۳۵۰
 ۳۵۱
 ۳۵۲
 ۳۵۳
 ۳۵۴
 ۳۵۵
 ۳۵۶
 ۳۵۷
 ۳۵۸
 ۳۵۹
 ۳۶۰
 ۳۶۱
 ۳۶۲
 ۳۶۳
 ۳۶۴
 ۳۶۵
 ۳۶۶
 ۳۶۷
 ۳۶۸
 ۳۶۹
 ۳۷۰
 ۳۷۱
 ۳۷۲
 ۳۷۳
 ۳۷۴
 ۳۷۵
 ۳۷۶
 ۳۷۷
 ۳۷۸
 ۳۷۹
 ۳۸۰
 ۳۸۱
 ۳۸۲
 ۳۸۳
 ۳۸۴
 ۳۸۵
 ۳۸۶
 ۳۸۷
 ۳۸۸
 ۳۸۹
 ۳۹۰
 ۳۹۱
 ۳۹۲
 ۳۹۳
 ۳۹۴
 ۳۹۵
 ۳۹۶
 ۳۹۷
 ۳۹۸
 ۳۹۹
 ۴۰۰
 ۴۰۱
 ۴۰۲
 ۴۰۳
 ۴۰۴
 ۴۰۵
 ۴۰۶
 ۴۰۷
 ۴۰۸
 ۴۰۹
 ۴۱۰
 ۴۱۱
 ۴۱۲
 ۴۱۳
 ۴۱۴
 ۴۱۵
 ۴۱۶
 ۴۱۷
 ۴۱۸
 ۴۱۹
 ۴۲۰
 ۴۲۱
 ۴۲۲
 ۴۲۳
 ۴۲۴
 ۴۲۵
 ۴۲۶
 ۴۲۷
 ۴۲۸
 ۴۲۹
 ۴۳۰
 ۴۳۱
 ۴۳۲
 ۴۳۳
 ۴۳۴
 ۴۳۵
 ۴۳۶
 ۴۳۷
 ۴۳۸
 ۴۳۹
 ۴۴۰
 ۴۴۱
 ۴۴۲
 ۴۴۳
 ۴۴۴
 ۴۴۵
 ۴۴۶
 ۴۴۷
 ۴۴۸
 ۴۴۹
 ۴۵۰
 ۴۵۱
 ۴۵۲
 ۴۵۳
 ۴۵۴
 ۴۵۵
 ۴۵۶
 ۴۵۷
 ۴۵۸
 ۴۵۹
 ۴۶۰
 ۴۶۱
 ۴۶۲
 ۴۶۳
 ۴۶۴
 ۴۶۵
 ۴۶۶
 ۴۶۷
 ۴۶۸
 ۴۶۹
 ۴۷۰
 ۴۷۱
 ۴۷۲
 ۴۷۳
 ۴۷۴
 ۴۷۵
 ۴۷۶
 ۴۷۷
 ۴۷۸
 ۴۷۹
 ۴۸۰
 ۴۸۱
 ۴۸۲
 ۴۸۳
 ۴۸۴
 ۴۸۵
 ۴۸۶
 ۴۸۷
 ۴۸۸
 ۴۸۹
 ۴۹۰
 ۴۹۱
 ۴۹۲
 ۴۹۳
 ۴۹۴
 ۴۹۵
 ۴۹۶
 ۴۹۷
 ۴۹۸
 ۴۹۹
 ۵۰۰
 ۵۰۱
 ۵۰۲
 ۵۰۳
 ۵۰۴
 ۵۰۵
 ۵۰۶
 ۵۰۷
 ۵۰۸
 ۵۰۹
 ۵۱۰
 ۵۱۱
 ۵۱۲
 ۵۱۳
 ۵۱۴
 ۵۱۵
 ۵۱۶
 ۵۱۷
 ۵۱۸
 ۵۱۹
 ۵۲۰
 ۵۲۱
 ۵۲۲
 ۵۲۳
 ۵۲۴
 ۵۲۵
 ۵۲۶
 ۵۲۷
 ۵۲۸
 ۵۲۹
 ۵۳۰
 ۵۳۱
 ۵۳۲
 ۵۳۳
 ۵۳۴
 ۵۳۵
 ۵۳۶
 ۵۳۷
 ۵۳۸
 ۵۳۹
 ۵۴۰
 ۵۴۱
 ۵۴۲
 ۵۴۳
 ۵۴۴
 ۵۴۵
 ۵۴۶
 ۵۴۷
 ۵۴۸
 ۵۴۹
 ۵۵۰
 ۵۵۱
 ۵۵۲
 ۵۵۳
 ۵۵۴
 ۵۵۵
 ۵۵۶
 ۵۵۷
 ۵۵۸
 ۵۵۹
 ۵۶۰
 ۵۶۱
 ۵۶۲
 ۵۶۳
 ۵۶۴
 ۵۶۵
 ۵۶۶
 ۵۶۷
 ۵۶۸
 ۵۶۹
 ۵۷۰
 ۵۷۱
 ۵۷۲
 ۵۷۳
 ۵۷۴
 ۵۷۵
 ۵۷۶
 ۵۷۷
 ۵۷۸
 ۵۷۹
 ۵۸۰
 ۵۸۱
 ۵۸۲
 ۵۸۳
 ۵۸۴
 ۵۸۵
 ۵۸۶
 ۵۸۷
 ۵۸۸
 ۵۸۹
 ۵۹۰
 ۵۹۱
 ۵۹۲
 ۵۹۳
 ۵۹۴
 ۵۹۵
 ۵۹۶
 ۵۹۷
 ۵۹۸
 ۵۹۹
 ۶۰۰
 ۶۰۱
 ۶۰۲
 ۶۰۳
 ۶۰۴
 ۶۰۵
 ۶۰۶
 ۶۰۷
 ۶۰۸
 ۶۰۹
 ۶۱۰
 ۶۱۱
 ۶۱۲
 ۶۱۳
 ۶۱۴
 ۶۱۵
 ۶۱۶
 ۶۱۷
 ۶۱۸
 ۶۱۹
 ۶۲۰
 ۶۲۱
 ۶۲۲
 ۶۲۳
 ۶۲۴
 ۶۲۵
 ۶۲۶
 ۶۲۷
 ۶۲۸
 ۶۲۹
 ۶۳۰
 ۶۳۱
 ۶۳۲
 ۶۳۳
 ۶۳۴
 ۶۳۵
 ۶۳۶
 ۶۳۷
 ۶۳۸
 ۶۳۹
 ۶۴۰
 ۶۴۱
 ۶۴۲
 ۶۴۳
 ۶۴۴
 ۶۴۵
 ۶۴۶
 ۶۴۷
 ۶۴۸
 ۶۴۹
 ۶۵۰
 ۶۵۱
 ۶۵۲
 ۶۵۳
 ۶۵۴
 ۶۵۵
 ۶۵۶
 ۶۵۷
 ۶۵۸
 ۶۵۹
 ۶۶۰
 ۶۶۱
 ۶۶۲
 ۶۶۳
 ۶۶۴
 ۶۶۵
 ۶۶۶
 ۶۶۷
 ۶۶۸
 ۶۶۹
 ۶۷۰
 ۶۷۱
 ۶۷۲
 ۶۷۳
 ۶۷۴
 ۶۷۵
 ۶۷۶
 ۶۷۷
 ۶۷۸
 ۶۷۹
 ۶۸۰
 ۶۸۱
 ۶۸۲
 ۶۸۳
 ۶۸۴
 ۶۸۵
 ۶۸۶
 ۶۸۷
 ۶۸۸
 ۶۸۹
 ۶۹۰
 ۶۹۱
 ۶۹۲
 ۶۹۳
 ۶۹۴
 ۶۹۵
 ۶۹۶
 ۶۹۷
 ۶۹۸
 ۶۹۹
 ۷۰۰
 ۷۰۱
 ۷۰۲
 ۷۰۳
 ۷۰۴
 ۷۰۵
 ۷۰۶
 ۷۰۷
 ۷۰۸
 ۷۰۹
 ۷۱۰
 ۷۱۱
 ۷۱۲
 ۷۱۳
 ۷۱۴
 ۷۱۵
 ۷۱۶
 ۷۱۷
 ۷۱۸
 ۷۱۹
 ۷۲۰
 ۷۲۱
 ۷۲۲
 ۷۲۳
 ۷۲۴
 ۷۲۵
 ۷۲۶
 ۷۲۷
 ۷۲۸
 ۷۲۹
 ۷۳۰
 ۷۳۱
 ۷۳۲
 ۷۳۳
 ۷۳۴
 ۷۳۵
 ۷۳۶
 ۷۳۷
 ۷۳۸
 ۷۳۹
 ۷۴۰
 ۷۴۱
 ۷۴۲
 ۷۴۳
 ۷۴۴
 ۷۴۵
 ۷۴۶
 ۷۴۷
 ۷۴۸
 ۷۴۹
 ۷۵۰
 ۷۵۱
 ۷۵۲
 ۷۵۳
 ۷۵۴
 ۷۵۵
 ۷۵۶
 ۷۵۷
 ۷۵۸
 ۷۵۹
 ۷۶۰
 ۷۶۱
 ۷۶۲
 ۷۶۳
 ۷۶۴
 ۷۶۵
 ۷۶۶
 ۷۶۷
 ۷۶۸
 ۷۶۹
 ۷۷۰
 ۷۷۱
 ۷۷۲
 ۷۷۳
 ۷۷۴
 ۷۷۵
 ۷۷۶
 ۷۷۷
 ۷۷۸
 ۷۷۹
 ۷۸۰
 ۷۸۱
 ۷۸۲
 ۷۸۳
 ۷۸۴
 ۷۸۵
 ۷۸۶
 ۷۸۷
 ۷۸۸
 ۷۸۹
 ۷۹۰
 ۷۹۱
 ۷۹۲
 ۷۹۳
 ۷۹۴
 ۷۹۵
 ۷۹۶
 ۷۹۷
 ۷۹۸
 ۷۹۹
 ۸۰۰
 ۸۰۱
 ۸۰۲
 ۸۰۳
 ۸۰۴
 ۸۰۵
 ۸۰۶
 ۸۰۷
 ۸۰۸
 ۸۰۹
 ۸۱۰
 ۸۱۱
 ۸۱۲
 ۸۱۳
 ۸۱۴
 ۸۱۵
 ۸۱۶
 ۸۱۷
 ۸۱۸
 ۸۱۹
 ۸۲۰
 ۸۲۱
 ۸۲۲
 ۸۲۳
 ۸۲۴
 ۸۲۵
 ۸۲۶
 ۸۲۷
 ۸۲۸
 ۸۲۹
 ۸۳۰
 ۸۳۱
 ۸۳۲
 ۸۳۳
 ۸۳۴
 ۸۳۵
 ۸۳۶
 ۸۳۷
 ۸۳۸
 ۸۳۹
 ۸۴۰
 ۸۴۱
 ۸۴۲
 ۸۴۳
 ۸۴۴
 ۸۴۵
 ۸۴۶
 ۸۴۷
 ۸۴۸
 ۸۴۹
 ۸۵۰
 ۸۵۱
 ۸۵۲
 ۸۵۳
 ۸۵۴
 ۸۵۵
 ۸۵۶
 ۸۵۷
 ۸۵۸
 ۸۵۹
 ۸۶۰
 ۸۶۱
 ۸۶۲
 ۸۶۳
 ۸۶۴
 ۸۶۵
 ۸۶۶
 ۸۶۷
 ۸۶۸
 ۸۶۹
 ۸۷۰
 ۸۷۱
 ۸۷۲
 ۸۷۳
 ۸۷۴
 ۸۷۵
 ۸۷۶
 ۸۷۷
 ۸۷۸
 ۸۷۹
 ۸۸۰
 ۸۸۱
 ۸۸۲
 ۸۸۳
 ۸۸۴
 ۸۸۵
 ۸۸۶
 ۸۸۷
 ۸۸۸
 ۸۸۹
 ۸۹۰
 ۸۹۱
 ۸۹۲
 ۸۹۳
 ۸۹۴
 ۸۹۵
 ۸۹۶
 ۸۹۷
 ۸۹۸
 ۸۹۹
 ۹۰۰
 ۹۰۱
 ۹۰۲
 ۹۰۳
 ۹۰۴
 ۹۰۵
 ۹۰۶
 ۹۰۷
 ۹۰۸
 ۹۰۹
 ۹۱۰
 ۹۱۱
 ۹۱۲
 ۹۱۳
 ۹۱۴
 ۹۱۵
 ۹۱۶
 ۹۱۷
 ۹۱۸
 ۹۱۹
 ۹۲۰
 ۹۲۱
 ۹۲۲
 ۹۲۳
 ۹۲۴
 ۹۲۵
 ۹۲۶
 ۹۲۷
 ۹۲۸
 ۹۲۹
 ۹۳۰
 ۹۳۱
 ۹۳۲
 ۹۳۳
 ۹۳۴
 ۹۳۵
 ۹۳۶
 ۹۳۷
 ۹۳۸
 ۹۳۹
 ۹۴۰
 ۹۴۱
 ۹۴۲
 ۹۴۳
 ۹۴۴
 ۹۴۵
 ۹۴۶
 ۹۴۷
 ۹۴۸
 ۹۴۹
 ۹۵۰
 ۹۵۱
 ۹۵۲
 ۹۵۳
 ۹۵۴
 ۹۵۵
 ۹۵۶
 ۹۵۷
 ۹۵۸
 ۹۵۹
 ۹۶۰
 ۹۶۱
 ۹۶۲
 ۹۶۳
 ۹۶۴
 ۹۶۵
 ۹۶۶
 ۹۶۷
 ۹۶۸
 ۹۶۹
 ۹۷۰
 ۹۷۱
 ۹۷۲
 ۹۷۳
 ۹۷۴
 ۹۷۵
 ۹۷۶
 ۹۷۷
 ۹۷۸
 ۹۷۹
 ۹۸۰
 ۹۸۱
 ۹۸۲
 ۹۸۳
 ۹۸۴
 ۹۸۵
 ۹۸۶
 ۹۸۷
 ۹۸۸
 ۹۸۹
 ۹۹۰
 ۹۹۱
 ۹۹۲
 ۹۹۳
 ۹۹۴
 ۹۹۵
 ۹۹۶
 ۹۹۷
 ۹۹۸
 ۹۹۹
 ۱۰۰۰

۱۱
 ۱۲
 ۱۳
 ۱۴
 ۱۵
 ۱۶
 ۱۷
 ۱۸
 ۱۹
 ۲۰
 ۲۱
 ۲۲
 ۲۳
 ۲۴
 ۲۵
 ۲۶
 ۲۷
 ۲۸
 ۲۹
 ۳۰
 ۳۱
 ۳۲
 ۳۳
 ۳۴
 ۳۵
 ۳۶
 ۳۷
 ۳۸
 ۳۹
 ۴۰
 ۴۱
 ۴۲
 ۴۳
 ۴۴
 ۴۵
 ۴۶
 ۴۷
 ۴۸
 ۴۹
 ۵۰
 ۵۱
 ۵۲
 ۵۳
 ۵۴
 ۵۵
 ۵۶
 ۵۷
 ۵۸
 ۵۹
 ۶۰
 ۶۱
 ۶۲
 ۶۳
 ۶۴
 ۶۵
 ۶۶
 ۶۷
 ۶۸
 ۶۹
 ۷۰
 ۷۱
 ۷۲
 ۷۳
 ۷۴
 ۷۵
 ۷۶
 ۷۷
 ۷۸
 ۷۹
 ۸۰
 ۸۱
 ۸۲
 ۸۳
 ۸۴
 ۸۵
 ۸۶
 ۸۷
 ۸۸
 ۸۹
 ۹۰
 ۹۱
 ۹۲
 ۹۳
 ۹۴
 ۹۵
 ۹۶
 ۹۷
 ۹۸
 ۹۹
 ۱۰۰
 ۱۰۱
 ۱۰۲
 ۱۰۳
 ۱۰۴
 ۱۰۵
 ۱۰۶
 ۱۰۷
 ۱۰۸
 ۱۰۹
 ۱۱۰
 ۱۱۱
 ۱۱۲
 ۱۱۳
 ۱۱۴
 ۱۱۵
 ۱۱۶
 ۱۱۷
 ۱۱۸
 ۱۱۹
 ۱۲۰
 ۱۲۱
 ۱۲۲
 ۱۲۳
 ۱۲۴

تفاوت نامه

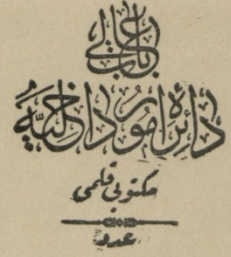
مخاطبات تلغرافیه و تلویفیه دولتی و محلی و غیره									
ووصول نومرو									
امضال	حاج	مأمورین	مأمورین	مأمورین	مأمورین	مأمورین	مأمورین	مأمورین	مأمورین
مأمورین	مأمورین	مأمورین	مأمورین	مأمورین	مأمورین	مأمورین	مأمورین	مأمورین	مأمورین
مأمورین	مأمورین	مأمورین	مأمورین	مأمورین	مأمورین	مأمورین	مأمورین	مأمورین	مأمورین
مأمورین	مأمورین	مأمورین	مأمورین	مأمورین	مأمورین	مأمورین	مأمورین	مأمورین	مأمورین
مأمورین	مأمورین	مأمورین	مأمورین	مأمورین	مأمورین	مأمورین	مأمورین	مأمورین	مأمورین
مأمورین	مأمورین	مأمورین	مأمورین	مأمورین	مأمورین	مأمورین	مأمورین	مأمورین	مأمورین
مأمورین	مأمورین	مأمورین	مأمورین	مأمورین	مأمورین	مأمورین	مأمورین	مأمورین	مأمورین
مأمورین	مأمورین	مأمورین	مأمورین	مأمورین	مأمورین	مأمورین	مأمورین	مأمورین	مأمورین

دفعه تفهیمیه
 ۱۱. مخاطب برباع و لایحه ده اهل اقصای شتاب و محنته مرصفت و فخری اوزرته جسد پاشنه
 نوع تقصیریه فقه لایحه معارضه اقصای و مقصوباته استرادی دروغی اردوی همیومه مشیه
 جلیکته ایک دفعه اخلا و بانییه نه فتنه ده و صای لازم نیلخ و زیار لایحه معارضه

ولی ارفع
 رؤف

نهیضه

OSMANLI ARŞIVI		
DH.TMIK.M		
111	55	4

ار ضروم ولایتی نه ان نه منفه
عنید صند زلفی

با بریدنی غده حیدرانی و حنائی غیرندی اره سه کی منافته نه طولانی طرفیک
النیر یوزانی طویدرین با بیور رنصه فلفه نه بیلد بر بلوب بو متلوا احوال مغایر رضای
عالی اولد یفته نه بو امدان هه نه فقه بر ملدی و باب علامه عرصه معلقات ارنمه اوره
بیلد برلس حیدرانی غیرتک ربس حیدر پاشا نک حنائی غیرتی ربس فاقام
خج اجه بکد بو صبح و بو اقام ایله منفه فقه بر تفصیل یازله یغ و شیرینه جلیله
طرف چارانه نه نه دهن معلقات ویرله یکن مدد و صند خانه ادا ایستای

قیمیته ۱۷۱

OSMANLI ARŞİVİ		
DH.TMIK.M		
231	27	1

بسمه تعالی

حالا محافظه دان و در مکار معنوا
مادناو دوناو مرونو واقلو قونو
اغوا کریم حطنا غم و سنو و غیره
هفتدالو نادی مرونو و غیره

س
س

2
631
44

HAT 807 / 37185-H

413
H-5812E

ÖZGEÇMİŞ

1986 yılında Kars’ ta doğdu. İlköğrenimini Kars Merkez Halefoğlu Köyü İlköretim Okulu’n da (1997); Orta öğrenimini Kars Gazi Ortaokulu’nda tamamladı (2000). Lise öğrenimini Kars Alpaslan Anadolu Lisesi’nde bitirdi (2003). 2009-2013 yılları arasında Sakarya Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünden mezun oldu. Anadolu Üniversitesi AÖF İşletme bölümünü bitirdi. 2014 yılında askerlik görevini yaptı.

2014 yılı Eylül ayından beri, Zonguldak Kredi ve Yurtlar Kurumu’nda işleticilik yapmaktadır.

